

49707
Lactus
8

DE RATIONE

QVAE INTER

IORDANEM ET CASSIODORIVM

INTERCEDAT

COMMENTATIO.

DE RATIONE
QVAE INTER
IORDANEM ET CASSIODORIVM
INTERCEDAT
COMMENTATIO.

QVAM

AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES OBTINENDOS

SCRIPTAM

AVCTORITATE ORDINIS HISTORICORVM ET PHILOGORVM

IN

VNIVERSITATE LITERARVM DORPATENSI

PVBlice DEFENDET

CAROLVS SCHIRREN.

1858

DORPATI.

FORMIS HENRICI LAARMANNI.

CIO IO CCC LVIII.

Index Capitum.

- I. Brevis Iordanei libelli dispositio et ipsius de Cassiodorio auctore testimonium p. 5
- II. Stili Cassiodoriani vestigia per totum paene Iordanis libellum exstare, probatur p. 9
- III. Auctores apud Iordanem laudatos paene omnes Cassiodorio lectos fuisse, ostenditur p. 20
- IV. De nonnullis quae Cassiodorio tribuenda sint, libelli Iordanei argumentis disseritur p. 44
- V. De ingenio atque consilio historiae Gothorum Cassiodoriana quaeritur p. 65
- VI. Iordanes, quis fuerit et quo auctore Cassiodorii historiam Gothicam exscripserit, exponitur p. 85

Imprimatur

haec dissertatio ea conditione, ut simulac typis excusa fuerit, numerus exemplorum lege praescriptus collegio tradatur ad libros explorandos constituto.

Dorpati Liv^{ae} die 29. Mart. 1858.

Dr. **Michael Rosberg,**
ord. hist. philol. h. t. Decanus.

(L. S.) Nr. 20.

D

459200

Disquisitio, quam instituendam suscepi, id potissimum spectat, ut certiora, quam adhuc eruta sint, argumenta praebeat, quibus diiudicari possit, sitne Iordanes fontibus aliis et, ut ita dicam, magis domesticis usus in Gothorum origine et fati enarrandis, quam ceteri utriusque imperii auctores, quos sive libri eorum superstites, sive aequalium testimonia de iisdem rebus scripsisse declarant. Quod si satis accurate enucleari poterit, idonea nacti erimus subsidia ad diiudicandum ingenium et auctoritatem scriptoris, cuius testimonia in tanta fontium penuria historiae medii aevi ne desiderentur, multi iique doctissimi viri nostris temporibus sibi curae habent, argumentorum copia potius, quam fide nisi. Inter quos primarium locum obtinet Iacobus Grimmus, qui quanto studio Iordanem perhorrescit, tanta Iordanem pietate colit, Getas Gothosque in unam eandemque gentem coalesci jubens. Cui dum non assentior, verendum est, ne iactantius egisse vel citius vituperasse, quam emendasse censear, quoniam quae illi maxime cordi sint, ne attingere quidem hac disquisitione mihi licuit. Nam antequam Iordanis testimoniis fidei de origine Gothorum agamus, inquirendum nobis est, quanti illius fides habenda sit.

Ceterum quae de ea re a viris doctis prodita sunt, non omnia mihi praesto fuisse magnopere doleo. Sic ne semel quidem inspiciendi copia mihi data erat eorum librorum, quorum titulos infra posui:

Moller. Diss. de Iordanem. Altorf. 1690. 4.

Adelung. Directorium der Quellen der Süd-Sächsischen Geschichte. Meissen 1802. 4.

Du Buat. Von Jornandes und seinem Buch de rebus geticis. Abhandl. der Münchn. Ak. der Wiss. Th. I. Nr. 5.

Freudensprung. Comm. de Jornande s. Jordane ejusque libellorum natalibus. Monachi 1837. 4. Eam commentationem ne Grimmus quidem sibi comparare potuisse profitetur, itaque tantum ex censura, quam Waitzius Indicibus Gottingensibus (Gött. Gel. Anz. 1839. St. 78 ff.) inseruit, auctorem Cassiodorio plurima, quae apud Iordanem leguntur, abiudicasse comperi; Sybelius contra de fontibus libri apud illum nihil legi contendit.

Joh. Jordan. Jordanes Leben und Schriften. Ansbach 1843. De quo libro quid statuam nescio etsi perlectis, quae I. Grimmus de eo significavit (Ueber Jornandes. 1846. S. 14. Anm. 2.): „die jüngste Schrift von J. Jordan wäre doch kaum entsprungen, wenn Jornandes überall nur seinen eigentlichen Namen geführt hätte“.

Selig Cassel. Magyarische Alterthümer. 1849. Iordanem ab auctore episcopum Crotonensem habitum esse I. Grimmus annotavit in libro: Geschichte der deutschen Sprache. 1853. p. IX.

Tot libros, etsi ceteris quotquot perlegi raro laudatos, mihi defuisse quo aegrius ferebam, eo magis tamen Sybelii commentationem, cui inscribitur: De fontibus libri Jordanis: de origine actuque Getarum. Berolini 1838. 8. lectitare iuabat, quae satis accuratam notionem praerberet eorum locorum, quibus Iordanes, ut illi quidem visum est, ipse scriptores graecos romanosque exscripserit.

Disquisitioni, quam aggressurus sum, haec inprimis proposita sunt, primum, ut ostendam, Iordanem fere unum Cassiodorium exscripsisse, deinde, ut Cassiodorium historiae Gothorum Theoderici Magni primordiis anteriori exarandae nil fere fide historica dignum nisi e graecis vel romanis fontibus eruisse, aperiam. Quibus denique nonnulla Iordanem ipsum eiusque libelli indolem spectantia adiicere placuit.

I. Brevis Iordanei libelli dispositio et ipsius de Cassiodorio auctore testimonium.

Iordanes res sibi tractandas, sive ipse sive alium auctorem secutus, eo ordine disposuit, ut quatuor praecipuae libelli partes exstent, quarum prima Getarum, secunda Gothorum a Maximini usque ad Valentis Imp. primordia, tertia Visigothorum, quarta Ostrogothorum inde ab Ermanarici temporibus fata complectantur. Quibus libelli capita ita dispertienda erunt, ut primae quidem capita 1-13, secundae capp. 14-22, tertiae capp. 23-47, quartae reliqua 48-60 tribuantur. Quae dispositio quo facilius cognoscatur, singulorum capitum conspectum paucis adumbratum infra subieci.

PARS I. capp. 1. 2. 3. Totius orbis terrarum divisio. Britanniae ac Scanziae situs et populi. — c. 4. Gothorum e Scanzia egressus et iter in Scythiam susceptum. — c. 5. Descriptio Scythiae. Gothos eosdem ac Scythas et Getas fuisse. — c. 6. Proelia inter Scythas et Aegyptios Sesosis temporibus commissa. — c. 7. 8. Amazonum res gestae. — c. 9-13. Getarum fata inde a Telepho usque ad Dorpaneum regem, Domitiano Imp. contemporaneum.

PARS II. c. 14. Catalogus heroum e stirpe Amalorum. — c. 15. Maximini Imp. ortus et res gestae. — c. 16. Gothi, Ostrogotha duce, Thraciam devastant. — c. 17. Proelia Gothorum cum Gepidis commissa. — c. 18-21. Historia rerum inde a Decio usque ad Constantinum gestarum. — c. 22. Proelia Gothorum cum Vandalis.

PARS III. c. 23. Fines regni Gothorum Ermanarico regnante. — c. 24. Hunnorum origo. — c. 25. 26. Gothorum Valente imperante rebellio. — c. 27. 28. Romanae historiae Gratiani ac Theodosii temporibus. — c. 29-32. Visigothorum res gestae sub Alarico, Athaulfo, Vallia. — c. 33. Vandalorum in Africam traiectus. — c. 34-43. Attilae res gestae. — c. 44. 45. Visigothorum Theoderico et Eurico regnantibus fata. — c. 46. Initia Odoacri. — c. 47. Visigothorum sub Eurico et Alarico res gestae.

PARS IV. c. 48. Regnum Ostrogothorum inde ab Ermanarico ad Theodericum series et laudes. — c. 49. Attilae mors et exequiae. — c. 50. Gepidae, Attila mortuo, jugum Hunnorum excutiunt. — c. 50. 51. Gothorum, Gepidarum, Alanorum in regnum orientis per Marcianum Imp. exceptio. Unde Iordanes oriundus fuerit. Gothorum Minorum sub Vulfla antistite sedes et mores. — c. 52-56. Ostrogothorum, Theodemiro regnante, res gestae. — c. 57. Theoderici in Italiam expeditio. — c. 58. Res gestae Theoderici. — c. 59. Fata Athalarici et Amalasuetae. — c. 60. Gothorum regnum a Belisare subversum.

Inter has singulas quatuor libelli partes jam tres in ordine rerum narrandarum insignes lacunae attentius inquirenti apparebunt, prima capite 13, quo rebus gestis Gothorum usque ad Dorpaneum perductis subito ad ornandam Theoderici stirpem auctor transsilit, altera inter Maximinianum et Valentem imperatores cap. 21 cet., tertia minus aperta, qua de Ermanarico et Theoderico affinitatis lege jungendis dubius haeret scriptor. Quibus nimirum explendis Gothicae historiae compositorem Graecorum et Romanorum libri deficiebant. Nam facile intelliges, qua de re infra paulo uberius disputandum erit, historiae Gothorum lacunas apud Iordanem easdem, quae in illis sunt, exstare. Unde, quod Ermanaricum cum Theoderico affinitate coniunctum probare vix valet, argumento erit, de hac re neque illis quidquam compertum fuisse. At his, quae memoriae tradita volo, aliquamdiu relictis, ordiendum nobis est ab ipsa praefatione Iordanis, qua se in exarandis Gothorum rebus gestis Cassiodorium secutum fassus est, quam, quoniam ad eam saepius respiciendi necessitas aderit, integram subiecimus.

„Volentem me parvo subiectum navigio oram tranquillae littoris attingere, et minutos de priscorum, ut quidam ait, stagnis pisciculos legere, in altum, frater Castali, laxare vela compellis, relictoque opusculo quod inter manus habeo, id est, De Breviatione chronicorum, suades ut nostris verbis *duodecim Senatoris volumina De Origine actuque Getarum ab olim usque nunc per generationes regesque descendente, in*

unum et hoc parvo libello coarctem. Dura satis imperia, et tanquam ab eo qui pondus huius operis scire nolit imposita. Nec illud aspicias quod tenuis mihi est spiritus ad implendam eius tam magnificam dicendi tubam. Superat nos hoc pondus, quod nec facultas eorundem librorum nobis datur, quatenus ejus sensui inserviamus. Sed, ut non mentiar, ad triduanam lectionem dispensatoris ejus beneficio libros ipsos antehac relegi. Quorum quamvis verba non recolo, sensus tamen et res actas credo me integre tenere. Ad quos nonnulla ex historiis Graecis ac Latinis addidi convenientia, initium finemque et plura in medio mea dictatione permiscens. Quare sine contumelia, quod exegisti suscipe libens, libentissime lege, et si quid parum dictum est, et tu, ut vicinus genti, commemoras, adde. Ora pro me, frater charissime.“

Antequam progrediar, Senatorem ab Iordane in praefatione commemoratum non alium quam Cassiodorium esse, licet id nemini unquam dubium fuerit, tamen paucis comprobare non supersedebo, quoniam historiae Gothicae totidem volumina a Renato Profuturo Frigerido quodam exarata Gregorius Turon. I. II. c. 8. 9. laudat. Is quinam fuerit, minime constat. Nam quod I. Grimmus opinatur, Cassiodorium Gothorum fata narraturum nomen fortasse suum mutavisse, eius rei equidem nullam causam perspicio. Etsi de Profuturo quodam alteroque Frigerido ducibus, quos Decii Imp. temporibus contra Gothos in Thracia signa tulisse Ammian. Marc. XXXI, 7, 5 sqq. docet, nihil proferre possum, quod ad hanc rem pertineat, alterum tamen Profuturum, Episcopum Bracarensem, ex epistola secunda Vigilii Pontificis novimus. Cui nec loci nec temporis conditione obstante Gothorum historiam illam a Gregorio laudatam adscribere licebit. Ad quod maxime apposita sunt verba Cassiodorii, Prosperi chronicon amicis commendantis: „forte invenietis et alios subsequentes, quia non desunt scriptores temporum, cum saecula sibi iugiter peracta succedant“.

A Cassiodorio Gothorum historiam duodecim voluminibus concinnatam fuisse, ipse testatur in praef. Variarum, ubi amicos se alloquens facit: „Duodecim libris Gothorum historiam

deffloratis prosperitatibus condidisti“. Eundem non tantum Senatorem creatum, sed eo nomine nullo alio addito saepius appellatum fuisse, non solo Variarum testimonio constat. Nam in Chronico Marcellini Comitis a Cassiodorio non semel laudati, quae post Clementinum et Probum Coss. anno subsequente gesta sunt, „Senatore solo Cos.“ annotata legimus, dum in Fastis Consularibus idem annus (a. u. 1266, a. Chr. 514) ita significatus est: „M. Aurelius Cassiodorius Senator sine collega“. Quis autem alter ille in Fast. Coss. laudatus „Senator“, Cos. anni u. 1188, a. Chr. 435, fuerit, me praeterire fateor. Cassiodorium, cum Vigilio Pontifice consuetudine conjunctum, ab eodem etiam breviter Senatorem appellatum fuisse, epistola ipsius Vigilii (ep. 14.) docet, qua se Rusticum et Sabinianum excommunicaturum nuntiat, quum episcopos plures et „*religiosum*“, ut Vigilius scribit, „*virum item filium nostrum Senatorem* aliosque filios nostros“ noluerint audire.

Qui praefationem Iordanis aequo animo perlegerit, in libello eius De Origine actuque Getarum nihil sane aliud inesse censebit, quam contracta quasi ac compressa Senatoris volumina, interpositis nonnullis per Iordanem ipsum sententiis. Neque initium sane, nec finem integrum Iordani tribues momenti „se initium, finemque et plura in medio sua dictatione *permiscuisse*“. Permisceri autem nullo modo quidquam potest, nisi iam pridem seorsum exstiterit. Neque permiscendi verbo usus fuisset, qui addiderat. Ubi vero, praefatione relicta, libellum ipsum perlustraris, in medio partem posteriorem capitis 50 cum capite 51, ad ipsum finem capita 59 et 60, initio libelli nonnulla capiti 5 addita facile cognosces. Quid praeterea hic illic Iordani tribuendum sit, optimo quidem jure ambigatur, ne Cassiodorio abiudicentur eiusque testimonio destituantur ea, quae Iordanis esse non satis certo verborum simul ac rerum argumento probari possit. Neque tamen hac ratione et lege ii usi sunt, qui nuper de Iordanis libello scripserunt, quibus id potius placuit, ut Iordani res narratas, quas tamen ipse e Cassiodorio se hausisse aperte testatur, paene omnes addicerent, Cassiodorio nonnisi perpaucis in

primore et medio libello relictis, quae quidem omnia „mythici cuiusdam ritus“ ac stili essent. Ideo, quum haec paucissima duodecim voluminibus concinnandis minime sufficerent, Cassiodorio nescio quanta ac qualia jam deperdita numquam satis deploranda Gothicae historiae domestica argumenta praesto fuisse contendebatur. Ita ut eiusdem erroris subsidio vel ea, quae Jordanes nobis ex illis servasset, eximii pretii haberentur. Qui historicae fidei ac veritati inimicissimus error ut tollatur, exercenda erit ieiuna epicrisis, nec Cassiodorio ullum adimendum erit argumentum, quod Iordani tribuendum esse comprobari non possit. Ridendum sane Iordanes exarasset libellum, si, Cassiodorium exscribere jussus, e voluminibus eius nonnulla saltuatim decerpens cetera omnia aliunde nullo paene ordine usus congesisset. Nec triduana tantum concessa lectio excusare eum potuit, quum, etiamsi hoc verbotenus intelligamus, tribus diebus duodecim volumina ambitus profecto non insoliti satis accurate excerpti potuissent, praesertim ab Iordane, cui notarii munere functo notarum usum non alienum fuisse facile dabis. Quae si recte disputasse videbor, vestigia quaedam in libello Iordanis nobis occurrent stili rhetorici, quo Cassiodorius usus fuerit. Ea per totum librum indagata nos de Iordanis ratione in excerptis Cassiodorii libris adhibita in universum recte statuisse probabunt. Hac demum disquisitione peracta probandum erit, auctores apud Iordanem laudatos et Cassiodorio neutiquam ignotos fuisse. Quo facto Cassiodorio totum paene Iordanis libellum tribuendum esse, iam satis constabit, id quod procedente disquisitione extra omne dubium ponetur.

II. Stili Cassiodoriani vestigia per totum paene Iordanis libellum exstare probatur.

Latent nonnulla apud Iordanem stili Cassiodoriani vestigia, quae diligenter eruere conabimur praemissis quibusdam, quae Iordanem ipsum spectant. Cuius scribendi ratio incompta

omnino ac dissoluta dicenda est, quippe qui enunciationes omni nexu interdum carentes male connectat, ne logicae quidem necessitatis studiosus. Contemta etiam non semel habes grammatices rudimenta, ut in praef. „in unum et hoc parvo libello coarctem“, vel c. 30 haec „— cum — Visigothorum exercitus — ad Honorium — legationem misisset, quatenus si permitteret, ut Gothi pacati in Italia residerent, sic eos cum Romanorum populo vivere, ut una gens utraque credi posset“. Minus per illam certe aetatem vituperanda erunt talia c. 42: „ferebatur enim, quia haec Honoria — Attilam invitasset“. Nam his similia apud ecclesiasticos vel quarti saeculi auctores haud raro occurrunt, ut in Origenis de Principiis libris IV, a Rufino in latinum conversis, ac pariter in eiusdem in Genesim Homiliis, eodem interprete, ubi ex. gr. Genes. I, 11. haec leguntur: „Et vidit Deus quia bonum est“. (Orig. Opp. II, 53.) Prae ceteris tamen Iordani particulae „unde“ usus vitiosus proprius fuisse videtur, velut legimus c. 15 „gentem, unde agimus“, eodem tamen capite recte omnino: „ad id, unde digressi sumus, redeamus“; iterum corrupte c. 52: „ut ad gentem, unde agitur, revertamur“, c. 5. „in prima parte Scythiae — commanentes — unde loquimur“, c. 33 „sed nobis quid opus est unde res non exigit dicere“.

Deinde complures deprehendimus sententias aliis debitas, quae tamen an Cassiodorio addicenda sint, nunc quidem incertum maneat. Inter quas eas habeo, ubi pro plurali numero singularis nominum gentiliciorum substituitur, ut c. 16. „sub cuius (gentis Gothicae) saepe dextra Vandalus iacuit, stetit sub pretio Marcomannus, Quadorum principes in servitutum redacti sunt“. Quibuscum compara locum in Var. I. VIII, 33. „quos non facit captivos esse *sub* pretio, sed libertas“. Iterum ap. Iord. c. 17. „abhinc ergo — accepto praemio ditatus Geta recessit ad patriam“; c. 50. „Nam ibi admirandum reor fuisse spectaculum, ubi cernere erat cunctis, pugnantem Gothum ense furentem, Gepidam in vulnere suorum cuncta tela frangentem, Suevum pede, Hunnum sagitta praesumere, Alanum gravi, Herulum levi armatura aciem instruere“; c. 58. „et

numquam Gothus Francis cessit, dum viveret Theodericus“. Quos locos omnes e Cassiodorio haustos fuisse, verisimile habeo. Nam in Variarum libris hi nobis loci se offerunt, Var. XII, 5. „dum belligerat Gothorum exercitus, sit in pace Romanus“; VIII, 10. „mittitur igitur, Franco et Burgundio decertantibus“. Nec Theoderici dictum in Exc. Valesian. c. 61. servatum: „Romanus miser imitatur Gothum, et utilis Gothus imitatur Romanum“, quin ex historia Cassiodorii exscriptum fuerit, ambigo. Qui singularis numeri usus praesertim poetis, Virgilio, Lucano (ex. gr. II, 54. „hinc Dacus premat, inde Getes“), Claudiano, Sidonio Apollinari proprius fuit. Iordanis e cap. 50. loco supra exscripto prae ceteris compara Sidonii Appollin. Paneg. Avito diet. v. 235 sqq. „vincitur illic Cursu Herulus, Chonus iaculis, Francusque natatu, Sarmata clypeo, Salius pede, falce Gelonus“.

Iordani vel illi potius, quem secutus est, interdum verba sono similia inter se committere placuit, ut in oratione ab Attila ante pugnam Catalaunicam habita c. 39. „Primo etiam (Romani) non dico *vulnere*, sed ipso *pulvere* gravantur“. c. 50: „sed frequenter regna gravat plus *copia* quam *inopia* successorum“. His similia ne apud Ciceronem quidem desunt, Fam. II, 16, 2 „incurrit haec nostra laurus non solum in *oculos*, sed etiam in *voculas* malevolorum.“ Cf. et Livium XXXIX, 49: „ut non pro *vano* modo, sed vix pro *sano* nuntius audiretur“. Nomen pro omine habuit cap. 47: „Nam pari tenore, ut de Augustulo superius diximus, et in Alaricis provenisse cognoscitur, in eis saepe regna deficiunt, a quorum nominibus inchoant.“

Etymologicae quae apud eum exstant interpretationes satis absurdae, non tamen adeo inauditae sunt, ut non similes illis et alibi reperiantur, ad quas procudendas ipse Varro his verbis invitaverit: „etymologia certam non habet proprietatem, sed pro captu ingenii fit“. (Mythogr. Vat. III, 12, 2 ed. Mai p. 267.) Eiusmodi ingenii lusui et Cassiodorium non parum addictum videmus, qui verborum „pugnae“, ac „belli“ sensum interpretatus haec comminiscatur, Var. I, 30: „Inter ipsos adversarios, ut scitis, non erant prius armata certamina, sed pugnis

se quamlibet fervida lacessebat intentio, unde et pugna nomen accepit. Postea Belus ferreum gladium primus produxit, a quo et bellum placuit nominari. Minus sane absurde Isidorus (Etym. XVIII, 1) bellum idem ac duellum aut bellum, quod et pulchrum, per antiphrasim dictum putavit. Nec magis absurde Iordanes Tomorum oppidum a Thamyri regina vult cognominatum. Nescio, uter ineptius harioletur, Iordanes an Cassiodorius, quum apud illum legamus c. 6: „*Parthi*, quia suos refugere *parentes*“, apud Senatorem Var. XI, 14: „Qui (*Addua* fluvius) ideo tale nomen accepit, quia, *duobus fontibus* acquisitus, quasi in proprium mare devolvitur“.

Apud Iordanem non semel terrarum, regionum, marium externa, qualia tabulis geographicis exhiberi solent, lineamenta sub specie plantarum, vel cuiuslibet corporis figuris describuntur. Quae describendi ratio quam usitata veteribus fuerit Anonymi Ravennatis locus (IV, 38) optime nos docet, neque ejus rei exempla apud Ammian. Marcell. desiderantur. (Cf. XXII, 8, 4. 9. 20. 37, XXVII, 4, 5.) Quibus item nec Iordanes, nec Cassiodorius carent. Nam apud Iordanem habes c. 30. „Brutiorum regio — — ut lingua porrecta“, c. 42. „(Aquila) in mucrone vel lingua Adriatici posita sinus“, c. 3. „Scanzia, in modum folii cedri (citri) lateribus pandis post longum ductum concludens se“, c. 12. „Danubius — — millia hinc inde suscipiens flumina in modum spinae quae costas ut cratem intexunt sqq.“. Apud Cassiod. Var. XII, 15. „(Squilacium) civitas supra sinum Adriaticum constituta, in modum botryonis pendet in collibus“; XI, 14 — „lacus (apud Comum) — qui concharum formas decenter imitatus, spumei littoris albore depingitur“. Vides eadem describendi ratione utrumque usum esse. Idque comparatis, quotquot exstant, simillimis apud utrumque locis, multo clarius apparebit.

Iord. c. 5. „Scythia — post mare Caspium *in modum fungi primam tenuis*, post haec latissima et rotundi forma exoritur, vergens ad Hunnos sqq.“ — Cass. Var. III, 48 — „cujus (montis) ima *graciliora* sunt, quam cacumina, et in mollissimi *fungi modo* superius extenditur, cum inferiori parte *tenuetur*“.

Iord. c. 1. „Citerior vero eius pelagi (Oceani) ripa, quam diximus, totius mundi circulum *in modum coronae* ambiens“. — Cass. Var. VIII, 32. „(Arethusa fons prope Scylacium) — vastus egrediens cannis ingentibus in *coronae speciem* riparum suarum ora contextit.

Iord. c. 5. Introrsus illi Dacia est, *ad coronae speciem* arduis alpibus emunita. — Cass. Var. XI, 14. Circa quem (lacum Comensem) conveniunt *in coronae speciem* excelsorum montium pulcherrimae summitates.

Valde denique cum Cassiodorii aliquot locis brevis Ravennae oppidi descriptio congruit, quam apud Iordanem reperimus: Iord. c. 29. „Haec *in sinu* regni Romani *super mare Ionium constituta, in modum* (forte addendum: *insulae*) *influentium aquarum reduntatione concluditur*“. — Cass. Var. XII, 22. „Est enim proxima urbis regio (Istria) *supra sinum maris Ionii constituta*. Habet (Istria, quam etiam „Ravennae Campaniam“ dicit) et quasdam, non absurde dixerim, baias suas, ubi undosum mare, terrenas concavitates ingrediens, in faciem decoram stagni aequabilitate deponitur“. Cass. Var. XII, 24. „Venetiae — — ab austro Ravennam Padumque contingunt, ab oriente iucunditate *Ionii littoris* perfruuntur: ubi alternus *aestus* egrediens modo *claudit*, modo aperit faciem reciproca *inundatione* camporum — — Qui nunc terrestris, modo cernitur *insularis*“. Quibus comparare licet Lucan. IV. 406—432.

Nemo est, quin his locis Iordanem Cassiodorium contraxisse verisimilius habeat, quam fortuita quadam similitudine rem expressisse. Auctor stilo tam conformi usus, quam Cassiodorius, diversis locis similia enarrando sibi potius verbotenus adeo congruet, quam ipsi alter quidam, nedum Iordanes, qui ceterum multo diversa scribendi ratione utatur. Quibus rite perpensis Cassiodorio qui sequuntur historiae Geticae locos addicere nullus dubito. Nam quum per se Senatoris esse videantur, a stilo Iordanis quam maxime abhorrent. Ne tamen praeter eos, quos afferam, locos nullos Cassiodorii esse putes; consulto enim non nisi eos elegi, quorum indoles illum unice auctorem haberi quam maxime iubeat. Cave igitur credas me

omnes qui reliqui sunt Iordani tribuere voluisse. Neve iterum temere me iudicasse censeas, nisi diligenter pervolutatis Variarum voluminibus. In adiudicandis Cassiodorio, quas e Iordane delibavimus, sententiis nimius foret qui omnia ex illis verba Variarum variis locis eodem ordine exhibita postulaverit. Nobis contra generalis quaedam affinitas plane satisfacere visa est. Nonnulla tamen, quibus Cassiodorii stilum patefaciam, argumenta proponenda sunt. Inter quae id volo sciri, illum saepius per antithesin loqui, ut Var. I, 1. „regnum nostrum imitatio vestra est“, I, 4. „iudicium nostrum vester comitatur assensus“. Porro proluxa verborum copia gaudere solet ut exempla infra posita, quae in priore tantum libri primi parte leguntur omnia, docebunt: Var. I, 1. „salutationis honorificentiam praeferentes; mansuetudinis vestrae gloriosissimam charitatem; I, 2. adorandi muricis preciosissimam qualitatem; corporis purissimam castitatem; I, 4. abstinentiae firmato vestigio; probatae conscientiae gratissimus fructus; reprehensionis vitium; I, 6. discolorea crusta marmorum gratissima picturarum varietate texantur; I, 8. pro consuetudine nostrae iudicemus aequitatis I, 10. radiantis metalli formata rotunditas, I, 12. sume igitur magisteriae infulas dignitatis; I, 18. ne puri corporis iucunda serenitas nebulosis maculis polluatur; I, 20. inter gloriosas reipublicae curas et regalium sollicitudinum salutiferos fluctus; gaudii decoram qualitatem; I, 23 gratiae uberrimum fructum; decet regalis apicis curam, generalitatis custodire concordiam“, alia. Quae saepius narrationis tenorem interrumpit Iordanes interiectione, eam Cassiodorio neutiquam ignotam fuisse, locus Var. XI, 5. docet „Quid plura!“

Quo facilius Iordanis et Cassiodorii stilos primo conatu distinguas, vix ullum aliud libelli caput magis idoneum reperietur, quam tricesimum sextum, quo ineunte omnia paene Iordanis sunt, miserrimo stilo profligata, cetera, ne uno quidem ut mihi videtur verbo excepto, omnia usque ad finem Cassiodorio tribuere ipsa scribendi ratione cogimur. Quibus tamen e capite 51 quod pariter atque exitus capitis 50 non alium quam Iordanem auctorem habet nonnulla enunciata adlicienda

curavi, unde apertius magnum utriusque stili discrimen pateret. — E cap. 51, quae Iordanis sunt, haec habeas: „Ad pedes enim montis gens *multa* sedit *pauper* et imbellis, *nihil abundans*, nisi *armento diversi generis pecorum*“ (quibus verbis extremis Cassiodorium misere imitatus fuisse videtur) „et pascuis, *silvaeque lignorum*, parum habens tritici, ceterarum specierum est terra fecunda. Vineas vero nec si sunt alibi, certi eorum cognoscent, ex vicinis locis sibi vinum negotiantes, nam lacte aluntur“.

Alter Iordanis locus est ineunte capite 36: „Hujus ergo mentem ad vastationem orbis paratam comperiens Gizericus rex Vandalorum, quem paulo ante memoravimus multis muneribus, ad Vesegotharum bella praecipitat: metuens ne Theodericus Vesegotharum rex filiae ulcisceretur iniuriam, quae Hunerico Gizerici filio iuncta, prius quidem tanto coniugio laetaretur, sed postea, ut erat ille et in sua pignora truculentus, ob suspicionem tantummodo veneni ab ea parati, eam naribus abscissis, truncatisque auribus spolians decore naturali, patri suo ad Gallias remisit“.

Tertium, quem ex eodem cap. 36 proponam locum, totum Cassiodorii puta, epistolam Valentiniani Imp. ad Theodericum Visigothorum regem, qua eum, ut Hunnis secum resistat, hortatur.

„Prudentiae vestrae est, fortissime gentium, adversus orbis conspirare tyrannum, qui optat mundi generale habere servitium, qui causas praelii non requirit, sed quidquid commiserit hoc putat esse legitimum. Ambitum suum brachio metitur, superbia licentiam satiat; qui ius fasque contemnens, hostem se exhibet naturae cunctorum. Etenim meretur hic odium qui in commune omnium se approbat inimicum. Recordamini, quaeso, quod certe non potest oblivisci. Ab Hunnis casus est fusus; sed quod graviter agit, insidiis agit appetitum. Unde, ut de nobis taceamus, potestis hanc inulti ferre superbiam? Armorum potentes favete propriis doloribus, et communes iungite manus. Auxiliamini etiam reipublicae cuius *membrum* tenetis. Quam sit autem nobis expetenda vel amplexanda societas, hostes interrogate consilia.“

Quibus perlectis supervacaneum erit monere in Var. I, 1 legi: „ut cuncta Italiae *membra* componam“. Nam quum similis eiusdem verbi usus etiam apud alios exstet scriptores, omnino minoris momenti censendus est prae totius epistolae testimonio, quam, si inter Varias locum teneret, nemo unquam a ceteris quidquam differre contenderet. Facile autem conici potest, primum capitis 51 locum ab uno Iordane proprio Marte conditum, alterum, capitis 36 priorem partem, a Iordane quidem verum e Cassiodorio exscriptum fuisse ideoque paulo minus ineptum illo evasisse, quoniam Cassiodorius Iordanis calamo normam aliquam praescripsisset. Tertium denique locum Iordani addicere nemo sane audebit.

Dum proposita certo ordine aggressuri, singula Iordanis capitibus Cassiodorii vestigia eruere conemur, plura eorum in posteriore, quam priore libelli parte inesse non mirabimur, propterea quod in illa Cassiodorio multo maior copia sententias rhetorice exornandi data erat, in priore contra fontes, ex quibus hauriret, paucissimi iique maiorem partem exiles patebant.

Certissima igitur Cassiodoriani stili vestigia nobis se obtulerunt inde a cap. 5. „(Danubius) — pisces nimii saporis gignit, ossibus carentes, cartilagineum tantum habentes in corporis continentiam“. Quae, quum sententia omnino Cassiodorium sapiat, conferri licet cum nonnullis Variarum locis, quibus ille data opera in piscium descriptione et laudibus versatur, ut Var. XII, 4. „— destinet carpam Danubius sqq.“, XII, 15. 22. VIII, 33. I, 35. Prae ceteris Var. XII, 14: „Exormiston quoque inter pisces regium genus, compar murenis corpore vel colore distans, naribus setosis, colostrea delicata teneritudine praeditum, oleoso ac suavi liquore coagulatum, appetibilis grataque pinguedo“ sqq. — c. 7. Caucasum descriptum Cassiodorio tribuo. — c. 8. „Nam quae, rogo, spes esset capto, ubi ignosci vel filio nefas habebatur“. — c. 9. „Sed ne dicas, de viris Gothorum sermo assumptus, cur in feminis tamdiu perseveret: audi et virorum insignem et laudabilem fortitudinem“. Verborum ordinem nequaquam Iordani adscribere licet, maxime vero Cassiodorio. In eodem capite alterum locum Cassiodorianum habeo: „Is ergo

Telephus Herculis filius, natus ex Auge sorore Priami, procerus quidem corpore, sed plus vigore terribilis, paternam fortitudinem propriis virtutibus aequans, Herculis ingenio formae quoque similitudinem referebat“. — c. 10. „eligens armis eum vincere quam locorum beneficio submovere“. — c. 11. Dicenei laudes quum propter alias causas, de quibus infra dicam, tum ob complures sententias quamvis a Iordane corruptas Cassiodorio adscribendas censeo, ex. gr. „solem rotatu coeli raptum, retro reduci ad partem occiduam, qui ad orientalem plagam ire festinarit“. — c. 17. „Gothos quoque male provocans, consanguinitatis foedus prius importuna concertatione violavit; superbaque admodum elatione jactans, crescenti populo dum terras coepit addere, incolas patrios reddidit rariores“.

Porro Cassiodorio tribuendae sunt plurima, quae capp. 24 et 34-43 leguntur, sententiae. — c. 24 praeter initium ac finem, paene totum Cassiodorianum inprimis autem haec: „Alanos quoque pugna sibi pares, sed humanitatis victu formaque dissimiles, frequenti certamine fatigantes subiugavere“. (Quibus tamen compara Amm. Marc. XXXI, 2, 21) „Nam maribus ferro genas secant, ut antequam lactis nutrimenta percipiant, vulneris cogantur subire tolerantiam“. Inde a verbis: „Quod genus expeditissimum“ omnia usque ad finem certe non Cassiodorii, sed Iordanis esse, ipsa scribendi ratio satis perspicue docet. Idem caput praebet nobis optimum argumentum ad rationem, qua Iordanes in illo excerpto versatus fuerit, diiudicandam. Modo enim verboteenus, modo levi manu atque soli rei, minime verbis intentus, eum exscribit. Utriusque generis plura argumenta illis, quae subsequuntur, capitibus insunt. — c. 25 paene totum Cassiodorii esse iudico, et maxime haec: „Mox gratulabundus annuit quod ultro petere voluisset“. — c. 26. Maximam partem Cassiodorianum, quamvis paucis corruptum: ex. c. „satiis deliberant ingenuitatem perire quam vitam, dum misericorditer alendus, qui venditur, quam moriturus servatur“. Ad rem compara Var. I. VIII, 33: „praesto sunt pueri ac puellae — quos non facit captivitas esse sub pretio, sed libertas, hos merito parentes vendunt, quoniam de ipsa famulatione proficiunt. Dubium quippe non est, servos

posse meliorari, qui de labore agrorum ad urbana servitia transferuntur“. — c. 27. In universum stilum Iordaneum refert. — c. 28. Quae Athanaricum spectant, Cassiodorii sunt, licet immutata. — c. 29. Iordanis habeo, quod ad stilum attinet. — c. 30. Iordanis, cuius dictiones optimum sane specimen, maxime initio, suppeditat. — cc. 31-34 tota paene Iordanis, exceptis in capite 33 pauculis Cassiodorii vestigiis. — c. 35. Quae e Prisco hausta Attilam depingunt, Cassiodorii puto. — c. 36. De quo ineunda hac disquisitione quaedam attuli, initium Iordanis, Valentiniani epistolam certo Cassiodorii esse probaturus. At praeterea, quae illam epistolam excipiunt, quum Theodorici litterae, tum reliqua paene omnia Cassiodorii sunt; inter alia haec: „Probatum est humanum genus regibus vivere, quando unius mentis insano impetu strages sit facta populorum et arbitrio superbi regis momento deiicitur quod tot saeculis natura progenuit“. Quibus e priore capitis parte adde: „ut turpe sunus miseranda semper afferret, et crudelitas, *qua etiam moverentur externi*, vindictam patris efficacius impetraret“. Ea cuius sint non tantum verborum ordo ac ratio, sed etiam Variarum locus docebit (XI,5): „Urbs ornata tot eximiis senatoribus, beata tot nobilibus populis, laudes debet nostrorum principum personare, *quas homo nationis exterarum se miretur audiisse*“. Compara Var. I, 27: „si *exterarum* gentium mores sub lege moderamur“. — c. 37 totum a stilo Iordanis infectum sentio. — c. 38. Plura Cassiodorii insunt; prae ceteris: „facile namque assumit pugnandi necessitatem, cui fugiendi imponitur difficultas“. Quae hoc capite de Walamiro legimus, qui laudatur: „secreti tenax, blandus alloquio, doli ignarus“, ea cum Var. I, XI, 1 optime congruunt, ubi de eodem legimus: „Unalamer (l. Uulamer) enituit fide“. De quo infra paulo uberius dicendum. — c. 39 magnam quidem partem Cassiodorii, prae ceteris Attilae oratio, quamvis non plane eodem, ac Valentiniani epistola, concinnata stilo. Quae quidem non miranda, quum orationibus non eundem, atque epistolis scribendis stilum adhibere deceat. Quo concessio, ne tamen Cassiodorii argumentis prorsus careas, haec accipe: „Inde nobis est citam victoriam quaerere, unde se continet bellum. Victuros

nulla tela convenient, morituros et in otio fata praecipitant“. — c. 40. maximam partem Cassiodorii, ut quaevis paene sententia docet, quamvis nonnulli stili lapsus sed ii minoris momenti non desint. — c. 41. Cassiodorii; posterior autem pars Iordanis stilo non omnis caret. Alterius procul dubio sunt: „sic humana fragilitas, dum suspicionibus occurrit, magna rerum agendarum occasione intercipitur“. — c. 42 Cassiodorii. Cuius vestigia conspicua in his: „animadvertit candidas aves, id est ciconias“; „rebus praesciis consuetudinem mutat ventura formido“; „ubi Mincius amnis commeantium frequentatione transitur“; „prorsus indignum facinus; ut licentiam libidinis malo publico compararet“. — c. 43. Nonnulla Cassiodorii vestigia insunt, ut in verbis: „Sic Attila famosus“ sqq. — c. 44. partim Cassiodorii, ita tamen ut Iordanis scribendi mos magis magisque appareat. Cassiodorium contra inter alia sapiunt: „fluvium Tagum, qui arenis suis permiscens auri metalla trahit cum limi vilitate divitias“. — c. 45. Iordanis, exceptis paucis, ut fortasse his: „Glycerius plus praesumptione quam electione Caesar effectus est“. — c. 46. 47. Iordanis, vel certe non Cassiodorii. Prius caput ad verbum expressum exstare apud Marcell. Comitem, Basilisco et Armato coss., Sybelius docuit. Non totum tamen, sed pars quaedam. — c. 48. Iordanis maximam partem. Quae eodem capite Cassiodorii minime dubia reperiuntur vestigia, infra exhibebo. — c. 49. Maiorem partem Cassiodorii, velut haec: „Quis ergo huic dicat exitum, quem nullus aestimat vindicandum“; „— tertium ferri rigore communiunt“; — „phaleras vario gemmarum fulgore pretiosas“. — c. 50. Optimam nobis ad distinguendum utriusque stilum materiem praebet. Nam posteriore parte, qua ipse de se verba facit, facillime et Iordanis scribendi ratio cognoscitur. Contra in iis, quae priore parte legimus, Cassiodorii vestigia patent, qualia: „quia facile omnes appetunt, quae pro cunctorum utilitate tentantur“; „cessere igitur Hunni, quibus cedere putabatur universitas. Adeo dissidium pernicioza res est, ut divisi corruerint, qui adunati viribus territabant“; „eorumque diu moestissimos animos ad hilaritatem libertatis votivae erexit“. Quibus comparandi gratia opponas eiusdem capituli

postremam partem inde a verbis: „ex quorum genere fuit Bilvilas“, quae omnia perquam exilia ac cruda sunt. — c. 51. cuius supra argumenta proposui, Iordanis. Neque hoc caput parvi momenti habeo, quod Iordanem procedente opere Cassiodorii ingenio magis magisque imbutum illiusque stilum inepte imitari conantem arguit. Cuius rei argumenta habes in iis quae supra attulimus: „nihil abundans, nisi *armento diversi generis pecorum* et pascuis *silvaque lignorum*“. — c. 52. Iordanis, capite 51 quidem minus futile, quum Iordanes non suas ipsius ineptias nude prodat, sed Cassiodorii potius sententias quamvis incomte repetat. — c. 53-56. Iordanis. Quae c. 55 in parenthesi leguntur, Cassiodorii esse puto. — c. 57. Iordanis. Oratio tamen Theoderici Zenoni dicta maiorem partem Cassiodorii. — c. 58. Iordanis. Cassiodorio tribuenda censeo: „et numquam Gothus Francis cessit, dum viveret Theodericus“; „nec fuit in parte occidua gens, quae Theoderico, dum viveret, aut amicitia, aut subiunctione, non deserviret“. — c. 59. 60. Iordanis, cui tamen alterius cuiusdam calamum in exarandis praesertim Iustiniani laudibus non defuisse putaverim.

Quae mihi Cassiodoriana visa sunt, si fuerint quibus primo obtutu minus certa appareant, cuinam adscribantur auctori — quamvis neque Iordani tribuant — denuo monitos volo, hac de re diiudicare non licere, nisi attentius perlectis Variarum voluminibus. Attamen si nulla praeterea argumenta in promptu essent, quibus Iordanem totum e Cassiodorio pendere comprobarem, plura, quae hac disquisitione eruenda curavi, per se minoris essent, quanti erunt cum iis coniuncta argumentis, quae infra prolaturus sum.

III. Auctores apud Iordanem laudatos paene omnes Cassiodorio lectos fuisse ostenditur.

Iordanem cum ipsis, e quibus se hausisse contendit, auctorum locis comparantis oculis incurret, eum plerumque non uni totum se committere, sed modo sententias hinc illinc correptas, modo verba singula varia compage inter se com-

ponere. Quae res miranda esset in viro barbarae originis, parum litterarum studiis imbuto, primum notarii munere, postea ecclesiae negotiis gerundis functo. Neque tamen in toto libello res ita se habet. Nam, sicubi mea quidem sententia Cassiodorius ei defuerat, sive quod triduana lectione non data erat conditio totum exscribendi, sive ob aliam causam statim alter excerptendi modus animadvertitur, velut capite 46 unum Marcellinum Comitem nulla ornandi stilum nec mutandi ratione habita, e chronico verbotenus descriptum reddit alterumque ejusdem modi exemplum infra ex praefatione notabimus. Cassiodorium contra continuo „inter scribendum legisse“ ideoque quam plurimos auctores compilasse eorumque sententias variis modis artificiose contexisse, quum Variarum titulus et stilus, tum ipse apertissime testatur. Quocirca meminisse iuvabit, quae in praef. ad Var. I. XI leguntur: „Sic humanus sensus, cum alieno non farcitur invento, cito potest attenuari de proprio. Si quid autem in nobis redolet, studiorum flos est, quod nihilominus marcidum redditur, si a matre lectione carpatur“. Fratribus monachis, quibuscum postrema vitae parte versabatur, haud exiguam pro illius aetatis modulo bibliothecam reliquit, ac nonnullos prae ceteris libros legendos commendavit, ut „libellum Iulii Oratoris, qui maria, insulas, montes famosos, provincias, civitates, flumina, gentes ita quadrifaria distinctione complexus sit, ut paene nihil libro ipsi desit, quod ad cosmographiae notitiam cognoscitur pertinere“ (De Inst. divin. litter. c. 25.), Marcellini comitis et „quatuor de Temporibus qualitatibus et positionibus locorum libros“ et Chronici Eusebiani continuationem et quatuor libellos quibus „Constantinopolitanam civitatem et urbem Ierosolymorum minutissima narratione descripsit“, Orosium, Iosephum, Eusebium ab Hieronymo conversum, Prosperi Chronicon, Hieronymi de Viris illustribus librum, Ptolemaei codices, pinacem deinde Dionysii, alia. Nec scriptores de re rustica omittit, laudat prae ceteris Gargilium Martialem, Columellam et Aemilianum (Palladium Rutilianum Taurum Aemilianum). Comp. lib. de inst. div. lit. 17. 25. 28., lib. de art. ac disc. liber. lit. c. 7. Omnes tamen nonnisi monachis laudandos enumerat, praetermissis libris, quorum nobis

pluris interest. Propriam igitur viam secuti inquiramus necesse est, quinam auctorum Iordani laudatorum ei ad manus fuerint. Ne tamen speremus fore ut omnium vestigia reperiamus, quae quidem ex Variarum farragine rebus a nostra re quam maxime alienis plena eruenda sunt. Eum autem inquirendi modum instituamus, ut a poetis apud Iordanem laudatis exorsi per historiarum scriptores minores ad eos qui summi momenti sunt progrediamur.

Laudantur ab Iordane hi: Virgilius, Lucanus, Fabius, Dionysius, Cyprianus, Iosephus, Livius, Tacitus, Strabo, Pomponius Mela, Ptolemaeus, Cassius Dio, Dio Chrysostomus, Trogius Pompeius, Symmachus, Dexippus, Priscus, Orosius, Marcellinus Comes, Ammianus Marcellinus, Ablavius.

Quibus accedit Origenes vel potius interpres eius Rufinus, cuius verbis Iordanes, quamvis nomen neutrius commemoret, in praefatione usus est: Quod optime docuit Sybelius (Allg. Zeitschr. f. Gesch. VII, 288), quum in Origenis Opp. (Delarue IV, 458) repererit quae infra posui: „Rufini presbyteri praefatio in explanationem Origenis super epistolam Pauli ad Romanos, ad Heraclium. — Volentem me parvo subvectum navigio oram tranquillae littoris stringere et minutos de Graecorum stagnis pisciculos legere, in altum, pater Heracli, laxare vela compellis relictoque opere quod in transferendis hominibus Adamatii senis habebam, suades ut nostra voce quindecim eius volumina, quibus epistolam Pauli ad Romanos disseruit, explicemus — — Tum deinde nec illud aspicias, quod tenuis mihi est spiritus ad implendam eius tam magnificam dicendi tubam — — Addis autem, ut omne hoc quindecim voluminum corpus — abbreviem et ad media, si fieri potest, spatia coarctem. Dura satis imperia et tamquam ab eo, qui pondus operis huius scire nolit, imposita. Aggrediar tamen, si forte orationibus tuis, quae mihi tanquam homini impossibilia videntur, aspirante domino, possibilia fiant.“ — Quae ubi supra descriptae Iordanis praefationi contuleris manifestum erit, Iordanem, simulac auctore certo ac duce careat, ne trium quidem verborum seriem recte componere posse, ut illa, quae a Rufini loco absunt: „in unum et hoc parvo libello coarctem“. Ceterum nobis iam magis interest verborum „ut quidam ait“.

Quibus tecte Rufinus indicatur, propterea quod Origenem vel interpretem eius nominatim appellare auctor catholicae ecclesiae adscriptus verebatur. Idem Cassiodorio placuisse puto, in lib. de inst. div. lit. c. 28, ubi haec leguntur: „Quoniam, sicut a quodam dictum est: Nunquam potest plenissime investigari, quod non per viam suam quaeritur“. Quanquam Origenis locum, quem respiciat, reperire mihi nondum contigit.

Iam ad reliquos auctores ex ordine perlustrandos pergam.

Virgilio „Mantuanus“ Iordanes debet c. 1: „tibi serviat ultima Thyle“ e Georg. I. I, 30; rursus c. 3, laudato „Virgilio“, versum ex Aen. III, 35; c. 7 ex Aen. VI, 471. De Virgilio Cassiodorius in praef. ad lib. de art. ac disc. liber. lit. haec praedicat: „Poeta dictus, intelligitur Virgilius“, atque in Var. I. II, 40 de „Maronis praepotente lingua“ loquitur. Quem plerumque Virgilium, interdum Mantuanum, Mantuanum vatem, Maronem appellat. Versus ejus describit quum e Georg. et ex Ecl., tum ex Aen. sumtos lib. de inst. div. lit. c. 1. 4. 28, lib. de art. ac disc. liber. lit. c. 1, sexies c. 3, bis in praef. ad lib. de orthographia; in Var. II, 40; V, 21; V, 42; XII, 14. Quibus addas Var. X, 3: „Hunc enim (Theodahadum) et majorum suorum commonet virtus et avunculus efficaciter excitat Theodericus“, quae sane spectant Virgilio Aen. XII, 440: „Et pater Aeneas et avunculus excitet Hector.“ Similiter apud Iord. c. 26 „Verum quid non auri sacra fames compellit acquiescere“ in memoriam revocant Aen. III, 56. 57.

Lucanus. Apud Iordanem c. 5. haec leguntur: „Lucano plus historico quam poeta testante: Armeniosque arcus Geticis intendite nervis“ (Lucan. VIII, 220.). Cujus laudis procul dubio auctor exstat Quintilianus Inst. Orat. I. X, 1, 90. „Lucanus — — magis oratoribus quam poetis adnumerandus.“ Quis autem Quintilianum Iordani ita cognitum fuisse putet, ut ei peculiaris quaedam sententia a re omnino aliena in enarrandis Gothorum originibus praesto fuerit? id quod Cassiodorio contigisse, nemo sane mirabitur.

De Fabio nil habeo, quod pro certo afferam. Fortasse idem habendus est, quem Tacitus tribus locis „Fabium Rusticum“

appellat. (Ann. XIII. 20; XIV, 2; Agric. c. 10.). Puto tamen unum nomen scriptoris ex alio fonte in textum Iordanis transiisse, fortasse e Dione ibidem laudato. Ceterum moneo, Cassiodorium ipsum „repulsis“, ut in praef. in Psalterium ait, „aliquando sollicitudinibus dignitatum, Ravennate commoratum“ fuisse.

Nec de Dionysio aliquid meminisse confert semel tantum et obiter citato. Una cum Dionysio atque de eadem re Cypriani mentio fit cap. 19. Cujus de pesti in Aegypto verba in ejusdem libro de mortalitate (Cypr. Opp. ed. Baluzius. Paris 1726. p. 232-233) reperies. Nemo dubitabit Cypriani opera Cassiodorio lecta fuisse, ut nunc supervacaneum habeam monere, eum a Senatore „declamatorem insignem, doctoremque mirabilem“ appellari. (de Inst. div. lit. c. 19.)

Iosephi semel testimonio utitur, Scythas antiquissimis temporibus „supra ripas Ponti Euxini“ sedes habuisse. Haec Antiquitatum libros spectare quis ambiget? Quos ipse Cassiodorius „magno labore in libris XXII ab amicis converti fecerat in Latinum“ (de inst. div. lit. c. 17). Idem Iosephum, quem S. Hieronymo praeunte secundum Livium appellat, saepius testem exhibet, ut in lib. de art. ac disc. lit. c. 3; in Expos. in Psalm. 73, in Ps. 86. Sic Cassiodorius, non Iordanes de Iosepho scribere potuit, quae apud Iord. c. 4 leguntur: „Iosephus quoque annalium (leg. antiquitatum) *relator verissimus, dum ubique veritatis conseruit regulam, et origines causarum a principio revolvit*, haec vero quae diximus de gente Gothorum principia cur omiserit, ignoramus“. Compara Iosephi laudes apud Cassiodorium lib. de inst. div. c. 17.

Livii nomen in describenda Britannia semel laudatum e Tacito (Agric. 10) exscriptum videtur. Attamen alterum eius apud Iord. vestigium latet. Nam quae c. 40 de pugna in campis Catalaunicis leguntur: „*bellum atrox, multiplex, immane, pertinax*, cui simile nulla *unquam* narrat antiquitas, ubi talia gesta referuntur, ut nihil esset, quod in vita sua conspiciere potuisset egregius, qui huius miraculi privaretur aspectu“, sane Livii clarissimum locum spectant, quo „*bellum maximum omnium memorabile quae unquam gesta sint*“, se scripturum praedicat (XXI, 1).

Neque enim voces „unquam“ et „bellum“ usurpasset, nisi Livii exemplum non lectum quidem inter scribendum, sed memoria retentum secutus. Quod iterum, Cassiodorio potius, quam Iordani evenire poterat. Praeterea alteram e Livio haustam notitiam in Cassiodorii Var. I. III, 47 reperi, eo loco quo in describendis Vulcani insulis ex parte Iustinum secutus insulam prae ceteris Vulcano addictam „ex infimo mari ascendisse“ eo anno contendit, quo Hannibal apud Prusiam decessisset. Haec apud Livium leguntur XXXIX, 56. Iam utrumque locum comparanti vix dubium erit, hanc rem pariter Cassiodorium sola memoria adiutum e Livio hausisse.

Tacitum Iordanes cap. 2 in Britannia describenda secutus est, ubi „Cornelius annalium scriptor laudatur“. Quae hoc loco leguntur omnia tam confuse e variis fontibus inter se contexta sunt, ut qui hac de re tractaverint viri docti Taciti, Pomponii Melae, Strabonis, Cassii Dionis sententias nullo paene ordine certo alternare cognoverint. Cf. Sybel. p. 12-14 et Massmann. Germania des C. Corn. Tacitus. 1847. p. 148-154. Sed eadem res diligenter perpensa argumento erit, omnia haec alibi multo accuratius enarrata, ab Iordane demum perturbata fuisse. Taciti alterum locum apud Iord. c. 14 latere, ubi res gestae Dorpanei narrantur, Massmanno p. 145, 146 verisimile visum est. Quod neque negandum, neque affirmandum mihi quidem videtur. Sed alterum Taciti locum e Germania c. 41. „Est in insula Oceani nemus“ Iordani vel, ut rectius dicam, Cassiodorio in mentem venisse facilius concedam scribenti (c. 3): „Est in Oceano arctoo salo posita insula magna nomine Scanzia“. Quae profecto imitatio rursus una memoria nititur. Tacitum Cassiodorio usitatum fuisse constat. In Var. I. V, 2, quo eum secutus de succino complura docet, „Cornelium“ appellat, ut ap. Iord. c. 2. Nec sine specie veri Massmannus monuit, Vitigis de se ipso verba (Var. X, 31) quibus se „more majorum, scuto supposito“ regem elatum nuntiet, spectare Taciti verba (Hist. IV, 15): „Igitur ipse (Brinno) rebellis familiae nomine placuit, impositusque scuto, more gentis — dux deligitur“. Quae profecto ad idem imitationis genus pertinent, atque illud, de quo supra monui: „et avunculus effaciter excitat Theodericus“.

Strabo semel cap. 2 in Britanniae descriptione laudatur neque tamen ita, ut ipsum fontem Iordani fuisse ullo modo appareat.

Pomponius Mela non saepius, cap. 2 eodem, quo Strabo, loco laudatur. Recte Müllenhoff. Die Weltkarte des Kaiser Augustus. 1857. p. 32, 34. Scythiam et Taurum ceterosque varii nominis montes ei connexos non ex libro Pomponii Melae, sed ex tabula quadam descriptos monet, cui tamen Agrippam auctorem coniciendi minime consentire possum. Non assequor, qua ratione Müllenhoff. p. 30 monumentum Scipionis ap. Iord. c. 1 et c. 44 laudatum idem atque Sestianas aras Augusto dicatas, quarum apud Melam III, 1 mentionem fieri ipse dicit, habuerit, quum eodem Melae capite „in ipso (ad latus Lusitaniae) mari *munimentum Caepionis, scopulo magis quam insulae impositum fuisse*“ commemoretur. Pari modo Iord. c. 1: „Et sunt iuxta fretum Gaditanum haud procul (insulae), una Beata et alia quae dicitur Fortunata, quamvis nonnulli et illa genuina Galliciae et Lusitaniae Promontoria in Oceani insulis ponant. In quorum uno templum Herculis, in alio *monumentum adhuc conspicitur Scipionis*, tamen quia extremitatem Galliciae terrae continent, *ad terram magnam Europae potius quam ad Oceani pertinent insulas*“. Quibus comparatis tamen non possum, quin monumentum Scipionis, pariter ac munimentum Caepionis e tabulis geogr. derivata putem. Quo concesso etiam illud „*adhuc conspicitur*“ facile interpretaberis. Scipionis rogam significari minime probabile quippe procul a mari positum, Plinio III, 3 teste „Tader fluvius, qui Carthaginensium agrum rigat, Horci refugit Scipionis rogam“. Cn. Servilium Caepionem a. u. 578 praetorem in Hispaniam ulteriorem missum fuisse Livius XLI, 21 tradit. Pari ratione cognominatum „munimentum, quod in Alamannorum solo conditum, Trajanus suo nomine voluit adpellari“ apud Amm. Marc. XVII, 1, 11 reperies. Munimentum autem Caepionis eo facilius in monumentum Scipionis transire poterat, quo Scipionis clarius nomen exstaret, ac praeterea Cn. Cornelium Scipionem Calvum, teste Livio XXV, 36, pari modo interemtum fuisse, quo Valentem Imp. contra Gothos pugnantem, Amm. Marc. XXXI, 13, 17 mo- neat. Quum autem cap. 44 apud Iordanem, ubi „sacrum Scipio-

nis Romani ducis monumentum“ laudatur, verba: „fluvium Tagum, qui arenis suis permiscens auri metalla trahit cum limi vilitate divitias“, non nisi a Cassiodorio, minime ab Iordane ita concinnari potuisse, nemo non concedat, sequitur ut Cassiodorio quoque Scipionis monumenti mentionem cap. 1 factam adscribamus. Ea fortasse e pinace Dionysii supra laudata descripta sunt, idque certius futurum esset, si tabulam Peutingerianam comparare liceret, in qua extremae ad occasum Hispaniae orae nunc quidem desiderantur.

Ptolemaeum Cassiodorius monachis quammaxime legendum commendat (de inst. div. lit. c. 25): „Tum si vos notitiae nobilis cura flammaverit, habetis“ (suppl. a me derelictum) „Ptolemaei codicem, qui sic omnia loca evidenter expressit, ut eum cunctarum regionum pene incolam fuisse iudicetis. Eoque fiat ut, sicut monachos decet, animo percurratis quod aliquorum peregrinatio plurimo labore collegit“. Quibus adde eiusd. de art. ac disc. liber. lit. librum, c. 7, quo de astronomia disserit.

Dionem utrumque Iordanes eundem habuisse videtur, quod Cassiodorio nolo imputare. Alterius, nomine *Cassii*, bis apud Iord. mentio fit c. 2 in Britannia, c. 29 in Ravenna oppido describendis.

Dionem Chrysostomum in rebus geticis capp. 5, 9, 10, 11, 12 exscriptum Sybelius pp. 15, 16 docuit, qua de re plane consentimus, quamquam Dionis nomen solis capp. 5, 9, 10 obvium. Eum a Cassiodorio adhibitum fuisse, fortasse inde colligere licebit, quod in describenda Rhegii ac Scyllacii regione (Var. XII, 14. 15) eodem omnino modo Cassiodorius usus est atque Dio (in Or. XXXV e rec. Emperii p. 479 ff.) Indorum terrae situm ac mores exhibens. Nec minoris momenti habeo, quae cap. 11 de Diceneo Getarum philosopho leguntur, ea quidem ratione concinnata, ut plane Cassiodorium suas ipsius laudes cecinisse concedas necesse sit. Nam, ut Diceneus inter Getas, inter Gothos Cassiodorius eminuit, „ut“, si verbis, quae capite 11 leguntur, uti fas est, „non solum mediocribus, imo et *regibus imperaret*“. Cf. Var. IX, 24: „Stellarum cursus, maris sinus, fontium miracula *rimator acutissimus (Cassiod.)* inquirebat, ut rerum naturis di-

ligentius perscrutatis quidam *purpuratus* videretur *philosophus*.“ Praeterea cf. Var. I, 45; Praef. in lib. de anima; Conclusionem Expositionis in ps. 148.

Pompeius Trogus auctor exstat rerum capp. 6, 7, 8, 10 narratarum. De quo praeter ea, quae Sybelius p. 16 monuit, adi A. v. Gutschmidt. Ueber die Fragmente des Pompejus Trogus in Jahn. Jahrb. II. Suppl. Band. 1857. p. 193-202. Cuius viri docti argumenta huc spectantia, quum idem auctoris Polonici Kadlubek commenta in lucem protracta castigaverit, mihi in memoriam revocarunt ea quae ipse olim in chronico alterius Poloni, Strykowski, studia collocaram. Nempe utriusque opere diligenter percensendo animus confirmatur ad contemnenda atque castiganda scriptorum prioris aetatis ridendas fictiones et nugas quibus saeculo sexto non minus atque etiam tum sexto decimo homines docti gaudere solebant. Nam, ut uno exemplo defungar, utrum, quaeso, insulsius fictum putas argumentum, quo sedes antiquae populi cuiusdam probentur, illudne recentiores aevi quod infra posui, an alterum Iordanis? In Nic. Mareschalci Annalium Herulorum ac Vandalorum libro IV (ap. Westphalen Mon. ined. rer. Germ. I. p. 179) legimus: „Carolus ille magnus, qui cum Herulis affinitatem et amicitiam se habuisse testatur in commentariis quos moriens Ludovico filio reliquit, Herulos Obotritas nuncupat“. Ridiculum sane ac impudens mendacium. Cui tamen palmam non cedit hic Iordanis aut, quod facilius credam, Cassiodorii locus (ap. Iord. c. 4): „Iosephus quoque annalium relator verissimus — haec vero, quae diximus de gente Gothorum principia cur omiserit ignoramus. Sed tamen ab hoc loco eorum stirpem commemorans, Scythas eos et natione et vocabulo asserit commemorans“. Sic licet neque Iosephus Gothorum, nec Carolus Magnus Herulorum fecerunt mentionem, alter Scytharum tantum, alter Obodritarum, quibus tamen utrique auctores alter saeculi sexti, alter sextidecimi suas ipsorum fabulas subiicere ausi sunt. — Iam Trogum Pompeium Cassiodorio ignotum non fuisse probabile reddam. Nullius paene momenti habeo, et apud Cassiodorium Var. VII, 15. Babyloniam pro Babylone scribi, ut apud Trogum. Quae quidem nominis forma alibi vel priore aetate

occurrit, ut in Orig. lib. de principiis, interprete Rufino (l. IV. p. 185, 186. in Orig. Opp. Paris 1740). At in Var. I. III, 47 non possum, quin Iustini locum memoriae Cassiodorii observatum esse contendam. Apud Iustinum IV, 1 haec leguntur: „Accedunt vicini et perpetui Aetnae montis ignes, et insularum veluti *ipsis undis* alatus incendium. Neque enim in tam angustis terminis aliter durare *tot seculis* tantus ignis potuisset, nisi *humoris nutrimentis* aleretur —. Eadem causa *etiam* Aetnae montis perpetuos ignes favit“. Apud Cassiodorium in Var. I. III, 47: — „ubi viscera terrae non deficiunt, cum *tot saeculis* iugiter consumantur — ardet continue *inter undas medias* montis quantitas indefecta; nec imminuit, quod *resolvi* posse sentitur; scil. quia naturae inextricabilis potentia tantum crementi cautibus reponit, quantum illi vorax ignis ademerit. Nam quemadmodum saxa incolumia permanerent, si semper ignis adunata decoqueret. Potentia siquidem divina sic *de contrariis rebus* miraculum fecit esse perpetuum, ut palam consumpta occultissimis instauret augmentis, quae vult temporibus stare diuturnis. Verum *cum et alii* montes motibus vaporatis exaestuent — sqq.“ Quibus inter se collatis mediocre tantum argumentum sententiae nostrae contineri, negare non possumus.

Symmachus c. 15 in enarrandis Maximini Imp. fatis auctor laudatur, quem in his Capitolinum secutum fuisse Sybelius p. 17 docuit. Exstant nobis Symmachi Novem Orationum partes, quibus prooemium adiiciens A. Maius inter alia haec profert (Romae 1846. p. XX): „Utrum vero Symmachus orator an quivis homonymus, historiae illius conditor fuerit, merito ambigitur. Symmachi denique (graeci ut puto) historias assyriacas et medicas citat Agathias lib. II. ed. Paris. p. 62“. Neque mihi illud verisimilius videtur. Oratorem quidem Cassiodorio cognitum fuisse, complura argumenta docent. Inprimis similis stili epistolaris usus, ut interdum Cassiodorium tibi legere videaris, ex. gr. Ep. X, 18: „Prima scribendi causa est, ut honorificentiam salutationis exhibeam“; ep. X, 65: „Nunc perennitatis vestrae stabilem censionem publica causa deposcit“. Laudes Gothorum maioribus a Cassiodorio in Var. I. XI, 1 tributae Symmachum omnino sa-

piunt scribentem (Ep. I, 13): „Bonus Nerva, Trajanus strenuus, Antonius pius, innocens Marcus“. Huc accedit, quod eadem epistola „facundissimum Symmachum“ laudet. Alibi verba: „Garrula res est laetitia“ (Var. IV, 4) imitantur dictum Symmachi: „laetitia loquax res est“. (Ep. I, 37.)

Dexippum Iordanes semel cap. 22 advocat. Nulla eiusdem in libris Cassiodorianis vestigia exstant. Compara ceterum, quae infra de Ablavio annotabuntur.

Priscus sexies laudatur c. 24. 34. 35. 42. 49 (bis). Iis, quae Sybelius pp. 25-30 attulit, nil addendum habeo, nisi moneam locis non tantum omnibus, quibus Priscus auctor citatur, stilum Cassiodorii perspicue elucere.

Orosium in libello Iordanis raro verbotenus, plerumque memoriter laudatum omnes paene loci docent. Nec Sybellii rationem comparandi probare possum, totas sententias Orosio deferentis, quaeque levissimum illius vestigium interdum non plus duobus tribusve verbis exhibeant. Nam et in illis, quibus Orosius nominatim laudatur, locis haec saepius ita se habere concedes, his comparatis. Oros. VII, 33: „Tertio decimo autem anno imperii Valentis, hoc est, *parvo tempore postea*, quam Valens per totum Orientem Ecclesiarum lacerationes sanctorumque caedes egerat, radix illa miseriarum nostrarum copiosissimas simul frutices germinavit: siquidem gens Hunnorum, diu inaccessis seclusa montibus, repentina rabie percita, *exarsit in Gothos* eosque sparsim conturbatos ab antiquis sedibus expulit“. Quorum apud Iordanem non nisi haec reperiuntur c. 23: „*Post autem non longi temporis intervallum*, ut refert Orosius, Hunnorum gens omni ferocitate atrocior *exarsit in Gothos*“. Nec magis verbotenus congruere videntur, quae de morte Valentis apud utrumque legimus. Oros. VII, 33: „Itaque iusto dei iudicio ipsi eum vivum incenderunt, qui propter eum etiam mortui vitio erroris arsuri sunt“. Iord. c. 25: „Quamobrem ab ipsis cum regali pompa crematus est haud secus quam dei prorsus iudicio, ut ab ipsis igne combureretur, quos ipse veram fidem petentes in perfidiam declinasset et ignem caritatis ad gehennae ignem detorsisset“. Quamvis et hoc et ceteris, de quibus Sybelius monuit, locis

male negaveris nullam Orosii notitiam exstare. Quem Cassiodorio ad manus fuisse, quum per se verisimile, tum etiam supra probatum est.

Marcellinus Comes ab Iordane verbotenus descriptus est capite 46; quaedam ex eiusdem chronico etiam c. 60 exhibet, auctore Sybelio p. 31. Idem, ut supra monui, a Cassiodorio monachis legendus commendatur, quod tamen minoris ad hanc rem momenti habeo.

Ammianum Marcellinum et Ablavium non propter chronologicas rationes huic loco reservavi, sed ut de iis disseram uberius.

Ammiani Marcellini l. XXXI. c. 2. 5-9 Iordanem tantum c. 24. 25. 26, quibus Hunnorum mores et Visigothorum Valente regnante res gestas exhibet, secutum esse Sybelius p. 18. 19 statuit. Quibus me iudice addenda sunt Iordanis capita 16. 18. 19. 20. 21, ex incertis scriptoribus Romanis derivata a Sybelio p. 32-34, qui capitibus 16 partem quandam Orosio, capitibus 19 nonnulla, perverso tamen ordine, Capitolino adscribenda censuerit. Nihil utroque loco mihi animadvertere contigit, quod ad alterutrum spectet. Neque id, si recte statuisset Sybelius, argumento esse potest, quo alium multoque maioris momenti auctorem Iordani vel Cassiodorio suppetivisse negemus. Nam et capite 26, quod ipse Sybelius ex Ammiano haustum dicit, nonnullis locis, ut, quo Valentem igne interemtum narrat, Orosii dictionem imitatus est. Verum enimvero quum capitibus 24-26 Ammianus primarius auctor exstiterit, nihil est, cur eidem et res priores inde a Maximini Imp. morte gestas addicere ambigamus. Nam singula sane omnia in ea optime quadrant, quae de depertitis historiarum Ammiani libris conici licet. Sic nemo mirabitur Talfalorum, Astringorum, Carporum nomina ex Ammiano hausta. Intestinas Romanae militiae discordias, quarum Philippo regnante, duce Decio, Iordanes c. 16 argumentum praebet, Ammianus ceteris scriptoribus uberius exhibere solet. Quae eodem capite de Marcianopoli a sorore Traiani Principis cognominata traduntur, Ammiani esse docet l. XXVII, 4, 12. Pari iterum modo Nicopolis oppidi originem quum apud Iordanem c. 18, tum apud Ammianum XXXI, 5, 16 relatam habemus, eo tantum discrimine, ut ille

de Sarmatis, hic de Dacis Traianum victoriam reportasse narrat. Quod minoris momenti habeo, quum Ammiano anteriore loco, qui deperditus est, eodem iure Sarmatas laudare licuisset, qui in nulla fere barbarorum acie illius aetatis desiderentur. Capite 20 Iordanes Gothos in Asiam transiisse, post reditum autem Anchialum civitatem aggressos narrat, „urbem, ut ait, quam dudum Sardanapalus, rex Parthorum inter limbum maris et Haemi radices locasset“. Apud Stephanum Byz. v. Ἀγγιᾶλη de hoc Ciliciae oppido, quod vulgo ab Anchiala, Iapeti filia denominatum narrat, inter cetera haec leguntur: „τινὲς δὲ φασὶ Σαρδανάπαλλον δύο πόλεις κτίσαι, Ἀγγιᾶλην σὺν Ταρσῶ“. Cf. Suidam v. Ἀγγιᾶλη. Error igitur ille, quo Anchialos Thraciae oppidum Sardanapalo adscribitur, e confusis Gothorum in Asia atque in Thracia itineribus rebusque gestis ortus esse videtur. Cuius tamen erroris primordia vel apud Ammianum (XXXI, 5, 15. 16) minime latent, quippe qui primum Gothos in Asiam transiisse, deinde Decios patrem et filium occisos, rursus ad Asiam reversus Pamphyliae civitates obsessas, Macedoniam denique vastatam, Anchialum captam referat. Decios autem quum Iordanes capite 18 in Moesia occisos fuisse tradat, facile fieri potuit, ut perturbata rerum historica serie illud Sardanapali conditoris nomen, quod ad Ciliciae oppidum pertinet, in Thraciae civitatem transferretur. Eumque errorem ab Ammiano commissum esse non incredibile habeo, quippe qui Aenum Thraciae civitatem ab Aenea, priusquam in Italiam proficisceretur, conditam tradi non ignoraret. (XXVII, 4, 13. Inprimis de hac re cf. Livium I. XL, 4.) Neque desunt exempla eius erroris per quem res Asianae in Europam transponuntur, velut ipse Ptolemaeus utriusque Scythiae loca interdum confundit et duplicat. Sic apud Iord. c. 7. de Caucasō monte leguntur: „Syrus et Armenius Taurum, Scythae Caucasum et Rhipheum iterumque in fine Taurum cognominant.“ Cf. Pomp. Melam I, 19, Oros. I, 2. Eiusdem rei iterum apud Eustathium mentio fit, quum Dionysii versibus

166. Ἐκ τῆς γὰρ Πόντοιο τὸ μύριον ἔλκεται ἕδωρ
Ὀρθὸν Κιμμερίου διὰ Βοσπόρου, ὃ παρὰ πολλοὶ
Κιμμέριοι ναλοῦσιν ἐπὶ ψυχρῶ ποδὶ Ταύρου

haec adiecit: Ταῦρον δὲ λέγει ὄρος ἄλλο παρὰ τὸν μετὰ ταῦτα δηθησόμενον ἕωον Ταῦρον ἢ βόρειόν τι τμήμα ἐκείνου τοῦ Ταύρου. Hinc fontem erroris cognosces, cuius fructum Steph. Byz. v. Ἀμανον ὄρος exhibet his: „Ἀμανον ὄρος πρὸς τῇ Κιλικίᾳ ἀπὸ τοῦ Ταύρου καθήκον ἱστοροῦσι δὲ τὸν Ὀρέστην ἀπὸ Ταύρων σὺν Ἰφιγενείᾳ τὴν Ἀρτεμιν κομίσαντα [ἐν τοῦτῳ τῷ ὄρει] τῆς μανίας λῶσιν εὐρεῖν“. Etiam magis sane ridendus error apud Suidam exstat: Θούλις οὗτος ἐβασίλευσε πάσης Αἰγύπτου καὶ ἕως τοῦ ὠκεάνου, καὶ μίαν τῶν ἐν αὐτῷ νήσων ἀπὸ τοῦ ἰδίου ὀνοματος ἐκάλεσε Θούλην“. — Thraciae civitatibus post reditum ex Asia vastatis, Gothi *per longa saecula siluerunt immobiles*, Ammiano teste XXXI, 5, 17, qui non prius de iisdem aliquid narrandum habet, quam Valentis Imp. temporibus. Memorabile sane, iisdem prorsus temporis punctis Iordanem narrando et sisti et pergere. Nam Gothos Asia depraedata cum Romanis „in Narsem Saporis Magni filium Persarum regem“ stipendia fecisse tradit, quibus tamen peractis (c. 21) „Romani pacem reipublicae nacti *coepere quasi Gothos negligere*.“ Omnia vides optime in Ammiani historias quadrare. Quod autem illo loco laudato de Narsete nil profert, eo majori argumento erit, eum et de Gothis Asiam pervagantibus non breviter tantum ac passim, sed, ubi res sub Maximiniano gestas ac bellum contra Narsetem narrabat, paulo uberius egisse. De Gothis neque Iordanes quidquam ultra afferre habuit, nisi quod Constantinus quadraginta ex iis millia foederatorum secum duxit. Postea hoc tantum addit (c. 21): „Tunc etiam sub Ararici et Aorici regum suorum florebant imperio. Post quorum decessum successor regni exstitit Geberich, virtutis et nobilitatis eximiae.“ At Ariarici quidem nomen in excerptis Valesianis c. 31 nobis servatum, procul dubio ex Ammiano oriundum. Capite 22 Iordanes nil profert, nisi de proeliis, quibus Geberich, Gothorum rex, cum Vandalis conflixerit, dein Vandalorum in Gallias decessum commemorat. Cap. 23. Geberich rege mortuo, „post tempus aliquod“ Ermanaricum, nobilissimum Amalorum in regno successisse tradit, eiusque regni fines describit. Capite 24 autem, Hunnorum originem narraturus, iam denuo Ammianum amplectitur a quo ne capp. 25. 26 quidem sese expedire valet ante, quam morte Valentis Imp. narrata exhaustisque usque ad finem Ammiani libris.

Non ita sane, ut omnis dubitatio expellatur, demonstrari poterit, Ammiani integros libros, non excerpta tantum Iordani vel Cassiodorio inter manus fuisse. Neque tamen desunt indicia, quibus hoc verisimile fit. Nam non semel eadem describendi ratio, idem, ut cum Ammiano loquar, „geographici stili“ usus, iidem termini minus usitati apud utrumque deprehenduntur. Praeterea capite 24 e nonnullis sententiis ipse quasi Ammiani contextus pellucet. Contra negari nequit, aliis quibusdam locis res ex Ammiano aperte haustas apud Iordanem corruptas et corrupto ordine exhiberi. Quorum neutrum cum altero pugnat sed utraque argumenta id efficiunt, ut Ammianum a Cassiodorio potius, quam a Iordane descriptum doceant. Qua enim ratione Iordanes, si libris ipsis Ammiani usus esset, Athanaricum silentio paene praetermisisset nihilque de rebus inde a Lupicini morte usque ad pugnam Adrianopolitanam gestis, quarum apud Ammianum copiam habemus, tradidisset, Lupicinum contra a Gothis necatum memorasset, cuius rei apud Ammianum nullum prorsus vestigium exstat? Quae omnia neque Sybelium fugerunt. Contra si, quae Ammiani esse videntur, Iordanes uni Cassiodorio debuit, facile evenire potuit, ut, qui Senatori „triduanam tantum lectionem“ impenderet, tum „rerum causas et ordinem, tum res ipsas falso et negligentem“ proponeret. Quibus accedunt certa stili Cassiodoriani vestigia iam supra demonstrata, praesertim cap. 24, quorum nonnulla iuxtapositis Ammiani sententiis allaturus sum, ut simul et Ammianum a Cassiodorio et ex integro eius operis contextu exscriptum comprobem.

Amm. XXXI, 2, 21 „Hunnisque *per omnia suppres* (Alani), verum *victu mitiores et cultu*“². Iord. c. 24 „Alanos quoque *pugna sibi pares*“, sed *humanitatis victu formaeque dissimiles*“². —

Amm. XXXI, 2, 2 sqq. „Ubi quoniam ab ipsis (Hunorum) *nascendi primitiis*‘ infantum *ferro sulcantur*‘ altius *genae*‘, ut *pilorum vigor tempestivus emergens*‘ corrugatis *cicatricibus*‘ hebetetur *senescunt imberbes*‘ absque ulla *venustate*‘, spadonibus similes: *compactis omnes firmisque membris, et opimis cervicibus*‘, prodigiosae formae et pandi, ut *bipedes*

existimes bestias“². — Iord. c. 24. „Qui etiam in pignora sua *primo die nata*‘ desaeviunt. Nam maribus *ferro genas secant*‘, ut antequam lactis nutrimenta percipiant vulneris cogantur subire tolerantiam. Hinc *imberbes senescunt*‘, et *sine venustate ephebi*‘ sunt: quia facies *ferro sulcata*‘ *tempestivam pilorum gratiam*‘ per *cicatrices*‘ absumit“. Cetera non tantopere congruunt, exceptis his apud Iordanem: — „*firmis cervicibus*“² — — „hi vero *sub hominum figura vivunt beluina saevitia*“².

Inde tamen satis elucet, Iordanem e Cassiodorio modo plura continua serie, modo singula carptim neque adeo sensu semper salvo hausisse. Restat, ut Ammiani libris utendi conditionem Cassiodorio quidem concessam fuisse, ostendam.

Ammianum in partibus Occidentis non semel nec brevi tantum temporis spatio commoratum esse, ipse testatur. Nam Constantii Imp. iussu Ursicino additus, anno 354 ex Oriente itineribus magnis Mediolanum properavit, XIV, 11, 5, deinde eundem protector secutus adversus Silvanum in Gallia stipendia meruit, XV, 5, 22, cujus regionis situm copiose describendum sibi sumsit (XV, 9-12). Biennio vix peracto denuo cum Ursicino in Orientem missus anno 356, ibique tres annos moratus anno 359 iterum revocatus cum eodem e vicinis Tauri montis partes Italiae petiturus ad Thraciam usque pervenit, unde Nisibin aliosque Orientis urbes repetiit, XVIII, 6. Eum etiam Romae versatum romanisque inprimis litteris imbutum fuisse, Henr. Valesius recte monuit. Nam et Libanius ep. 983. eum Romae e libris suis historiarum publice haud parvo plausu recitasse scribit (cf. Bernhardt. 1857. Annot. 517). Qua de re eo minus dubitari licebit, quod Ammianus ipse, XIV, 6. Romanorum mores ac vitae rationem tam fideliter repraesentet, ut diutius ibi versatus esse credendus sit, praesertim quum I. XIV, 6, 2 perlegeris, ubi de *peregrinis* lectoribus monet deque ingenuis advenis pristina aetate Romae multo majore honore affectis conqueritur; (XIV, 6, 2. 21). Ipse ingenuum se natum esse testatur, XIX, 8, 6. Quamquam nescio, fueritne noster Ammianus ille, quem a Theodosio Imp. vindicta petatum in vicinis urbis languore consumptum Sym-

machus Imperatori nuntiat (Symm. Ep. X, 56) tamen, omnibus quae exposui perpensis, libros eius et Symmacho et Cassiodorio cognitos saepiusque lectos fuisse, ambigere nemo potest.

Ablabium pristinae historiae Gothicae, atque imprimis originis Gothorum e Scanzia egressorum, conditorem fuisse, cum aliis VV. dd. et Sybelius contendit. Quae sententia quam ob causam nobis tralaticia videtur, paucis exponam. Prima Ablabii mentio fit cap. 4, quo postquam Gothos e Scanzia egressos, Ulmerugis et Wandalis devictis, Scythiam pervenisse, inque ea terrarum regione Spalorum gente subiecta „ad fines Pontici maris“, consedisse narratum est, scriptor pergit: — „quemadmodum et in priscis eorum carminibus pene historico ritu in commune recolitur, quod et Ablabius descriptor Gothorum gentis egregius verissima attestatur historia. Iosephus quoque annalium relator verissimus — haec — quae diximus de gente Gothorum principia cur omiserit ignoramus. Sed tamen ab hoc loco eorum stirpem commemorans, Scythas eos et natione et vocabulo asserit appellatos“. Unde nihil certi de Ablabii fontibus enucleari poterit, quem „priscis Gothorum carminibus“ usum fuisse minime declaratur. E ratione potius, qua illius laudes Iosephi statim nomen excipit, concludere licebit, et Ablabium minime de toto, quod Iordanes cap. 4 sibi instituit, periculo, contra de Scythia tantum, ut antiquo Gothorum patrimonio, disseruisse. Neque id praetermittendum erit, illum non natione Gothum, sed „descriptorum Gothorum gentis egregium“ laudari. Alterum de Ablabio testimonium cap. 14 loco valde corrupto habetur, quo illum de bipartita Gothorum denominatione, vel iterum fortasse nonnisi de Gothis Scythiam possidentibus disputasse declaratur. Neque materiam luculentior respiciunt ea, quae cap. 23 occurrunt: „Nam praedicta gens, Ablavio historico referente, iuxta Maeotidas paludes habitans in locis stagnantibus, quas Graeci Ele vocant, Eruli nominati sunt, gens quanto velox, eo amplius superbissima“. Quam ob causam Sybelius illis tribus locis capp. quoque 5, 17, 24 adnumeraverit, nescio, nam nullo eorum Ablavii mentio fit. Certi nihil de eo proferre licet, nisi quod in libris historicis quorum titulum ignoramus Gothos Herulosque

ad oras Ponti Euxini commoratos fuisse tradidit. Graece tamen eum scripsisse et Iordanes testatur, et ex iis, quae de Herulorum origine etymologica quadam, licet falsa, ratione profert, colligitur. Gente autem Gothum fuisse, quum Iordanes non declaret, nescio, quo iure viri docti asseverent. Inter quos tamen Müllenhoffius (Allg. Zeitschr. f. Gesch. Wiss. VIII, p. 210 Annot.) ipsi nomini magnum pondus tribuens, Ablavium pari ratione cognominatum contendit, qua alterum nomen illi non dissimile Alavium (Ἀβλαβιχος), quod antiqua Germaniae superioris dialecto Alawich audit, idque ad vocem wiu, wihu, wih (= idolum, nemo, templum) referendum censet. Ita ut Ablavius et Chlodoveus s. Hlodvihu pariliter formata nomina sint. Quibus concessis, ex libro Förstemanni: Altdeutsches Namenbuch I. nomina addi poterant: Alawig, saec. octavo obvium, Alavia, saec. 9, Alawich, s. 9, Albowich, s. 6, Alpwich, s. 8, al. Sed nullum nobis indicium suppetit, Ablavium pronuntiandum esse. Et nomen ipsum utique Graecum videri moneo. Nam quidni Ἀβλάβιος e graeco ἀβλαβής derivandum fuerit, quum innumera paene seriore aetate nobis nomina in — ius desinentia non diverso modo composita suppetant? Et ipsam vocem ἀβλαβής, integer, incolumis, indemnis, nominis loco fuisse constat e lapide ap. Murator. MXLVIII, 3. ΕΝΘΑΔΕ ΚΑΤΑΚΕΙΤΑΙ ΑΒΛΑΒΗC | ΓΑΛΑΤΗC ΧΩΡΙΟΥ ΜΟΥΔΙΚΟΦΤΙΟC | ΦΩΤΙΝΟΥ ΖΗΣΑC | ΕΤΗ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ | ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟC ΚΑΛΥΠΤΕΙ ΓΗ | ΕΙΡΗΝΗ ΣΟΙ. Inter nomina Ἀβλαβής Ἀβλάβιος, Ablavianus (Ablavii Cos. loco laudatus in Cod. A. chronographi anni 354 ed. Mommsen p. 664) eandem paene rationem intercedere apparet, atque inter: Ἀλυπος (Corp. Inscr. Gr. 191. 3664. 3665), Ἀλύπιος (Episcopus Constantinopolitanus ap. Niceph. Patr. Chronogr. ed. Scaliger. p. 309; Alipium Symmachus laudat, Epp. II, 82. VII, 65 cet.), Ἀλυπιανός (Corp. I. Gr. 1546. 3665). Quibus adnumerandi erunt: Ἀκάκιος (C. I. Gr. 7325. 7326; Niceph. patr. I. I. Procop. B. P. II, 21. ed. Bonn. I, 243 et Anecd. 9. ed. Bonn. III, p. 58), Ἀδρόμιος (C. I. Gr. 3155), Ἀναλτιος (C. I. Gr. 171), Ἀβίλιος (Niceph. Patr. p. 310), Ἀκαμάτιος (ap. Suidam), Achiolius (Symm. Ep. X, 59), Anysius (Symm. Ep. I, 67; Lyd.

de mens. IV, 19), Alethius (Ausonii Commemor. Prof. Burdegal. 2. 6). Nec praetermittendi sunt Athanasii, Anicii, alii, quorum numerum non facile assequare. Quo igitur iure Ablabium nomen Gothicum esse contendes? Quod scilicet non uni tantum imperii Orientis viro inditum erat. Neque enim omnes ita cognominatos Gothicae originis fuisse putabis, quorum seriem age perlustremus.

Ablabiornm nomen non semel in lapidibus reperitur neque in libris desideratur scriptis quum Constantini, tum Theodosii iunioris, et Iustiniani temporibus.

a. de Ablabiis Constantino regnante claris.

De clarissimo eius aetatis Ablabio haec constant. Primum e Fast. Coss. Ablavium a. u. 1083 (a. Chr. 331) cum Basso Consulem fuisse comperimus. Deinde in Eusebii Chronico (ed. Scaliger. MMCCCLIV a. Chr. 339) leguntur: „Ablabius praefectus praetorio et multi nobilium occisi“. Eundem Eunapius in Aedesio (teste I. Scaligero in Animadv. in chronol. Eusebii, ed. 3, p. 251) iussu Constantini frustillatim concisum (κρουσσηδὸν κατακοπήναι) docet, ita ut eodem mortis genere, quod Sopatro parasset, ipse perierit. Nam Constantinus cui Ablavius, Eunapio teste, tam carus fuerat, ut eum filiis consortem imperii relinqueret, „συμπεισθεὶς τῇ συκοφαντίᾳ Ἀβλαβίου κατακοπήναι κελεύει τὸν Σώπατρον“. De Ablabii interitu Zosimus (ed. Bonn. II, 40), a quo Eunapium non semel exscriptum esse scimus, eadem narrat: „ἀνηρέθη δὲ τότε Ἀβλάβιος ὁ τῆς ἀβλῆς ὑπαρχος, τῆς δικῆς ἀξίαν αὐτῷ ποινὴν ἐπιθείσης ἀνθ' ὧν ἐβούλευσε θάνατον Σωπάτρον τῷ φιλοσόφῳ φθόνῳ τῆς Κωνσταντίνου πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος“.

Denique Apollinaris Sidonius (Ep. V, 8) in epistola ad Secundinum missa, Ablavii consulis versum, ut ait, gemellum, in Constantinum Imp. clam palatinis foribus appensum tradit his verbis:

Saturni aurea saecula quis requirat?
Sunt haec gemmae, sed Neroniana.

Illis enim temporibus Constantinus et Faustam conjugem „balnei calore“, et veneno Crispum filium interemerat. De altero, ut videtur eiusdem aetatis Ablabio nil nisi lapidem proferre licet,

quem Atripaldae in agro Abellinensi repertum Muratorius publici iuris fecit (MXIX, 2). Haec in eo incisa sunt: Tatiani*) | C. Iulio Rufiniano | Ablavio Tatiano C. V. Ru | finiani Oratoris filio fisci pa | trono rationum summarum | adlecto inter consulares iudi | cio Divi Constantini legato pro | vinciae Asiae Correctori Tusciae | et Umbriae Consulari Ae | miliae et Liguria Pontifici | Vestae Matris et in Colle | gio Pontificum Proma | gistro Sacerdoti Her | culis Consulari Cam | paniae huic ordo splen | didissimus et Populus | Abellinatium ob insignem | erga se benevolentiam et reli | gionem et integritatem eius statuum | conlocandam censuit.

b. De Ablabiis, qui sub Theodosio iuniore fuerunt.

Duo innotuerunt ex epigrammatis graecis, alter, cognomine Illustrii vel Illustrii filius neque ipse artis epigrammaticae expertus, alter medicus, quem Theosebia quaedam Hippocrati ac Galeno aequandum praedicat. Alterius versus Anthologia graeca exhibet (Brunck. Annal. II, 451.):

Ἀβλαβίου Ἰλλουστρίου
εἰς δίσκον Ἀσκληπιάδου
Ἡγριστὸς μ' ἐτέλεσσε καμῶν χρόνῳ ἀλλὰ Κωθήρη
ἀνδρὸς ἐοῦ θαλάμων εἴλετο λαθριδίως
Ἀγχίση δ' ἔπορε κρυφίης μνημήιον ἐνῆς
καὶ μ' Ἀσκληπιάδης εὔρε παρ' Αἰνεύδαις.

Ablabium non diversum putant ab Ablabio Episcopo Novatianorum Nicaeae constituto, quem Socr. hist. eccl. VII, 12 eximum oratorem γεννεϊότατον ῥήτορα, Troili Rhetoris discipulum, fuisse tradit. De Troilo Sophista, Eusebii Scholastici magistro, ut videtur, eodem, vide Socr. VI, 6. VII, 1, 27. Ablabius ille, quum iam rhetorica arte clarus esset, a Chrysantho, Novatianorum in Constantinopoli Episcopo eidem ecclesiae presbyter additus, ne postea quidem, Nicaeanae ecclesiae munere episcopali functus, rhetoricam docere desinebat. Homilias eius Socrates elegantes simul et acres laudat: οὐ γλαφυραὶ προσομιλῖαι καὶ σύντονοι φέρονται. Non tamen verisimile habeo, ecclesiae antistitem ea aetate de Vulcano

*) De tallum gen. potestate cf. Henzen in Inscr. Latin. sel. ampl. Coll. T. III, p. 246.

et Venere verba fecisse. Nec constat, Ablabium Illustrium id epigramma condidisse; eodem iure „Ablabium Illustrii“ coniciere licet e graeco: Ἀβλαβίου Ἰλλουστρίου. Illustrii cuiusdam filium in Etymol. Magno v. Ἀτμῆς laudatum habemus: Ἀτμῆς: καπνός, ἀτμός, πνοή· Ἔστιν ἀσμῆς ὃ σημαίνει τὸ δασὺ πνεῦμα καὶ τροπὴ τοῦ Σ, ἀτμῆς ὡς ἀφίημι, ἐφεσμή, καὶ ἐφετμή· Ὅτιω σημειοῦται ὃ τοῦ Ἰλλουστρίου. Ceterum epigramma Romae scriptum fuisse verisimile habeo. Nam sub Αἰνεάδαις nonnisi Romani latent. Vulcano nempe Venus discum ab ipso affabre confectum surripuit et Anchisae tradidit. Ita Romam pervenit. Asclepiadem denique quendam illa aetate Romae floruisse Symmachi epistola ad Magnillum scripta docere videtur his (V, 31): „Propinquam s. Asclepiadis Philosophi absque litteris meis abire par non fuit“. Itaque Ablabium, Illustrii filium, Romae aliquamdiu commemoratum esse conicio, patre, ut videtur, Nicaeae episcopo constituto. Nescio, fueritne idem, quem Theosebia in epigrammate medicum clarissimum celebrat (Brunck. Anal. II, 450.):

Εἶδεν Ἀκαστορὴ τρία πένθεα· κείρωτο χεῖρτι
 Πρῶτον ἐφ' Ἰπποκράτει, καὶ δεύτερον ἀμφὶ Γαληνῶ.
 Καὶ νῦν Ἀβλαβίον γοερῶ περὶ σήματι κείτωι
 Αἰομένη μετ' ἐκείνον ἐν ἀνθρώποισι φανῆραι.

Suidas v. Ζώσιμος tradit Theosebiae χερματικῶν libros XXII a fratre Zosimo Alexandrino dedicatos fuisse, qui et Platonis vitam scripsisset, tamen neque Theosebiam utramque unam eandemque fuisse, nec tempus, quo Zosimus Alexandrinus vixerit, satis constat, etsi Fabric. in Bibl. Gr. XII, 753 eum anno 420 sub Theodosio iuniore floruisse putat.

Thebis incerto tempore Ablabium quendam mortuum esse lapis docet in Corp. Inscr. Gr. n. 1653, primum a Pocockio editus, quem titulum a Boeckhio frustra tentatum Fr. Graefus feliciori successu aggressus primus Ablabii nomen eruit ac totum lapidem iterum publici iuris fecit in Actis Acad. Petropol. (VI ser. tom. VI. 1844. p. 44 sqq.). Ipsorum versuum hoc breve argumentum adiecit p. 48: „Morbo vel peste vastata domus Ablabii, qui eodem tempore cum filia Niciae, ut videtur, uxore periit; secuta mors Trophimi pueri, quos tres idem Nicias, Ablabii gener,

sepeliendos curavit“. Eundem lapidem nuper Car. Keilius tractavit in Syll. inscr. Boeot. 1847. p. 179, nonnulla in Graefei emendationibus dubia significans; qui de Ablabii nomine, quamvis in Nomenclatore Boeotico praetermisso, quum nil omnino monuerit, non dubitasse videtur.

Quibus quartus denique, isque certo Theodosii iunioris tempore Ablabius dux adnumerandus est, de quo tamen nihil teneamus praeter servatam libro secundo capitularii Benedicti (Mon. Germ. Ant. IV. B. 91) sententiam, quam „ad interrogata Ablavii ducis illi et omnibus rescriptam e sexto decimo Theodesii Imp. libro, capitulo videlicet undecimo“ sumtam fuisse docemur. Per eam episcoporum testimonia ac iudicia maximi habenda et cuiquam petenti, etsi recusante altera parte, concedenda esse, discernitur. Ad finem ipsius sententiae haec leguntur: „Quicquid itaque de sentiis episcoporum clementia nostra censuerat, etiam hac sumus lege complexi gravitatem tuam et caeteros pro utilitate omnium imperpetuum observare conveniat“. Ablavium Ducem non diversum ab Ablabio Illustrii filio esse fortasse alicui placebit, verum id pro certo affirmari nequit.

c. De Ablabio Iustiniani tempore claro.

Alterius in Iustinianum anno 562 initae coniurationis tres apud Theophanem laudantur participes, Ablabius, Marcellus, Sergius. Quorum primus omnia sociorum consilia cum Eusebio, foederatorum comite, ac cum Ioanne Logotheta communicavit, alter, spe frustratus, gladio vitae finem imposuit, tertius denique, Sergius, comprehensus, aliis testibus accitis, Belisarium coniurationis conscium professus est. Nec quidquam amplius de hac re constat. Leguntur ea apud Theophanem (ed. Bonn. I. p. 367), ideoque et in Anastasii hist. eccl. (quae inest tomo alteri Theophanis, p. 107), et in Historiarum miscell. libro XVI. Ablabius et Marcellus a Theophane ita significantur: Ἀβλάβιος ἀπὸ μελιστῶν, καὶ Μάρκελλος ἀργυροκράτης. Interpretandi causa ea subieci, quae Ducangius et Goarius disputaverunt. Ducang. Gloss. ad script. med. et inf. Graec. v. „Μελιστής. Monetarius; ἀργυροκόπος, qui argentum vel monetam incidit, μελίζει, κίττει“. Iac. Goar. in notis

ad Theoph. „ἀπὸ Μελιστῶν, ἀργυροπράτης] hos aestima Trapezitas, et nummularios, rei privatae ministros, vel rei monetariae propositos. Justinianus enim inexplebilis avaritiae morbo laborans facile potuit aerarium administrantes in se concitare: de quo Euagrius lib. 4. cap. 29. hist. misc. argenti venditores exponit τὸν ἀπὸ μελιστῶν et ἀργυροπράτην“.

De Ablabiis nihil habeo, quod addam nisi quod Massmann in libro Aurario p. 123 Annot. 1., ubi Ablavium, Gothicae historiae conditorem nominat, librum laudavit mihi inaccessum in quo ejusdem nominis ut videtur mentio facta est: M. A. Boldetti. Osservazioni sopra i Cimiteri de Santi Martiri ed ant. Christiani di Roma. 1720. 2 voll. fol. p. 85, 25. 273.

Iam quaerenti, quemnam ex Ablabiorum recensu historiam Gothicam scripsisse coniciamus, certus nullus a nobis indicabitur. Quos tamen recitasse non pigebit, si aliis in eandem rem ultra inquaerendi materiem praebeuro. Nobis interim haec conicere placuit. Dum eorum, quos de rebus Gothicis scripsisse constat, auctorum seriem perlustraris, nullus sane Ablabio propior quam Dexippus apparebit, ita ut utrumque eundem haberes, nisi Dexippum plene: Πόπλιον Ἐρέννιον Δέξιππον Πτολεμαίου appellatum fuisse e lapide (C. I. Gr. 380) constaret. Quum tamen in eo Dexippi relata de Gothis victoria desideretur, ac Suidas Dexippum Dexippi, non Ptolemaei filium, appellet, facile duos Dexippos, alterum patrem, alterum filium et eum quidem Ablabium cognominatum fuisse coniceres, si haec ceteris omnibus, quae de Dexippo tradita sunt, conspirarent et omnino satis certis argumentis stabiliri possent. Id nihilominus tamen dabis, Ablabium, historiae Gothorum scriptorem, iis quae nobis exstant fragmentis totum ex Dexippo pendere. Ablabius Gothos et a graeco verbo „Ele“ cognominatos Herulos ad oras Ponti Euxini sedisse tradidit neque praeterca quidquam ex eius libris divinari licet. Vocabulo ἔλος pronuntiatio nominis Ἐροῦλοι parum respondet. Dexippo autem populum non Herulos sed Heluros appellatum fuisse, Steph. Byz. docet s. v.: Ἐλουροι Σκυθικὸν ἔθνος περὶ ὧν Δέξιππος ἐν χρονικῶν ἱβ'. Cf. Etymol. Magn. s. v. Ἐλουροι. Non minoris momenti

habeo, quod Dexippus Heluros Scythicam gentem et Ἰουδοόγγους pariter Σκύθας (ed. Bonn. p. 11) appellavit, eadem ratione, qua historiae belli cum Gothis inde a Decii temporibus gesti titulum proposuit: Σκυθικά. Etiam Eunapio Gothi Scythae sunt, in excerptis Petri iam nonnisi Γότθοι appellantur et Prisco non Gothi, sed Hunni Scythae audiunt. Ad locum illum (c. 4.), quo Iordanes Ablabium de Gothis in Scythia commorantibus testem profert, iterum respicientibus iam verisimile apparebit, Ablabium Gothos ac Scythas aperte eosdem declarasse, ideoque Iordanem vel Cassiodorium illo auctore Gothos ne Iosepho quidem, quamvis sub alio nomine, ignotos habuisse. Omnia igitur, quae ex Ablabii libris exstant, cum iis, quae a Dexippo tradita novimus, optime concinunt. Ne tamen aliquis nobis hanc Eunapii de Dexippo sententiam obiiciat (ed. Bonn. p. 56.): „Δέξιππῳ τῷ Ἀθηναίῳ κατὰ τοὺς Ἀθήνησιν ἄρχοντας, ἀφ' οὗ παρὰ Ἀθηναίους ἄρχοντες, ἱστορία συγγράπται, προσαρθιμονμένων τῶν Ῥωμαϊκῶν ὑπάτων, καὶ πρὸ γε αὐτῶν τῶν ὑπάτων καὶ ἀρχόντων ἀρχαμένης τῆς γραφῆς. τὸ δὲ ἐν κεφάλαιον τῆς ἱστορίας τὰ μὲν ἀνωτέρω καὶ ὅσα τὸ ποιητικὸν νέμεται γένος, ἐφεῖναι καὶ ἐπιτρέψαι τῷ πιθανῷ καὶ μᾶλλον ἀναπεῖθοντι τὸν ἐντυγχάνοντα, τὰ δὲ προϊόντα καὶ ἐπὶ πλέον μαρτυρούμενα συννεγκεῖν καὶ κατακλιῖσαι πρὸς ἱστορικὴν ἀκρίβειαν καὶ κρίσιν ἀληθεστέραν“ Nam „illae nimis antiquae res“ (τὰ μὲν ἀνωτέρω) eadem sunt, quae a poetis traduntur ideoque nonnisi graecae neque auctori ἱστορικῆς ἀκρίβειας καὶ κρίσεως quamvis poetarum fabulas contemnti licuit barbarorum populorum, quos tractaret, originem narrandam omnino praeterire, quod Dexippum non commisisse certum est. Nam quem de Herulorum s. Helurorum origine egisse Steph. Byz. docet, de eodem Iordanes ipse haec nobis tradit c. 22: „Visumar — Asdingorum e stirpe, quae inter eos (Vandalos) eminent genusque indicat bellicosissimum, Dexippo historico referente, qui eos ab oceano ad nostrum limitem vix in anni spatio pervenisse testatur prae nimia terrarum immensitate“. Unde ne id quidem mirandum esset, si Dexippus vel Gothos e Scanzia egressos fuisse contendisset. Quod tamen neque constat, neque ob alias causas verisimile est. Ex Ablabii autem libris nihil superesse,

quod non et Dexippo traditum sit, tertii scilicet saeculi scriptori, non poteris non concedere.

Antequam disquisitionem de fontibus Iordanis institutam absolvam, de Dionysio quodam, quamvis in libello Iordanis non appareat, pauca verba adiiciam. Laudatur a Cassiodorio (de inst. div. lit. c. 23): „Dionysius monachus, Scytha natione, sed moribus omnino Romanus, in utraque lingua valde doctissimus“. Cui si Cassiodorius quaedam historiam pristinam Gothorum spectantia debuisse tibi videretur, monendum erit, eos vix antea consuetudine conjunctos fuisse, quam eo tempore, quo, historia Gothorum jam dudum exarata, Cassiodorius monachus inter monachos vitam degeret.

IV. De nonnullis, quae Cassiodorio tribuenda sint, libelli Iordanei argumentis disseritur.

Perpensis externis praesertim ut ita dicam documentis, quibus ea quae apud Iordanem ex scriptoribus graecis romanisque sumta exstant, paene omnia Cassiodorii esse probare conati sumus, iam nonnulla interna tractabimus originem historiamque ipsorum Gothorum spectantia. Quae, quamvis e Cassiodorio libris hausta esse plurimis concessum sit, uberius tamen ea disquirere non inutile erit.

Ad originem primordiaeque historiae Gothorum in Iordanis libello spectant imprimis quae de finibus regni Ermanarico regnante, de Gothis e Scanzia oriundis, de gentis seu Gothico seu Getico nomine ac fatiis, de procerum denique ac regum serie et affinitate proponuntur. Ex his ut fines regni Ermanarici prae ceteris tractandas nobis eligamus, ea potissimum movet ratio, quod ita medias in res et ad ipsum Iordanis cum Cassiodorio litterarum commercium denuo provehimur. Ermanarici regnum ad Attilam, Gothorum sedes iam ante Attilam ad Hunnos transisse constat. Iam Priscus in Excc. de legatt. c. 3 (ed. Bonn. p. 183) Attilam universae Σκοθικῆ imperasse docet, „ὥστε καὶ τῶν ἐν τῇ Ὠκεανῷ νήσων ἄρχει“. Nec minus magnifice, nec magis

caute Iordanes c. 49. Attilam laudat, qui „*inaudita* ante se potentia, *solus* Scythica et *Germanica* regna possedit“, quamvis c. 23 eadem iisdem paene verbis de Ermanarico pronuntiaverit: „*omnibus* Scythiae et *Germaniae* nationibus, acsi propriis laboribus, imperavit“. Quae iactantius prolata esse, nemo est quin videat. At illa aetate sermonis panegyrici stilus prae ceteris exercebatur, nemini facile magis tritus, quam Cassiodorio. Neque eum superiorum scriptorum exempla deficiebant. Nam postquam populi Romani imperium usque ad oram maris Germanici processerat, sermo de finibus Oceani omnino subactis tam crebro ac profuse vulgabatur, ut eo ne Herodianum quidem prorsus abstinuisse cognoscamus, qui (I, 5) Commodum ad exercitum haec loqui faciat: „*δμότερον ἔργον, εἰ — τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν μέχρι Ὠκεανοῦ προαγάγοιτε*“, vel eundem in castris ad ripas Danubii positus Pompejanum generum admonuisse narret (I, 6): „*καλὸν δέ σοι — τὴν ἀπὸ τῆ ἀρχτῶ ἀρχὴν Ὠκεανῷ δόξσαντα, ἐπανελθεῖν οἴκαδε θριαμβεύοντι*“, vel denique (VII, 2) Maximinum Sirmii in hibernis militantem, „*ἐκκόψειν τε καὶ ὑποτάξειν μέχρι Ὠκεανοῦ Γερμανῶν ἔθνη βάρβαρα*“. Cf. Iulii Capitol. Maximini Duo c. 13. Quid igitur mirum, in panegyricis Oceani nomen resonare, velut Eunapii Paneg. Constantino Aug. dict. c. 7. „Dies me ante deficiet quam oratio, si omnia patris tui facta vel hac brevitate percurram. Cuius etiam suprema illa expeditio non Britannica tropaea, ut vulgo creditum est, expetivit, sed, diis iam vocantibus, ad ultimum terrarum limen accessit. Neque enim ille, tot tantisque rebus gestis, non dico Caledonum, aliorumque Pictorum silvas et paludes, sed nec Hiberniam proximam, nec Thulen ultimam, nec ipsas, si quae sunt, Fortunatorum insulas dignabatur acquirere, sed, quod eloqui nemini voluit, iturus ad deos, genitorem illum deorum, ignea caeli astra refoventem, prospexit Oceanum, ut, fruiturus exinde luce perpetua, iam videret illic diem paene continuum“. Cf. Mamertini Paneg. Maximiano Aug. dict. c. 12. „Quam nunc (ille pirata) insulam remotiorem, quem alium sibi optet Oceanum?“ ib. c. 10. „Vos vero, qui imperium non terrae, sed caeli regionibus terminatis sqq.“ — Tamen ab eodem ib. c. 5. „*Eruli*, viribus primi barbarorum, *locis ultimi*“ ap-

pellantur. Omnes paene notiones geographicas ab illis negligi et confundi, inter panegyricos Ennodius docet in laudibus Theoderico regi dictis c. 2: „Mentior — si Alpium iuga, connexis poli sublimitate sociata, cursibus tuis attulere tarditatem“; inter scriptores historiarum Ammian. Marcell. XXXI, 2, 1, Hunnorum gentem „ultra paludes Maeoticas, glaciale oceanum accolentem“ professus. Talia inculcando omnem virilis sermonis vim qua res vere sublimes ac laude dignae efferrentur, extenuatam fuisse facile sentis. Quare iam id unum annitebantur scriptores, ut verborum magis illecebris vanis, quam sobria et accurata rerum enunciatione principum lectorumve animos sibi conciliarent. Nullius igitur momenti habendae, quas Iordanes profert, Ermanarici laudes. Nam pari ratione ac panegyrici romani, Iordanes quoque vel potius Cassiodorius vanam principis gloriam notionibus geographicis confusis ac perversis augere studet. Ne seriem populorum Ermanarico subactorum (c. 23) nobis obiciat, fidei quasi ac notitiae qualiscunque domesticae testimonium quorum nomina valde corrupta Casp. Zeuss. Die deutschen und die Nachbarstämme, p. 688, cum lectionis varietate exhibet: Gothes, Etta, Thividos, Inaxungis, Vasina, Bovoneas, Merens, Mordens, Remniscans, Rogans, Tadzans, Athaul, Navego, Buhengas, Coldas. Quos singulos variis regionibus adscribendos viris doctis eius rei studiosis permittimus, ipsi, nominibus illis quammaxime diffusi, gentis cuiusdam particulas pro totidem integris populis habitas fuisse arbitramur. Quos praeterea quum primum Veneti, dein Aestri s. Haesti excipiant, auctorem ita rem instituisse puto, ut primo loco populos Gothis quam proximos, scilicet conglomeratos illos, deinde ulterius collocatos Venetos, tertio denique ultimos omnium ad Oceanum Haestos enumeraret. Minimi autem censeo, quod gentes illas, quas Gothis proximas posui, „Arctos“ Iordanes nuncupat. Cui scilicet vocabulo nihil certi subesse paucis ostendam. Frequentant poetae verba „arctos“, „arctous“, ut apud Lucanum VI, 661 „Arctos domui gentes“, C. Iulius Caesar de se testatur. Claudian. de quarto Cons. Honorii Aug. v. 630 in Danubio dicit „— fluitantia nunquam Largius Arctos pavere cadavera pisces. Cor-

poribus premitur Peuce“. Neque apud historiarum scriptores „arctos“ desideratur. Quales Ammian. Marc. „arctos provincias“ habuerit, infrascriptis facile conicitur. XIX, 11, 2, 3. „Anatolio regnante tunc per Illyricum praefecturam, necessaria cuncta vel ante tempus coacta sine ullius dispendiis adfluebant — ad praesens *Arctos provinciae* bonis omnibus floruerunt“. XXVI, 7, 12. „Obstruxit tres aditus angustissimos, per quos *provincias* tentantur *Arctos*, unum per Ripensem Daciam, alterum per Succos notissimum, tertium per Macedonas, quem adpellant Acontisma“. XXXI, 16, 7. (Galli, occiso Decio, Constantinopolim oppugnaturi, a Saracenorum cuneo repulsi) „exinde digressi sunt effusorie per *Arctos Provincias*, quas peragrare licentius *adusque* radices Alpium Iuliarum, quas Venetas adpellat antiquitas“. His locis addas XXX, 4, 1. „Haec per Gallias et *latus* agebatur *Arctoum*. At in Eois partibus“ sqq. Neque pluris habendus ille locus saepe laudatus XXXI, 4, 2, quo „novos majoresque solitis casus versare *gentes Arctos*“, narrat, nam quae gentes Arctos fuerint in universum conicere licet ex iis, quae illam sententiam excipiunt: „per omne quidquid ad Pontum a Marcomannis praetenditur, et Quadis, multitudinem barbaram *abditarum nationum* vi subita sedibus pulsam, circa flumen Histrum vagari cum caritatibus suis disseminantes“, quas abditas nationes rursus easdem atque „*Gothorum reliquas gentes* fuisse, alter locus XXXI, 3, 8. docet. Eadem ratione Claudianus de quarto cons. Honorii Aug. v. 50 sqq. canit: — „et mixto turbine gentes iam deserta suas in nos transfunderet *Arctos*; Danubii totae vomerent quum proelia ripae, Quum *Geticis* ingens premeretur *Mysia* plaustris“. Neque aliter in Rufinum II, 501 invehitur: „*Arctoi* stimulator perfide *Martis*!“ et in Eutr. II, 158 Ostrogothus ei dicitur „*Arctous advena*“. Igitur, si quis Iordanem plura, quam scriptores graecos romanosque, de partibus ac gentibus arctois compertum habuisse, contendere velit, eum praeter haec verba validius argumentum proferre oportet, quo Iordani domesticam quandam ceteris praeclusam Arctoi notitiam praesto fuisse probetur. Quam illi non contigisse, e disquisitione, quam de Haestis, eidem

Ermanarico, ut ille quidem vult, subiectis, iam instituiam, elucebit.

De Haestis Iordanes c. 23. disserit: „Haestorum quoque similiter nationem, qui longissimam ripam Oceani Germanici insident, idem (Ermanaricus) ipse *prudenticiae virtute* subegit.“ In quibus observa illud plane Cassiodorianum: „prudenticiae virtute“. Altero eoque superiore loco de iisdem, si, viris doctissimis pro „Itemesti“ reponentibus „item Esti“ fidem habere licet, haec dicit, Antibus laudatis (c. 5): „Ad litus autem Oceani — Vidioarii resident, ex diversis nationibus aggregati, post quos ripam Oceani Itemesti tenent, pacatum hominum genus omnino. Quibus in Austro assedit gens Agazzirorum fortissima, frugum ignara, quae pecoribus et venationibus victitat. Ultra quos distenduntur supra mare Ponticum Bulgarorum sedes, quos notissimos *peccatorum nostrorum mala* fecere. Hinc iam Hunni, quasi fortissimarum gentium cespes, in bifariam populorum rabiem *pullularunt*“. (c. Var. III, 6. En *pullulat* ex uno germine quadrifarum decus sqq.“; Virg. Geo. II, 17. Oros. VII, 33). Utrumque locum Cassiodorio adscribendum esse paucis demonstrabo. Priore loco auctor Haestos laudat „qui longissimam ripam *Oceani Germanici* insident“. At tales fines minus in ea quadrant, quae capite 3. de Scanziae situ statuerat, ubi Germanicum Oceanum non illum habet, cuius ripas Haestos a Vistula orientem versus tenere cap. 5 narrat: Vistulam contra cap. 3. in Oceanum septentrionalem effundi asserens, ita pergit: „Haec (Scanzia) ergo habet ac oriente vastissimum lacum in orbis terrae gremio, unde Vagi fluvius, velut quodam ventre generatus, in Oceanum undosus evolvitur. Ab occidente namque immenso pelago circumdatur, a septentrione quoque innavigabili eodem vastissimo concluditur Oceano, ex quo quasi quodam brachio exeunte, sinu distento, Germanicum mare efficitur“. Unde Germanicum mare ab Oceano, cui Vistula „in conspectu Scanziae illabitur“, septentrionali satis discernit. Quae quum ita sint, inquiramus, quem in Haestis ad ripas Oceani Germanici locandis auctorem secutus fuerit. Statim nobis Cassiodorius se offert, quem in Variarum I. V. ep. 2 sub Theoderici persona Haec-

stis pro oblato succini specimine gratias egisse scimus. Nam quamvis in hac epistola non tam de „Oceano Germanico“, quam in universum de „Oceano“ verba flant, in eadem tamen Cassiodorius, non describenda sola succini indole, Tacitum ita secutus est, ut eum de Haestis nil compertum habuisse, praeter ea, quae ex illo hauserit, facile cognoscamus. Quod comparatis utriusque dictis satis perspicuum erit. Nam omissis ceteris haec sunt Taciti, Germ. c. 45: „Ergo iam dextro *suevici maris* litore *Aestiorum* gentes alluuntur — *soli omnium*¹ succinum quod ipsi glesum vocant, inter vada atque in ipso litore legunt. *Nec quae natura quaeve ratio gignat, ut barbaris, quaesitum compertumve*². Diu quin etiam inter cetera eiectamenta maris iacebat, donec luxuria nostra dedit nomen: ipsis in nullo usu; — succum tamen arborum esse intelligas — insulis terrisque inesse crediderim, quae vicini solis radiis expressa atque liquentia *in proximum mare*³ labuntur, *ac vi tempestatum*⁴ *in adversa litora exundant*⁵“. Quibuscum compara haec Cassiodorii verba: „quae (succina) *ad vos Oceani unda descendens*⁶, hanc levissimam substantiam, sicut et vestrorum relatio continebat, exportat; sed unde veniat, incognitum vos habere dixerunt, quam *ante omnes homines*⁷ patria vestra offerente suscipitis. Haec *quodam Cornelio scribente*, legitur in *interioribus* insulis *Oceani* ex arboris succo defluens, unde et succinum dicitur, paulatim solis ardore coalescere — ut cum *in maris fuerit confinio*⁸ *aestu alternante*⁹ *purgata, vestris littoribus*¹⁰ tradatur exposita. Quod ideo iudicavimus indicandum, *ne omnino putetis notitiam nostram fugere, quod occultum creditis vos habere*¹¹“. Unde ratio satis perspicua redditur, qua Cassiodorius Tacitum exscripserit ac vario modo ab eodem ad formandas illas dictiones se invitari passus fuerit. Quae comparatis inter se numeris utrobique positis facile assequeris. Mea plurimum interest demonstrare, Haestos in ripis Oceani *Germanici* ab uno Cassiodorio positos fuisse. Is enim Tacitum paene in omnibus secutus, quos Tacitus *solos omnium*, eos *ante omnes homines* succinum legere ait. Ideoque iis non alias sedes, quam Tacitus, assignare ausus fuerit. Quum igitur Tacitus

succinum in insulis Oceani radiis solis *vicini* arboribus expressum, *proximum in mare* labi, deinde vi tempestatum in *adversa litora* exundare scripserit, Cassiodorius *adversa litora nonnisi litora maris Germanici*, insulas soli *vicinas longius orientem versus* sitas, iisque *proximum mare illud quod Iordanes Oceanum Septentrionalem* appellat ratur, „Suevicum mare“, in cuius ripis Tacitus Aestios posuerit, Germanicum nuncupat, praesertim quum per eam aetatem Suevia, teste Iordane, Dalmatis vicina haberetur ideoque mare Suevicum nemo facile septentrionem versus tam longinque situm putaret. Iordanis autem mancam de Haestis notitiam e solo Cassiodorio haustam esse non minus ex altero, quo de iis verba facit, loco apparet. Nam quae ibidem Haestis laudatis leguntur: „*Bulgarorum, quos notissimos peccatorum nostrorum mala fecere*“ optime quadrant ad eas Cypriani Patricii laudes, quas Athalarici regis iussu Cassiodorius his verbis edicit VIII, 21: „non te terruit *Bulgarum globus, qui etiam nostris erat obstaturus*“. Quibuscum conferre iuvabit Cassiodorii Chron. „Cethaeus v. c. cos. Hoc Cos. Virtute D. N. Regis Theoderici victis Bulgaribus Syrmium recipit Italia“. Unde Cassiodorium de Bulgaribus saepius ac diligenter egisse intelligimus. Tertium denique vel multo maioris ponderis locum in ep. 10. libri Var. VIII reperimus cum Iordanis verbis supra laudatis comparandum. Nam quos minus dilucide propter rerum conditionem non satis perspectam Iordanes Hunnos Bulgaresque ita sese excipientes affert, ut utrosque unam eandemque gentem esse vix sentias („*ultra quos distenduntur Bulgarorum sedes. Hinc iam Hunni*“ sqq.), eos magis perspicue Cassiodorius, quem alter procul dubio et hoc loco describendum sumsit (VIII, 2), pro iisdem habet in epistola, qua Athalaricus rex Tulum Senatui commendat his verbis: „egit de *Hunnis* inter alios triumphum, et emeritam laudem primis congressibus auspicatus, neci dedit *Bulgares toto orbe terribiles*“. Unde nobis colligere licebit, Cassiodorium pari modo et in historia Gothica de utrisque pronuntiasse eumque Iordanem secutum fuisse. Quum igitur et singula argumenta et utriusque loci forma ab Iordane unum Cassiodorium exscriptum prodant, altera nobis quaestio relicta est,

quonam pretio ea habenda sint, quae de Haestis Cassiodorius acceperat, unde eiusdem notitia septentrionalium regionum in universum illustrabitur. Illi autem in ea re praeter ea, quae Tacito debuerit, nil fere memoriae dignum in promptu fuisse, quum e supra laudatis, tum ex aliis eiusdem epistolae argumentis plane apparet. Cuius rei ipse tamquam testis nobis se offert his verbis: „suavis nobis“ (Theodericum verba facientem habes) „admodum et grata petitio *ut ad vos perveniret fama nostra, ad quos nulla potuimus destinare mandata*. Amate iam cognitum, quem requisistis ambienter ignotum. Nam *inter tot gentes viam praesumere* non est aliquid facile. concupiisse. — Proinde requirite nos saepius *per vias quas amor vester aperuit*“. Nullum vel Theoderico antea cum illo populo commercium fuisse neque Cassiodorium a legatis ipsis Haestorum quidquam novi comperisse, quod ad Variarum libros adornandos profecto contulisset, primo quasi obtutu perspicitur. Quod ita se habere magis magisque apparebit, ubi ad Variarum libros conversus de Cassiodorii indole ac stilo capite proximo plura dixerō.

Iam vero quaerendum nobis est, fueritne Cassiodorius auctor Gothis originem e Scanzia tribuendi. Nam Haestis proxima ea regio adjacet, ideoque, postquam in illos inquisivimus, de hac videndum erit. Quae ad probandam meam sententiam afferam, quamvis pauca sint neque omnia eiusdem momenti, non tamen contemnenda erunt. Primum Gothos e Scanzia egressos cum apum examine erumpente comparari observamus cap. 1: „Quia gens cujus originem flagitas, ab hujus insulae gremio velut examen apum erumpens in terram Europae advenit“. Cap. 3 iterum apum mentio fit: „apum ibi (in Scanzia) turba mellifica ob nimium frigus nunquam reperitur“. Quae ut a re non aliena licet vel homini barbaro se offerre potuerint, tamen, quum stilum magis ornatum sapiant illo, quo Iordanes uti solitus sit, Cassiodorio tribuenda puto, eo magis quod comparandi talia copia illi in primis data fuisse videtur, quem Georgicon Virgilii atque auctorum dere rustica libros lectitasse constat. Ad hoc enim maxime Virgilii versus infra descripti spectant. Primum apum „magnanimos duces totiusque generis mores et studia et populos et proelia dicere“

poëta sibi instituit (Geo. IV, v. 4. 5.). Deinde „principio sedes apibus stationemque petendas esse“ canit, ac si de Gothis novas sedes petituris Cassiodorius verba fecisset. Denique respiciendi sunt v. 21: „quum prima novi ducent examina reges“; (cf. v. 139) v. 77. 78. „Ubi ver nactae sudum camposque patentes Erumpunt portis“; v. 312. „Donec ut aestivis effusus nubibus imber, Erupere“; v. 220 sqq. „esse apibus partem divinae mentis, — deum namque ire per omnis Terrasque tractusque maris coelumque profundum“. Praeterea illud Varronis afferre placet (de re rust. III, 16, 29.) „Cum examen exiturum est, quod fieri solet cum adunatae prosperae sunt multae, ac progeniem veteres emitere volunt in coloniam, ut olim crebro Sabini factitauerunt propter multitudinem liberorum sqq.“ Quibus perlectis ad comparandos Gothos cum apum examine similium versuum memoriam auctorem nostrum invitasse concedes. Neque tamen huic rei ipse multum ponderis tribuo. Nec maioris iudico quae c. 39 in Attilae oratione ante pugnam Catalaunicam habita occurrunt verba: „Nota nobis sunt quam sint *levia* Romanorum arma: primo etiam non dico *vulnere* sed ipso *pulvere gravantur*“. Quae licet per se et quod ad rem attinet plana sint, in verbis tamen ac sententia obscuritatem quandam retinebunt nisi scriptori, ut Romanos cum apibus pugnaturis compararet, illud Virgilianum in mentem venisse dabis (Georg. IV. 86. 87.) „Hi motus animorum atque haec certamina tanta *Pulveris* exigui jactu *compressa* quiescunt“. — Adtribuendam Cassiodorio fabulam de Gothis e Scanzia oriundis validius alterum argumentum me commovet. Quo loco enim Scanziae regio describitur, eo inter cetera haec habes (c. 3); „Alia vero gens ibi moratur Suethans, *quae velut Thuringi equis utuntur excimiis*“. Mirandum sane haec scribenti non potius „divitem equini generis Hispaniam“ in promptu fuisse (Symmach. Ep. IV. 58. Iustin. 44; Plin. VIII, 67.) vel „quadrigam Thessalium decus“ (Gratii Falisci Cyneg. v. 228), vel equos e Phrygia, Arcadia, Epiro emendos (Sid. Apoll. Paneg. Maioriano dict. v. 45), quum Toringi cum Hunniscis ac Burgundionibus apud solum Vegetium (Art. veterin. I. IV, 6, 2) laudentur. Exstat autem inter Variarum libros Theo-

derici ad regem *Thoringorum* epistola (IV, 1) qua se ab illo inter alia „dona eximia“ equos „argenteo colore vestitos“ accepisse renuntiat, quos eadem ep. summis cum laudibus ornandos Cassiodorius sibi elegit. Talis res levioris momenti inter describendas Scanziae fines ac gentes Senatori, quippe qui de eadem complura iam pridem eleganter pronunciasset, in memoriam facillime redigi potuit, ubi in illis, quos exscribendos sibi sumsit, fontibus eximios Scanziae equos laudatos reperiit. — Tertium mihi praesto est argumentum locus eiusd. cap. 3: „(Dani) — Erulos propriis sedibus expulerunt, qui inter omnes Scanziae nationes nomen sibi ob nimiam proceritatem affectant praecipuum“. Quae sequuntur, omnia licet corrupta, ad Herulos tamen referenda sunt nomina gentilicia. Ideoque non minus haec Herulos spectant: „quibus non ante omnes, sed ante multos annos Rodulf rex fuit, qui contempto proprio regno, ad Theoderici Gothorum regis gremium convolvit, et ut desiderabat invenit“. Rodulfum Herulorum regem, tempore Anastasii Imp. ideoque et Theoderici regis floruisse Procop. B. G. II, 14 testatur, eundemque genti suae ut mollem et effeminatum contemtu fuisse, contumeliae autem dolore commotum, postquam in Langobardos signa tulisset, acie conserta interemtum esse. (Cf. Pauli Warnefr. hist. Langob. I, 20.) Iam inter Variarum libros altera exstat ep. (IV, 2), qua Theodericus Rex Herulorum regem per arma in filium adoptans, ei inter alia haec nuntiat: „Damas quidem tibi equos, enses, clypeos et reliqua instrumenta bellorum; sed quae sunt omnimodis fortiora, largimur tibi nostra iudicia. — Ille a te devotionem petit, qui te magis defensare disponit“. Inde a Theoderico auxilium petivisse apparet Herulorum regem, qui profecto nemo alius fuit, quam Rodulfus ille apud Iordanem laudatus. Haec res ne parvi aestimetur, quum et ea quae cap. 3 narrantur aliquantulum illustrare valeat, et argumento nobis sit, locum e cap. 3 citatum ideoque totum fortasse caput Cassiodorio auctori tribuendi. — Quartum, quod ad rem spectet, testimonium inde nactus sum, quod, quum tribus locis de Gothorum e Scanzia origine agatur, tertio quidem (c. 17.) haec leguntur: „meminisse debes me initio de Scanziae in-

sulae gremio Gothos dixisse egressos cum Berich suo rege, *tribus tantum navibus vectos ad citerioris Oceani ripam*“. Nec tamen capite 1, quo ea res breviter tantum et primoribus quasi labris attingitur, nec capite 4 *trium* navium ulla mentio fit. Haec igitur a Cassiodorio quidem et illo priore loco laudata, ab Iordane vero praetermissa censeo. Quibus nil fere addendum habeo, nisi quod iam supra monui, et Ptolemaeum et Iosephum, in iisdem, quibus Gothorum origo narratur, capitibus laudatos, Cassiodorio potius quam Iordani inter manus fuisse. Utut denique res se habet de Iordane aut Cassiodorio capitibus tertii ac quarti auctore, id certe constat aut neque hunc neque illum fabulam de Gothis e Scanzia oriundis primum litteris mandasse ideoque nequaquam ex ore barbarorum ipsorum hausisse, aut nos non errasse tribuentes ea Cassiodorio. Tertium non datur neque ab ipso Iordane ullo modo conceditur, qui cap. 5 fabulas ridens eorum, qui Gothos dicant „in Britannia, vel in una qualibet insularum in servitutem redactos, unius caballi pretio quondam redemptos“, fontem sibi multo praestantiorum patuisse doceat: „nos enim potius *lectioni* credimus, quam fabulis anilibus consentimus“. Quae sane aut Iordanis, aut Cassiodorii verba sunt. Sin illius, quo iure eum his Cassiodorii libros indigitasse amplius dubites, equidem plane non video.

Longum temporis spatium inter Gothos e Scanzia egressos eosque ab Hunnis subiectos interiacens vacuum sine dubio relictum esset, nisi auctori, qui historiam Gothorum quasi conderet, Graecorum Romanorumque libri mancas quidem, sed aliunde non comparandas, notitias subministrassent, quibus lacunae illius certe pars quaedam expleri posset. Altera eiusdem rei medela in addendis Gothorum historiae Getarum fatis posita erat, quum Gothos olim Getas nuncupatos vel ante Iordanem non pauci tradidissent scriptores (inde ab Aelio Spartiano in Anton. Carac. c. 10 „quod — Gotti *Getae* dicerentur“ usque ad Procopium. B. G. I, 24. „Γετικὸν γὰρ ἔθνος παρὰ τοὺς Γότθους εἶναι“), quamquam Iacobus Grimmus unicum paene eius rei testem Iordanem habere praetulit, scriptorem scil. arcanis barbaricae historiae prae ceteris imbutum. Quae v. d. persuasio quantum valeat ad

probandam sententiam de Gothis Getisque eandem efficientibus gentem ex iis, quae subieci, auctorum testimoniis, satis perspicitur. Iterum a poetis nobis ordiendum erit, inter quos primum locum Claudianus obtinet, Cassiodorio neutiquam ignotus, qui de illo ne in Chronico quidem brevissimo haec scribere supersedit: „Hoc tempore Claudianus poeta insignis habetur“. Quid quod et imitari eum non praetermisit, ubi (Var. II, 39) eiusdem Aponi fontis ab illo laudati virtutes celebrat. Quae apud Claudianum Apon. v. 1. ab initio carminis leguntur: „Fons, Antenoreae vitam qui porrigis urbi“, iis similia habes apud Cassiod. in fine epistolae „Sed non his tantum beneficiis Antenorea terra fecunda est“. Ceterum ad rationem, qua Cassiod. in exscribendo usus fuerit, diiudicandam eadem epistola prae ceteris idonea est, quippe de regione, quam Cassiodorius ipse aliquando visitaverat, conscripta. Nihilominus tamen ad Claudianum se interdum applicat, velut:

Claud. v. 27. In medio pelagi late flagrantis imago | *Caeruleus*¹ immenso² panditur ore³ lacus³ | Ingenti fusus spatio, sed major in altum | Intrat et arcanae rupis inane subit: | *Densus nube sua*⁴, tactuque immitis et haustu, | Sed vitreis idem *lucidus usque vadis*⁵ | *Consuluit natura sibi, ne mersa lateret*⁵, | Abmisitque oculos, *quo vetat ire calor*⁶. — Cassiod.: „*Caeruleum*¹ fontem³ vidimus in formam dolii³ concavis hiantibus² aestuantem, et fornaces anhelantium aquarum *circumducto tereti labio*² naturae probabili dispositione coronatas, quae licet, *more calidae, nebulosos vapores exhalent*⁴, hanc tamen *jucundam perspicuitatem aspectibus humanis aperiant*⁵, ut quivis hominum illam gratiam desideret contingere, etiam cum non ignoret ardere“⁶.

Claud. v. 51. „Haerent stagna lacu plenas aequantia ripas Praescriptumque timent transsiluisse modum“. — Cassiod.: „Ore plenissimo in sphaerae similitudine, supra terminos suos aquarum dorsa turgescunt“.

Claud. v. 43. „Tunc montis secreta patent“; „Cassiod.: „iuvat videre secretum“ sqq. — Claud. v. 54 „campi dorsa recurva“; Cassiod.: „recurva spatia“.

Quibus comparatis, Cassiodorium, nisi aliunde nosset, Gothos ac Getas eosdem haberi, e Claudiano toties lecto idem compertum habuisse, concedes. Nam apud Claudianum ubique Getae Gothorum locum tenent. Claud. in Rufin. I, 316. „Nam tua quum *Ceticas* stravisset dextra catervas“; II, 36. „*Geticis* Europa catervis Ludibris praedaeque datur frondentis adusque Dalmatiae fines“; II, 82. „Non pudet Ausonios currus et iura regentem Sumere deformes ritus vestemque *Getarum*, Insignemque habitum Latii mutare togaeque“. Eiusd. de tertio cons. Honorii Aug. v. 147: „Odrysium pariter *Getico* foedavimus Hebrum Sanguine“. Ei. de quarto cons. Hon. Aug. v. 53: „Quum *Geticis* ingens premeretur Mysia plaustris“. Ei. in Eutrop. v. 274: „Talem tum Phrygiam *Geticis* populantibus uri Permisere dei“. v. 176: „*Geticae* dux improbus alae“, i. e. Ostrogothorum et Greuthungorum Phrygiam populantium. Quibus denique epicum carmen adiiciendum est „de bello *Getico*“ inscriptum. Utrumque nomen gentilicium apud Ausonium se offert, Epigr. 3, 10. „Huc possem victos inde referre *Gothos*“; Idyll. VIII, 31: „Quaque *Getes* sociis Istrum assultabat Alanis“. Et magis etiam variat in eiusdem gentis appellatione Apollinaris Sidonius, in Paneg. Avito dict. v. 403: „Obstupuere duces pariter *Scythicus*que senatus“; v. 411: „Hic aliquis tum forte *Getes*“ sqq.; v. 431: „Haec secum rigido *Vesus* dum corde volutat“. Cf. v. 350: „*Ad nomen currente Geta*“; v. 215: „regi *Getico*“; v. 230: „Aëtio interea, *Scythico* quia saepe duello Edoctus, sequeris“. Eiusd. Paneg. Anthemio dict. v. 361: „(Ricimer) — nam patre Suevus A genetrice *Gethes*“. Ei. Paneg. Maioriano dict. v. 474 sqq.: „— Bastarna, Suevus, Pannonius, Neurus, Chonus, *Geta*, Dacus, Alanus, Bellonothus, Rugus, Burgundio, *Vesus*, Alites, Bisalta, *Ostrogothus*, Procrustes, Sarmata, Moschus, Post aquilas venere tuas“. Haud aliter Aurel. Prud. in Symm. v. 1505 Theodericum „*Geticum* tyrannum“ castigat, quem in Narb. urb. laudibus Apoll. Sid. „decus *Getarum*“ appellavit. Neque in lapidibus talia exempla desiderantur, quorum nonnulla suppeditat Gruteri Thesaurus, velut MCLXVIII, 2: — „Anglus, *Geta*, Wasco, Suavus“. Inscr. Lat. Sel. Ampl. Coll.

n. 1135 t. III. p. 119. „Imppp. Clementissimis Felicissimis Toto Orbe Victoribus DDD. N. | Arcadio Honorio Theodosio Auggg. Ad Perenne Indicium Triumphorum | Quod Getarum Nationem In Omne Aevum Docuere Extingui | Arcum Cum Simulacris Eorum Tropaeisq Decoratum | S. P. Q. R. Totius Operis Splendore (*perfecto?*) d. d.“ Ad Iustiniani aetatem pertinent lapides quibus modo Gothi, modo Getae laudantur ap. Gruter. CLXI, 2. „Et Narsim resonans plausus ubique canat | Qui potuit rigidas *Gothorum* subdere mentes“; (cf. Inscr. Lat. Sel. Ampl. Coll. n. 1162.) MCLXX, 13. „Cum premeret vallo moenia septa *Getes*“; MCLXXI, 4. „Dum peritura *Getae* posuissent castra sub urbe“; MCLXXIII, 3. „Mox sibi iam Dominus subdidit arte *Getas*“. — Ex quibus patet, Getarum appellationem emphatico praecipue et panegyrico sermoni propriam fuisse. Neque aliter eandem scriptores pedestris sermonis adhibent ut Flav. Vop. in Probo c. 16. „omnes *Geticos* populos“, Iulianus Imp. in orat. I in Constantinum: „ὁ δὲ τὴν πρὸς τοὺς Γέτας ἡμῶν εἰρήνην παρεσκεύασεν ἀσφαλῆ“, Ennodius in Paneg. Theod. dict. modo „*Gothorum* nobilissimum“, modo „*geticum* robur“ celebrans; S. Hieronymus in epistola (106 ed. Vallarsi, ap. al. ep. 98) anni 403: „barbara *Getarum* lingua“; in eiusd. altera ep. (107) „*Getarum* rutilus et flavus exercitus“; Orosius I, 16. „Modo autem *Getae* illi qui nunc Gothi.“ cf. Iord. c. 9. „Quos Getas iam superiori loco Gothos esse probavimus, Orosio Paulo dicente“.

Cassiodorium denique etiam Gothos Getasque nomine quidem non re discrevisse cur VV. dd. observare noluerint nescio. Cuius rei tamen, quum nostra maxime intersit, argumenta afferam. Var. X, 31. Vitigis rex Gothos universos his adoritur verbis: „tubis concrepantibus sum quaesitus, ut tali fremitu concitatus desiderio virtutis ingenitae Regem sibi Martium *Geticus populus* inveniret“. Quum ceteris quidem Variarum epistolis nonnisi Gothorum nomen emineat, utroque tamen Cassiodorius usus esse videtur eadem ratione, qua Var. VIII, 10 et Hunnos et Bulgares appellat, quos tamen unum eundemque populum haberi vult. Dionysium Abbatem, valde sibi carum ac venerandum, *Scytham*

appellat. Itane ambiges iam Cassiodorium Getarum res gestas in historiam Gothorum intexuisse? Qua de re omnis dubitatio expellatur necesse est ipso historiae deperditae titulo, quem Cassiodorii, non suum, esse Iordanes aperte testatur proemii verbis: „duodecim *Senatoris volumina De origine actuque Getarum*“ sqq. Quem licet „triduana tantum lectione“ imbutum tituli tamen tria verba integra tenere potuisse ultro dabis, vel iis nondum perpensis, quae infra de tenore Cassiodoriani operis disputabuntur.

Quantum denique argumentum hoc capite tractandum, Amalorum stemma, ab Iord. c. 14 exhibitum, e Cassiodorio prodiisse nemo adhuc dubitavit. Neque dubitandi locus datur, perlectis quas Athalaricus rex Senatori tribuit laudibus Var. IX, 25: „tetendit se etiam in antiquam prosapiem nostram; lectione discens quod vix maiorum notitia cana retinebat. Iste reges Gothorum oblivione celatos latibulo vetustatis eduxit. Iste Amalos cum generis sui claritate restituit, evidenter ostendens in decimam septimam progeniem stirpem nos habere regalem. Originem Gothicam historiam fecit esse Romanam, colligens quasi in unam coronam germen floridum quod per librorum campos passim fuerat ante dispersum. Perpendite quantum vos in nostra laude dilexerit, qui vestri principis nationem docuit ab antiquitate mirabilem: ut sicut fuistis a maioribus vestris semper nobiles aestimati, ita vobis rerum antiqua progenies imperaret“.

Certe quidem ex hoc loco patet, Gothis ipsis antiquam maiorum prosapiem totam fere incognitam fuisse, ante quam „lectione discens“ Cassiodorius „reges eorum longa oblivione celatos latibulo vetustatis eduxerit“. Quod si memoria reputas, Iordani nullo modo tribues, quae uni Cassiodorio debentur. Attamen viris doctis, qui suas hac de re sententias protulerunt, id minus in utroque scriptore congruens visum est, quod Cassiodorius quidem septimum decimum in regum serie Athalaricum habuit, in catalogo autem Amalorum ab Iordane exhibitio Athalaricus sextus decimus existat. Omissum unum Sybelius ex Var. XI, 1 facile addi posse significat, neque tamen nomen eius profert in medium. Nec recte ratiocinatur. Nam loco citato non laudantur nisi hi:

Amalus, Ostrogotha, Athala, Munitarius, Unimundus, Thorismuth, Unalamer, Theudimer, Theodericus, quos omnes et Iordanes exhibet, nam Munitharium non alium, quam Winitharium, Unalamerum, in Codice profecto Unalamer scriptum, eundem ac Walamirum esse manifestum. Mirandum, viros doctos praeteriisse capite 48 alium Theodemiri patrem, quam cap. 14, laudari. Nam cap. 14 Theodemirus Winitharium excipit; cap. 48 contra idem Wandalarium filius, Wandalarium autem Ermanarici fratruelis, consobrinus Thorismundi, appellatur. Quos affinitatis gradus omnes dilucidare propterea frustra conaremur, quod complures procul dubio ficticii sunt. Id tamen concedendum erit, stemmata in capite 48 exhibita non e Cassiodorii libris manasse, aut inter procerum nomina capite 14 prolata Wandalarium omissum, neque Theodemirum filium, sed nepotem Winitharii ex filio eius Wandalarium fuisse. Cassiodorio autem ea quae cap. 48 narrantur, quippe quo eius stili vestigia non semel deprehendimus, abiudicare non licebit. Nam quod Iord. l. l. de Amalorum proceribus singulis praedicat, id similiter et ap. Cassiodorium legitur Var. XI, 1: „Enituit enim Amalus *felicitate*¹, Ostrogotha *patientia*, Athala *mansuetudine*, Munitharius *aequitate*, Unimundus *forma*², Thorismuth *castitate*³, Unalamer *fide*⁴, Theudimer *pietate*⁴“. Quibuscum haec Iordanis congruunt c. 48: „Qui (Winitharius) avi Ataulfi virtutem imitatus, quamvis Ermanarici *felicitate*¹ inferior“. Quo loco et eam ob rem in Ermanarici nomine erratum puto, quod Ermanaricus sane neque Cassiodorio neque Iordani ob „felicitatem“ praedicandus videri potuit. Porro haec leguntur: „Hunimundus, acer in bello, *totiusque corporis pulchritudine pollens*²; — Thorismund *flore juventutis ornatus*³; — mirabilis Theodemir pro fratris Walamiri militabat imperio. Walamir vero pro altero iubet ornando“.

Haec quominus alii atque Cassiodorio auctori tribuantur quum ipsa res vetet, non possumus quin, quod supra monuimus, in Amalorum seriem Wandalarium, c. 14 omissum, introducamus eo maiore iure, quod nomen in Codicibus ipsis desideratum in vetere chronico partim ex Iordane exscripto exstat. Integrum enim stemma servatum in Chronico Universali Ekke-

hardi Uraugiensis, qui exeunte sec. XI, ineunte XII floruit. (Mon. Germ. Ant. VIII. p. 122.) Quoniam nomina apud Iordanem valde corrupta occurrant, accedente ipsius rei gravitate, stemmata infra ex adverso ponenda curavi, qualia apud utrumque exhibentur.

Iord. c. 14.

Horum (al. heroum) ergo, ut ipsi suis fabulis ferunt, primus fuit Gapt, qui genuit Halmal. Halmal vero genuit Augis. Augis genuit eum qui dictus est Amala, a quo et origo Amalorum decurrit. Et Amala genuit Isarnam, Isarna autem genuit Ostrogotham, Ostrogotha genuit Unilt, Unilt genuit Athal, Athal genuit Achiulf, Achiulf genuit Ansilam et Ediulf, Wldulf et Hermerich, Wldulf vero genuit Valeravans. Valeravans autem genuit Winitharium, Winitharius quoque genuit Theodemir et Walemir et Widemir.

Theodemir genuit Theodericum, Theodericus genuit Amalasuendam, Amalasuenda genuit Athalaricum et Mathasuendam de Eutharico viro suo, qui affinitati generis sic ad eam coniunctus est. Nam supradictus Hermericus filius Achiulfi genuit Hunnimundum, Hunnimundus autem genuit Thorismundum, Thorismundus vero genuit Berimund, Berimund genuit Widericum, Widericus genuit Eutharicum sqq.

Ideo et apud Iordanem Athalaricum decimum septimum in Amalorum serie locum tenere vides, neque quidquam praeterea obstat, quominus stemma cap. 14 exhibitum Cassiodorio totum tribuamus. Quibus concessis tractanda est alia questio.

Nam cap. laudato non nisi „catalogus Amalorum familiae“ exhibetur (cf. c. 33), nullo accedente indicio rationis, quae inter Amalos ac Gothorum reges intercedat. Quam ut aliquantulum elucidemus, Amalis regum series apponenda erit. Ipsum autem

Ekkehard. Uraug.

Primus horum heroum fuit Capul, qui genuit Ulmal, Ulmal vero genuit Anguisath, Anguisath genuit eum qui dictus est Amala, a quo et genus Amalorum decurrit, Amala vero genuit Hisarnam, Hisarna autem genuit Ostrogotham, Ostrogotha genuit Hunul, Hunul genuit Athal, Athal genuit Achiulf et Odiulf, Achiulf autem gen. Ansilam et Ediulf et Witulf et Hermericum, Witulf vero genuit Walaradantem, Walaradans Hiarium (al. Hiarrum) et Venetharium, Venetharius *Wandaloricum*, *Wandaloricus* genuit Dietmarum et Walamirem et Witimarum.

Dietmarus genuit Theodericum, Theodericus genuit Amalasuendam, Amalasuenda genuit Athalaricum et Matesuendam de Eutherico viro suo, qui affinitate generis sic ad eam coniunctus est. Ermericus supradictus, filius Achiulfi, genuit Hunnimundum, Hunnimundus Thorismundum, Thorismundus Herimundum, Herimundus genuit Betericum, Betericus Eutharicum sqq.

Cassiodorium inter utramque discrimen statuisset e collatis Iordanis capp. 14. 48 et Var. XI, 1 apparet. Nam cap. 14 in catalogo Amalorum seu Theoderici regis maiorum Winitharii vel, ut supra monui, Wandalarii potius filii hoc ordine enumerantur: Theodemir, Theoderici pater, Walemir, Widemir. Cap. 48 contra, quo regum series exponitur, primus Walemir exstat, post illum Theodemir, postremus Widemir, eodem ordine, quo cap. 52: „rex Walemir eiusque germani Theodemir et Widemir“. Eadem usus ratione Cassiodorius, ubi Amalasuendae „tot reges fuisse, quot parentes“, iactat, singulos sic sese excipi iubet: Amalus, Ostrogotha, Attala, Munitharius, Unimundus, Thorismuth, Unalamer, Theudimer, Theodericus. Quos, praeter Amalam, Ostrogotham, Attalam, omnes eodem ordine Iord. cap. 48 enumerat: Winitharius (qui Cassiodorio est Munitharius), Hunimundus, Thorismund, Walamir, Theodemir. Inde collatis tum Iord. capp. 14 et 48, tum Var. XI, 1 et Iord. c. 14 concludas necesse est, et apud Cassiodorium nequaquam omnes Amalos reges appellatos fuisse. Nam, ut uno exemplo me contineam, Var. XI, 1 inter laudatos „reges“ Amalum, Ostrogotham, Athalam, ex Iord. c. 14. Isarnam, Unilt, alios, quippe qui reges non fuissent, praetermissos vides. Quae quidem a nobis prolata omnia non nisi Ostrogothos spectant, Visigothorum nulla dum habita ratione. In utramque stirpem gentis divisionem nulli prioris aetatis scriptori laudatam, Valentis Imp. temporibus anteriorem non exstitisse, Sybelius p. 36. 37 contendit. Cui ut id quidem concedam, tamen monendum habeo, non duas, sed multo plures antea eiusdem populi stirpes fuisse, quas paulatim in illas duas neque unquam prorsus coaluisse puto. Nimirum Iordanes vel Cassiodorius potius, quonam temporis puncto et quanam rerum vicissitudine Visigothi ab Ostrogothis divisi fuerint, ambigit. Cap. 3. Gothos „in sedibus supra mare Ponticum“ iam Zamolxis philosophi aetate „divisos per familias populos“ exstitisse, docemur. „Vesegothae autem familiae Balthorum, Ostrogothae praeclaris Amalis serviebant“. Ex cap. 29 tamen Alaricum primam baltham i. e. „audacem“ appellatum fuisse apparet. Cap. 14 Iord. tradit, Gothorum „partem super limbum Ponti in Scythia orientalem pla-

gam tenuisse, eique praefuisse Ostrogotham (*incertum utrum ab ipsius nomine an a loco orientali dicti sunt Ostrogothae*), residuos vero Vesegothas in parte occidua sedes habuisse“, quum cap. 17 contra „Ostrogothae imperio tam Ostrogothos, quam Vesegothas id est utrosque eiusdem gentis populos subiucuisse“ moneat. Cap. 24 narrat „Balamirum Hunnorum regem Ermanarico nondum mortuo in Ostrogothas, a quorum societate iam Vesegothae discessere, quam dudum inter se iuncti habebant, prociuctum movisse“; c. 25. „Vesegothas id est alios eorum socios et occiduos soli cultores, metu parentum exterritos, quidnam de se propter gentem Hunnorum deliberarent, ambiguissimam“; c. 48 contra Ostrogothos non prius, quam „Ermanarici regis sui decessione a Vesegothis divisos esse“. Ne igitur mireris, regum pariter ac populorum necessitatem ac facta interdum confusa quadam ratione exposita. Nam utriusque tres classes tractandi erant: Gothorum usque ad Ermanarici tempora, deinde Visigothorum, postremum Ostrogothorum, de quibus disserui supra. Visigothorum apud Iord. ante Alaricum celeberrimum non nisi duo exstant reges, c. 25. Fridigernus „regulus“, c. 28. Athanaricus „rex“, quem „regem Gothorum“ fuisse et Cassiodorius in Chronico testatur. Cap. 26. Iordanes Fridigernum, Alatheum, Safrach non tam reges, quam „primates eorum et duces, qui regum vice illis praessent“, laudat. Quorum nomina eum scriptoribus graecis accepta referre, nemo sane dubitabit. Unde etiam plurimi „Gothorum“ reges eruti fuisse videntur praeter Berig, quo duce Gothi e Scanzia egressi narrantur, et quintum ab illo regem Filimer, Gandarici filium. Sic enim corrupta cap. 4. verba „Filogud Arigis“ emendanda esse, docet cap. 24: „Filimer, rex Gothorum et Gandarici Magni filius“. Ceteri qui laudantur reges, omnes procul dubio ex iisdem fontibus hausti sunt: c. 16 Ostrogotha, Philippo Arabi contemporaneus, c. 18 Cniva, qui Decios patrem et filium vicit, c. 21 Araricus et Aroricus (al. Arianus et Atricus), post quorum decessum successor regni exstitit Geberich, Helderici filius, cuius pater Ovida filius Cnividae appellatur“. Cap. 23: „Gothorum rege Geberich rebus excedente humanis, post temporis aliquod Ermanaricus, nobilissimus Amalo-

rum in regno successit“. Ermanico mortuo Iordanes iam reges resque gestas Visigothorum exhibet capp. 25—47, inde ab Alarico ad Alaricum. Quibus peractis ita pergit: „Quo interim nos praetermisso, sicut promisimus, omnem Gothorum texamus originem. Et quia“ (1) „dum utraeque gentes tam Ostrogothae quam etiam Vesegothae in uno essent, ut volui, maiorum sequens dicta revolvi“, (2) „divisosque Vesegothos ab Ostrogothis ad liquidum sum prosecutus“, (3) „necesse nobis est iterum ad antiquas eorum Scythicas sedes redire, et Ostrogothorum genealogiam actusque pari tenore exponere“. Iordanem ipsum eandem, quam nos demonstravimus, tipartitam materiae divisionem repetiisse vides. Quam invenire ipse quidem nequaquam valuit. Ideo vel propter haec Cassiodorium omnis illius materiae divisionis auctorem habendum esse persuasi in ea sententia perseverare cogimur manifestis eiusdem vestigiis in enarratis et „Gothorum“ et Visigothorum fatis. Nam, ut huic argumento primum locum tribuam, unde brevis illa Iordanis (c. 23) notitia de genealogia Geberici regis hausta fuerit, nisi ex opere Cassiodorii, qui sane plura de Helderico, Ovida, Cnivida (nisi hic a Cniva non differt) disseruit, quorum Iordanes sola nomina retinuit? Porro de Visigothis Cassiodorium data opera egisse stili eius vestigia apud Iord. quamplurima servata, ac supra nobis eruta, satis aperte docent. Neque tamen his solis testimoniis nitor. Nam Athanaricum Gothorum regem Constantinopoli vitam exegisse, Cassiodorius in Chronico refert. Eiusdem rei quamvis mentio et ap. Orosium occurrat: „Athanaricus autem continue et Constantinopolim venit, diem obiit“, tamen e tam succincta notitia ea quae Iordanes c. 28 de Athanarico disserit, hausta esse nemo sibi persuadebit. Quae profecto Cassiodoriana sunt. Cap. 42. ap. Iord. de Honoria iis similia leguntur, quae Cassiod. de Placidia nobis aperuit in Chronico Honorio et Theodosio Coss., quum neque Orosius, cuius libri id temporis non attingunt, nec Marcellinus Comes de eadem re quidquam narrent, ideoque et de Honoria Cassiodorium in historia Gothica disseruisse verisimile est. In Iordanis locum cap. 18: „Veniens (Decius) abrupto (al. ad Abitrum) Moesiae civitatem — et ipse exstinguitur“

bene omnino Cassiodorii Chron. verba quadrant: „Decius cum filio suo in *Abricio* Thraciae loco a Gothis occiditur“, quum Orosius iterum de loco nil prodat. Quae cap. 30. Iordanes de Roma ab Alarico capta tradit, e „Senatoris duodecim voluminibus“ hausta esse, extra omnem dubitationem ponitur Variarum loco XII, 20 quo eadem, quamvis Orosio non incognita, de Alarico relata legimus. Iam hic locus maximi momenti est, quippe quo Cassiodorius unicum nobis argumentum e deperditis voluminibus ipse aperiat: „*Superatum est exemplum quod in historia nostra magna intentione retulimus. Nam et Alaricus, urbis Romae depraedatione satiatus*“ sqq. At qui de Alarico complura proposuit, eum de reliqua Visigothorum historia tacuisse non facile credes. Neque Iordanem et aliis fontibus hausisse quae e Cassiodorio describere ei licuit, ullo modo verisimile est. Quo, quaeso, iure, cui duodecim Senatoris volumina, non partem eorum minimam exscribere mandatum esset? Id scilicet non periclitaberis, quod Sybelius autumat, Cassiodorium nonnisi Ostrogothorum rebus Gestis e laudanda Amalorum stirpe tot volumina complevisse. Quod licentius coniectum ea, quae modo proposui, satis arguunt. Quibus hoc unum adiiciam, nullam Cassiodorio de Ostrogothis tantum disserenti rationem fuisse, qua operi suo titulum, quem Iordani nemo sanus tribuet, proponeret: De Origine Actuque *Getarum*. Nam *Getarum* nomen sic exhibitum optime indicat, auctorem *utriusque* stirpis historias exarasse. Cui minime obstat quod Cassiodorius in praef. Var. „Gothorum historiam“ se condidisse dicit, quam „Gothorum historiam“ inscriptam fuisse non putabis, qua brevitate nihil nisi operis argumentum significare Cass. voluit. Cuius Visigothorum atque omnium paene, quae apud Iord. leguntur, quammaxime interfuisse, totius operis indole ac scopo cognitis perlucide apparebit.

V. De ingenio atque consilio historiae Gothorum Cassiodorianae quaeritur.

Antequam consilium, quod in describenda Gothorum historia Cassiodorius secutus fuerit, exploremus, de indole illorum eiusdem librorum, qui superstites sunt, nonnulla praefabimur. Quorum quatuor sunt genera. Nam aut sententias summa industria rhetorice exornatas ita contexuit, ut non amplum quidem, sed partibus singulis satis cahaerens ac concors corpus efficeret, cuius moris inter Varias quam plurima exstant exempla, in libello Iordanis litterae Valentiniani Imp. Aut stilo multo quidem simpliciore neutiquam tamen inculto usus est, ut in libello, quem de animâ scripsit. Aut quibus inprimis monachorum commodis prospiceret ea vel negligentius effundere solet, velut Expositionem in Psalterium et quos de institutione litterarum divinarum et liberalium edidit libellos. Ea denique quae aliis exaranda permisit, quamvis suo nomine ediderit, ut historia Tripartita, nulla paene stili Cassiodorio proprii vestigia exhibent. Inter quae scribendi genera ad nos primum pertinet, quo, licet paulo simpliciore, in exaranda Gothorum quoque historia eum usum fuisse, verisimile habebis. Itaque de Variarum libris, quo ingenio ac quali animi intentione editi fuerint, quaedam in medium proferre, a re non alienum erit.

Duodecim Variarum libri quadringentis sexaginta septem partibus constant, ita ut quinque libris prioribus ducentae triginta quatuor epistolae nomine Theoderici regis scriptae, libris octavo nonoque duodesexaginta Athalarici epistolae insint. Liber decimus reliquas viginti duas Athalarici, Amalasinthae quatuor, totidem Gudelinae reginae; quinque denique Vitigis nomine editas continet. His addantur septuaginta duae, quas Cassiodorius „formulas“ nuncupat, librum sextum septimumque explentes. Libris denique undecimo et duodecimo duodeseptuaginta epistolae ipsius Cassiodorii nomine in lucem emissae, additis nonnullis regum edictis, comprehenduntur. Quaerenti, quaenam praesertim causa edendi operis fuerit, ipse auctor prooemiis quum libro primo, tum libro undecimo praepositis respondet. Amicorum

inprimis precibus commotum vides, ut ea, quae suis auspiciis in aula regum et in republica gesta fuerint, publici juris faceret, ne oblivioni traderentur illorum virtutes ac laudes, neve praemia toties iis concessa, qui munere quodam functi summis interdum honoribus digni habiti essent. Ita Cassiodorius amicos ipsum compellantes facit (Praef. ad lib. I): „Noli, quaesumus, in obscurum silentium revocare, qui te dicente meruerunt illustres dignitates accipere; tu enim illos assumpsisti vera laude *describere* et quodammodo *historico colore depingere*. Quos si celebrandos posteris tradas, abstulisti, consuetudine maiorum, morientibus decenter interitum“. Panegyricum igitur Variarum argumentum fuisse, sats apparet, nec minus ingenium auctoris ad id scribendi genus pronum erat. Cassiodorium nempe bene loquendi studium semper tenebat, quod ipse quodammodo profitetur in praef. ad l. 11 et 12, ubi libellum quem de animae substantia serius conscripsit, quasi auxilium in Variarum epistolis recte censendis laudat: „Sed postquam duodecim libris opusculum nostrum desiderato fine concluderam, de animae substantia, vel de virtutibus eius amici me disserere coegerunt, ut *per quam* multa diximus, de *ipsa* quoque dicere videremur“. Praeterea utraque praefatione prolixius de finibus artis rhetoricae disserit. Conqueritur, sibi non satis temporis concessum fuisse, quo opus edendum praepararet et ad ornandum amplius plura exciperet; attamen Ciceronis exemplo se consolatur (praef. ad l. XI) „Nam ipse fons eloquentiae cum dicere pateretur, fertur excusasse, quod pridie non legisset — Aegrescit profecto ingenium, nisi iugi lectione reparetur. Cito expenduntur horrea, quae assidua non fuerint adiectione fulcita. Thesaurus ipse quam facile profunditur, si nullis iterum pecuniis compleatur? Sic humanus sensus, cum *alieno* non farcitur *invento*, cito potest attenuari de proprio. *Si quid autem in nobis redolet, studiorum flos est*, quod nihilominus marcidum redditur, *si a matre lectione* carpatur. — Proinde veniae magna pars est, si scribimus non vacantes, si legimur non legentes“. Etsi se ipsum in arte rhetorica „summum attigisse non credat“, id tamen, quod pro virili parte sectatur, plane perspicias e praef. ad l. I: „loqui nobis

communiter datum est, solus ornatus est, qui discernit indoctos“; praef. ad l. 11; „Verum hoc mihi obiicere poterit otiosus, si verbum improvida celeritate proieci, si sensum de medio sumptum *non ornaverim venustate sermonum*, si praecepto veterum non reddiderim propria personarum — — argutum inventum laetum fundit ingenium, tepentia dicta mens concipit occupata, — *dicendi ars* in nostra sita potestate cognoscitur, alacritas mentis divinis tantum muneribus applicatur“. Ornatus ille rhetoricus ipsi tam profuse laudatus, qui solus „discernit indoctos“, ubique in Var. epp. eminet, adeo ut ne „formulae“ quidem illo prorsus careant. Iusto saepius ab rerum ordine in diverticula exspatiatur, velut disserit I, 10 de arithmetica et de mensuris ac ponderibus; I, 45 de mathematica; II, 40 de musica; III, 52 de geometria et disciplina gramatica; IV, 1 de pretio ac primo usu auri; XI, 36 de motibus astrorum; X, 5. 7 de arte oratoria; IX, 2 de grammatica disciplina; I, 20 de arte pantomimorum; IV, 51 de theatro ac variis dramatum generibus; III, 51 de ludis ac de circo Augusti Caesaris; V, 43 de ludis in amphitheatro pugnantium; V, 17 de primordiis ac progressu artis navigandi; XII, 24 iterum de navigatione et nautarum laboribus, adiunctis salinarum laudibus; IV, 53 de arte aquilegum; I, 2 de modis conficiendae purpurae; XI, 38 de modis conficiendae chartae; IX, 3 de aurificum industria; XII, 4 de mensa regia deliciis exquisitis ornanda, de vino acinatico deque ratione id conficiendi; XII, 12 de vino Palmatiano et caseo Silano; V, 2 de succino; V, 1 de armis; IV, 4 de equis pulchris; X, 30 de elephantorum „indole et intelligentia“; V, 34 de chamaeleontis natura; II, 14 de pietate avium erga parentes. In ipsis formulis exemplum habes VII, 15 ubi, architectis eorumque artis primordiis laudatis, septem mundi, quae dicuntur, miracula enarrat. Eodem stilo rursus in epp. laudat II, 39 fontis Aponi virtutes; IX, 6 balneas Bajanarum; VIII, 32 Arethusam fontem et VIII, 33 alterum, Marcillianum, in Lucania clarum; XI, 10 Lactarium montem et lactis vim medicam. Porro describit III, 37 Vulcani Insulas allegorica quadam usus interpretatione; IV, 50 Vesuvii montis incendia; III, 48 Verucam castellum ad Athesim positum;

XI, 14 Comum civitatem; XII, 14 Rhegiensem regionem inprimis variis piscium generibus claram; XII, 15 urbem Scylacium et vivaria ad pedem Moscii montis effossa; XII, 22. 24 Istriam provinciam.

Inter Variarum libros facile a ceteris aliquanto distingui videbis duo paria, II, 6, 7 et 11, 12. Priores, II, 6, 7, quibus adnumerandae sunt libri 11 partes 17—35, auctor edidisse videtur, tanquam sibi conscius, reliquas epistolas omnes ita abundare rhetorico ornatu, ut in quotidianis reipublicae negotiis nullum praebent exemplar; ideoque in II, 6, 7 „formulas“ exarandas sibi sumpsisse, quae uni foro inservirent. Duo posteriores libros (11, 12) suis virtutibus celebrandis destinatos fuisse ipse testis est in praef. ad I, 11: „Duos itaque libellos dictationum mearum de praefecturae actione subiunxi, ut qui decem libris ore regio sum locutus, ex persona propria non haberer incognitus: quia nimis absurdum est in adepta dignitate conticescere, qui pro aliis videbamur plura dixisse“. Eiusdem praefationis alterum locum gravissimum ad diiudicandam auctoris in concipiendis Variarum epistolis fidem habemus: „sed ne quis forsitan possit offendi quod in praetoriano culmine constitutus sic omnimodis actioso pauca dictaverim, accipiat viri prudentissimi Felicis praesumptione factum, cuius participatus sum in omni causa consilium. Etenim vir primum est morum sinceritate defaecatus, scientia iuris eximius, verborum proprietate distinctus, senilis iuvenis, altercator suavis, mensuratus eloquens: qui necessitates publicas *eleganter* implendo, ad favorem opinionem suo potius labore perduxit. Alioqui tantis causarum molibus oneratus, aut impar esse potui, aut forte arrogans inveniri“. Gravissimum dico non propterea, quod Cassiodorius Felicis viri prudentissimi consilio in omni causa se usum fuisse fatetur, quamvis neque hoc levipendendum, ubi de fide Senatoris agitur, sed multo maioris ea mihi videtur sollicitudo, qua „plura dictando“ reipublicae curis et officiis defuisse veretur. Itane ille, quod in libris 11, 12 ne ipsi vitio vertatur magnopere cavet, eo in libris reliquis nulla labe affici ratus fuerit? Itane non sibi vitio habuit, publici officii labores molli disertoque otio subter-

fugisse, quum reipublicae gerundae quasi immemor de elephantorum intelligentia tractaret, vel de chamaeleontis indole, de caseo silano, de succino? Ergo, perpensa praeterea diligenter concinnatorum excursuum copia in quovis Variarum libro, vel in ipsis formulis, obvia, non possumus non statuere Cassiodorium documenta ab initio plana omnino ac nuda, antequam ederet, de industria exornasse ac denuo quasi reflexisse. Cui opinioni ne obicias locum praef. ad I, 1: „Et ideo quod in Quaesturae, Magisterii ac Praefecturae dignitatibus a me dictatam in diversis publicis actibus potui reperire, bisseña librorum ordinatione composui“. Quibus operis varietatem, quam ipso titulo expressit, excusare conatus, minime se iis, quae apud auctores suos repererit, quidquam addidisse infitiatur. Nec verisimile habebis, in omnibus paene regum epistolis rhetoricam eius generis dictionem ab initio praevaluisse quippe a negotiis quam maxime alienam. Praeterea eum non paucis monumentis memoria adiutum denuo exarasse, quorum exemplaria vel apographa fide digna deperdita fuerint, inde concludere licebit, quod saepius formula: „ille et ille“ usus sit, quae mihi cum siglis nostris: N. N. congruere videtur. Nequaquam enim illius formulae usus derivandus e loco praef. ad I, 1: „Ita, quae dixi de praeteritis, convenient et futuris: quia non de personis, sed de ipsis locis, quae apta videbantur, explicui“. Quae ratio si valeret ubique in Variarum libris aut certe saepissime ea formula debet adhibita esse. Plurimis contra locis personarum nomina, ne uno quidem praetermisso, expressa sunt, velut I, 2. 6. 11. 20. 23. 24. 27 sqq. V. 15. 29. 30. 34. 35. 36 sqq. Ubi igitur nominum loco formulam illam substitutam cernimus, Cassiodorium non plenum monumentorum genuinorum textum, sed codicillos tantum in tabulariis asservatos reperisse, vel integram fortasse epistolam memoriter restaurasse potui. Quam in rem illi accuratius inquirendum erit, qui Varias explanandas sibi sumpserit. Hoc loco quaedam delibasse sufficiet. Atque primum moneo, revera formulam quandam vocabalis: „ille et ille“ exprimi, propterea non ambigendum esse, quod eadem verba nusquam saepius nobis se offerunt, quam

libris 6 et 7, quibus exemplaria proponerentur negotiis publicis gerendis e. c. VII, 22 in „Formula Commonitorii *illi et illi* scriniariis“ haec leguntur: „quapropter per indictionem *illam et illam* vos *provinciam* iubemus accedere, ut cum iudice, vel eius officio, *intra diem Cal. Martiarum*, quae de binis et ternis quantitas solemniter postulat, ad comitis sacrarum largitionum scrinia, postposita dilatione, dirigatis.“ Exacte terminus ac dies exprimentur, qui in omne tempus vectigalibus illis pendendis statuti erant; personae contra, quum variarent, omissis nominibus formula illa notantur. Interdum in eadem epistola et nomina et formula illa sese excipiunt, velut V, 6. „Viri itaque clarissimi *Ioannis* querela comperimus *Thomatem* domus nostrae certa praedia suscepisse, id est *illud atque illud*,“ ceteris omnibus satis exacte expressis, cf. V, 7. Quibus opponendam habeo ep. V, 12, qua omnia et minutissima quidem expresse enunciantur. Pariter nondum expletis commentariis usus videtur in iis epistolis, quae conditiones reipublicae externas, commercium imprimis Gothici regis cum Imp. imperii Orientis vel cum regibus barbaris spectarent. Sic Var. I, 1. in ep. Theoderici Anastasio Imp. scripta ipsi Theoderici legati, quorum nomina Faustum et Irenaeum fuisse Baronius ad a. 493 conicit, „*ille et ille*“ dicuntur. Cf. Var. V, 43. ep. ad Transmundum, Vandalorum regem: „atque ideo per *illum et illum* legatos nostros petimus etc.“, Var. V, 1. qua Theodericum Vandalorum regi pro armis sibi donatis dona misisse comperimus per *illum et illum* legatos nostros“. Pari modo et ipsis interdum barbarorum legatis nomina nulla indita reperimus, ut Var. V, 44. in ep. Theoderici ad eundem Transmundum, Vandalorum regem: „quapropter *illo et illo* legatis vestris redeuntibus plenissime reddimus salutationis affectum“; et id quod proferre nostra maxime interest, Var. V, 2; „*Illo et illo* legatis vestris venientibus, grande vos studium notitiae nostrae habuisse cognovimus“. Unde hanc ad Haestos datam epistolam aut totam fictam aut, deperdito genuino scripto, ex codicillis vel ex memoria litteris mandatam fuisse, concludere licebit. Quae res eo maioris momenti est, quo exilior Senatoris de Haestis notitia ex eadem epistola cognoscitur. Qui sane ad eam ampli-

ficandam plura memoria digna addidisset, si ei affuissent. Nam quae ipsum de eodem populo in historia Gothica scripsisse, Iordane auctore, coniecimus, ea tanquam nuda omnino atque exilia aliisque ex libris corrassa aut consulto in epistola praetermissa aut scribenti in memoriam non venisse credo. Qua ex re rursus genius illius aevi eminet eo conspicuus, quod rerum exacta notitia postponitur stilo rhetorico atque inani, eique in historia quoque Gothica Cassiodorium indulsisse, nemo dubitabit. Quo nempe studio Variarum libros, ut se ipsum et amicos laude ornaret, edendos curavit, eodem plane et historiam Gothorum composuit, ut reges barbarae quidem stirpis, sibi tamen amicissimos pro virili parte efferret. Cassiodorio scilicet reges, non populi, cordi erant. Quem nihilominus vv. dd. plerumque praeclarum Gothorum praeconem habuere, rerum nulli alii scriptori traditarum peritum, gloriaeque quasi domesticae interpretem, licet idem ab Athalarico se laudari patiat, quod „originem Gothicam historiam fecit esse Romanam“. Quae verba si non prorsus sensu carent, nil sane aliud volunt, quam quod Cassiodorium Gothos inde ab antiquissimis temporibus Romano imperio plurifariam connexos ostendisse testantur. Qua ratione alias solis Gothorum virtutibus duodecim volumina impendere sustinisset? Nam in historia Gothorum „victus“ saepius non minoris erat ponderis quam „virtus“, vel recentioribus Theoderici temporibus. Cuius rei Iordanes testis adest, c. 56: „Minuentibus deinde hinc inde vicinarum gentium spoliis, coepit et Gothi victus vestitusque deesse“; c. 57: „elegit (Theodericus) potius solito more gentis suae labore quaerere victum, quam ipse otiose frui regni Romani bona, *et gentem suam mediocriter victitare*“. In ea optime quadrant Cassiodorii adhortationes ad praefectos praetorio dictae Var. VI, 3: „*legatos gentium voraces* expleant ordinationibus suis“, nec minus eiusdem nomine Athalarici regis Opilioni tributae laudes Var. VIII, 17: „*Gentiles victu*, Romanos sibi iudiciis obligabat“. Quae si non satisfaciunt, adi quae in panegyrico Theoderico dicto Ennodius c. 6 exhibet.

Cassiodorium Amalorum imprimis laudes cecinisse Sybelius

statuit. Neque immerito. Nam et ex Iordanis libello hoc ita fuisse apparet, et apud Cassiodorium complures probant sententiae, qui Amalos non semel, ex. c. VIII, 10 „Gothorum nobilissimam stirpem“ appellat atque „Amali sanguinis purpuream dignitatem“ effert. Athalaricum Senatui haec inter alia scribere iussit (VIII, 2): „Quaevīs claritas generis Amalis cedit“; unde facile dabis Cassiodorio deberi Iordanis verba c. 33: „quis namque de Amalo dubitaret, si vacasset eligere?“ Nihilominus concedere nequeo, historiam Cassiodorii ad ornandam tantum Amalorum stirpem in univēsum concinnatam esse, sed quae super eam mihi conijcere visa sunt, paulo uberius demonstrabo.

Historiam Cassiodorianam Theoderico vivo nondum conditam fuisse, constat, quum Athalaricus se septimum decimum in stemmate Amalorum locum tenere, a Cassiodorio edoctum esse fassus sit, et, quod multo maioris ponderis est, ipse Senator sub Athalarico se scripsisse testetur praef. ad Var. I. I: „duodecim libris Gothorum historiam *defloratis prosperitatibus* condidisti“. Quibus verbis („defloratis prosperitatibus“) non solum tempus exarandi, sed pariter exarati quoque operis tenorem indicari censeo. Neque verisimile alicui videbitur, virum principibus amicissimum, reipublicae negotiis gerundis non semel functum, tale opus exarasse, nulla ratione habita temporis, quo scripserit, ac reipublicae conditionum. Quarum vestigia, si illi cordi erant, et in Variarum libris et ap. Iordanem reperiantur, necesse est, aut tota de ratione inter Iordanem ac Cassiodorium intercedente sententia nostra vana ac ficta sit. Quo in eam rem diligentius inquiremus.

Qualis Theoderico vita excedente reipublicae Romanae status fuerit, tum per se quum e Variarum locis satis accurate conicere licet. Quamdiu enim rex fortissimus intestina reipublicae mala coercens, tum Gothos praeda ac rapinas, tum Romanos seditiones molientes strenua manu ac severa comprimeret, tandem Gothi aequae ac Romani, mutuis inter se discordiis compositis, regi externae quidem originis, magni tamen iustique animi obsequia alii coacti alii volentes praestabant. Quo mortuo, ne regni membra dilaberentur, bonis omnibus metuumdum erat,

inter quos Cassiodorius non ultimum profecto locum tenebat. Neque quin res ita sese haberent, multum defuisse, ex ipsis Cassiodorii cautissimi verbis apparet, quibus Opilionem ab Athalarico laudatum facit, Var. VIII, 16: „Memimus etiam qua nobis in primordiis regni nostri devotione servieris, quando maxime necessarium fidelium habetur obsequium. Nam cum post transitum divae memoriae domni avi nostri *anxia populorum vota trepidarent* et de tanti regni adhuc *incerto haerede* subiectorum se corda perfunderent, auspicia nostra Liguribus felix portitor nuntiasti, et sapientiae tuae allocutione firmati moerorem, quem de occasu conceperant, ortu nostri imperii in gaudia commutabant. Innovatio regis sine aliqua confusione transivit, et sollicitudo tua praestitit quod nos nullus offendit“. Eundem Opilionem Var. VIII, 17: „Gentiles victu, Romanos sibi iudiciis obligasse“, Athalaricus praedicat. Huc quoque Cassiodorii laudes spectant, Var. IX, 25: „Nostris quoque principiis quanto se labore concessit, cum novitas regni multa posceret ordinari? Erat solus ad universa sufficiens. — Verum his aliquid maius adiiciens, primordiis regni nostri et armis iuvat et litteris. Nam dum curae littorum regias cogitationes incesserent, subito a litterarum penetralibus eiectus, par suis maioribus ducatum sumpsit intrepidus, cui quia defuit hostis, moribus triumphavit eximiis. Nam deputatos Gothos propriis pavit expensis, ut nec provinciales percelleret, nec fiscum nostrum expensarum oneribus ingravaret. Mox autem ut tempus clausit navium commeatum, bellique cura resoluta est, ingenium suum legum potius ductor exercuit“ sqq. Vides Iustinianum bellum molitum esse. Nec Franci quiescebant, Var. XI, 1 „Franci metuerunt cum nostris inire certamen. Sed quamvis superba natio declinaverit conflictum, vitare tamen proprii Regis Theoderici nequivit interitum.“ De his Iord. c. 59: „Francis, de regno puerili desperantibus, imo in contemptu habentibus bellaque parare molientibus, quod pater et avus Gallias (Galliarum) occupasset, (Athalaricus) concessit.“ Atque Gothos ipsos Athalaricum regni heredem non statim agnovisse neque competitores regiae potestatis ei defuisse, Variarum aliquot epistolae docent. Inter illos praeceteris Tulum enituit, qui (Var. VIII,

10), principi affinitate coniunctus, ideo, „quod inter nationes eximium est, Gothorum nobilissima stirpe gloriabatur“, Athalarico tamen, ut apparet, ultro cedens maximis praemiis ac laudibus affectus est. Quem Cassiodorius exempla maiorum sequi iussit his verbis gravissimis, VIII, 9: „Omne siquidem bonum regia suadere debet affinitas. — Exstant gentis Gothicae *huius probitatis exemplum*: Gensemundus ille toto orbe cantabilis, solum armis filius factus, tanta se Amalis devotione coniunxit, *ut haeredibus eorum curiosum exhibuerit famulatum, quamvis ipse peteretur ad regnum*. — Sic quamdiu nomen superest Gothorum fertur eius cunctorum attestazione praeconium. *Unde fas est de te meliora credere*, quem nostri constat generis affinitate gaudere“. Ipsum Theodahadum spe succedendi non fuisse destitutum, ex iis patet, quibus eum Amalasintha praedicat verbis Var. X, 3: „patiens in adversis, moderator in prosperis et, quod difficillimum potestatis genus est, *olim rector sui*“. Quibuscum compara quae de se ipso multo serius Theodahadus, ab Amalasintha ad consortium regni vocatus, Senatui scripsit, Var. X, 4: „Reserentur nunc sine metu vota cunctorum: ut unde periculum pertuli, inde me universitas cognoscat ornari. Praesumpsistis enim me inconscio susurrare, quae palam non poterastis assumere“ sqq. Successionem regni igitur Athalarico neutiquam per se concessam fuisse vides. Ideo quaeratur, inhaeseritne illi macula quaedam, quod non pleno iure Theoderici regnum ei competere putabatur. Etsi apud Gothos, non obstante Amalorum stemmate a Cassiodorio invento, antiquitus non unus rex, sed plures duces, vel, ut cum Ammiano loquar, iudices imperium tenebant, parum tamen probabile videbatur Theoderici heredem recusatum iri neque id postremo evenit. Negari tamen nequit, Athalaricum Theoderici non filium, sed nepotem, neque e filio, sed e filia natum fuisse ideoque maxime ad eum attinuisse, quo patre oriundus crederetur. Ipse magni semper habuit se e sanguine Amalorum procreatum, velut Var. VIII, 2, ubi Senatium alloquitur: „Magnum profecto felicitatis genus, obtinere sine contentionibus principatum et in illa republica adolescentem dominum fieri, *ubi multos constat maturis moribus inveniri*. — Praelata

est ergo spes nostra cunctorum meritis et certius fuit de nobis credi, quam quod de aliis potuit approbari non iniuria: *quoniam quaevis claritas generis Amalis cedit*, et sicut qui ex vobis nascitur, origo senatoria nuncupatur, ita qui ex hac familia progreditur, regno dignissimus appellatur“. Universis Gothis per Italiam constitutis idem haec nuntiat, Var. VIII, 5: „Recipite igitur prosperum vobis semper nomen, *Amalorum regalem prosapiem, blatteum germa, infantiam purpuratam, per quos, Deo iuvante, parentes nostri decenter everti sunt, et inter tam prolixum ordinem regum susceperunt semper augmentum*“. Athalarici aperte plurimum interfuit, ut et Eutharicus pater ex Amalorum stirpe oriundus probaretur. De quo ut nunc Iordanem omittam, relatum legimus in Chronicis Cassiodorii et Marcellini Comitis, in Fastis Coss., apud Chronographum anni 354, et in lapide Romae in Esquiliis eruto. Primum ex Fastis Coss. a. u. 1262 (a. Chr. 570) prodit cum Anicio Manlio Severino Boëthio „Eutharicus“ Cos., dum ad eundem annum in Cassiodorii Chron. haec tantum leguntur: „Boëtius v. c. cos.“, atque fere idem ap. Marcellin. Com., neque aliter apud Chronographum. Mihi Eutharicus videtur errore illatus in Fast. Coss. Iterum laudatur in Cassiod. Chron. Florentino et Anthemio Coss.: „His coss. D. N. rex Theodericus filiam suam Domnam Amalasintham gloriosi viri D. N. *Eutharici* matrimonio, Deo auspice, copulavit.“ et paullo inferius: „Magnus v. c. cos. Eo anno D. N. *Eutharicus Cillica* mirabili gratia senatus et plebis ad edendum exceptus est feliciter consulatum, | D. N. *Eutharicus Cillica* et Iustinus Aug. coss. Eo anno multa vidit Roma miracula editionibus singulis; stupente etiam Symmacho Orientis legato sqq.“ Ad eundem a. Chr. 519 Chronographus a Mommsenio editus Eutharicum solum Cos. exhibet: „a. 519 *Eutarco Cilliga*.“ Excc. Vales. (Anonymi Cuspinian.) capp. 80. 82. eundem „Eutharicum Cilligam“ fidei Catholicae inimicissimum appellant. Iisdem nominibus praeditus redit in lapide ap. Gruter. MLIII, 10. „Iulius Felix. Valentinianus. V. C. et | ex. Silentiaro. sacri. palatii. com | consistorii. com. dom. qui vix | ann. LXVII. mens. III. D. XXV. dep. in pac | FI. *Eutaricho. Colliga* V. C. Cons.“ (al. *Eutharico*

Cillica. V. G. Cons.) Mirandum autem anno supra laudato (U. c. 1271 a. Chr. 519) in Fast. Coss. haec legi: „Imp. Iustinus Aug. | *Eutharicus Amalus*“; in Chron. Marcellini contra: „Iustino Aug. et *Eutharico* Coss.“ Quae inter se componere non possumus, quin Eutharicum anno 519 nondum Amalum cognominatum, in Fastos Consulares tamen hoc cognomine multo postea insertum fuisse, censeamus. Maximi in his momenti habeo, illi ne a Cassiod. quidem, quum Chronicon exararet, cognomen Amali inditum fuisse. In ipso autem Eutharici consulatu Cassiodorii Chronicon desinit. Ne igitur a vero alienum habeatur, eum et a Cassiod. postea Amalum cognominari potuisse. Facile enim quo id consilio factum sit ex iis, quae supra monui, intelligitur. Nam ut ex Amalis oriundus probaretur, nullius paene magis intererat, quam Athalarici, nec minus Cassiodorii, quippe qui historiam Gothorum Athalarico regnante exararet. Cuius rei testimonia apud Iordanem multa reperies neque uno tantum loco, et ita inter se connexa atque cum ceteris concreta, ut peculiarem de iis quaestionem instituamus, necesse sit. Meminisse imprimis iuvabit Achiulfo quatuor exstitisse filios, Ansilam, Ediulfum, Vuldulfum, Hermanaricum. E Vuldulfo haec Amalorum profecta est series: Valeravans, Winitharius, Wandalaricus, Theodemir, Theodericus, *Amalasantha*, Athalarici mater; ex Hermenrico: Hunimundus, Thorismundus, Berismund, Widericus, *Eutharicus*, Athalarici pater. Continuo senties, totum stemma ad Athalaricum spectare, quippe qui ab Eutharico ex Amalasantha procreatus fuerit. Neque suo ingenio Iordanes c. 48, quod plurimis commoti causis Cassiodorio adscripsimus, hanc debet sententiam: „*Eutharicus, qui iunctus Amalasantae filiae Theoderici, item Amalorum stirpem iam divisam coniunxit et genuit Athalaricum et Mathesuentam*“. Eadem ratione Cassiod. in Var. libr. XI, 1 maiores Amalasantae exhibiturus, ex utraque stirpe laudandos sibi elegit, ita ut post Amalum, Ostrogotham, Athalam, Munitarium, nec non Walamerum et Theudimerum, Theoderici scil. maiores, neque Unimundum neque Thorismuth praetermitteret, Eutharici nempe maiores. Ceteris sane ita praetermissis, ut solis regibus laudatis confirmaret sententiam, qua

ipse Amalasantham praedicavit: „tot reges habuisse, quot parentes“. Omne demum dubium tolletur quacunque ratione haec omnia interpretaberis, perpensis ceteris apud Iordanem locis, quibus Eutharicus ex Amalorum stirpe oriundus laudatur, quos verbotenus infra posui:

C. 33: „ — Valia — rebus humanis excessit, eo videlicet tempore, quo *Berimundus* Torismundo patre genitus, de quo in catalogo Amalorum familiae superius diximus, cum filio *Witiricho ab Ostrogothis qui adhuc in Scythiae terra Hunnorum oppressionibus subiacebant, ad Vesegotharum regnum migravit. Consciis enim erat virtutis et generis nobilitatis: facilius sibi credens principatum a parentibus deferri, quem haeredem regum constabat esse multorum. Quis namque de Amalo dubitaret, si vacasset eligere? Sed nec ipse adeo voluit quis esset ostendere. Et illi iam post mortem Valiae Theodericum ei dedere successorem*; ad quem veniens Berimund, animi pondere, quo valebat, eximiam generis sui amplitudinem commoda taciturnitate suppressit, sciens regnantibus semper de regali stirpe genitos esse suspectos. Passus est ergo ignorari, ne faceret ordinanda confundi. Susceptusque est cum filio suo a rege Theoderico honorifice nimis adeo, ut nec consilio suo expertem, nec convivio faceret alienum, non tantum pro generis nobilitate, quam ignorabat, sed pro animi fortitudine et robore gentis, quam non poterat occultare“. — C. 48: „Quo defuncto (*Thorismundo*) sic eum luxere Ostrogothae, ut 40 (60) per annos in eius loco rex alius non succederet, quatenus et illius memoriam semper haberent in ore, et tempus accederet, quo Walamir ambitum (habitum) repararet virilem, qui erat ex consobrino eius genitus Wandalaricus; quia filius eius, ut superius diximus, *Berismund*, iam contempta Ostrogothorum gente propter Hunnorum dominium, ad partes Hesperias Vesegotharum fuisset gentem secutus, de quo et ortus est *Vedericus*. Vederico quoque filius natus est *Eutharicus, qui iunctus Amalasantae filiae Theoderici, item Amalorum stirpem iam divisam coniunxit et genuit Athalaricum et Mathesuentam*“. — C. 58: „ — De Alarico ergo natus est Amalaricus. Quem avus Theodericus in annis puerilibus utro-

que parente orbatum dum fovet, atque tuetur, *comperit Eutharicum Witerichi filium, Beremundi et Thoresmundi nepotem, Amalorum de stirpe descendantem, in Hispania degere, iuvenili aetate, prudentia et virtute, corporisque integritate polentem. Ad se eum facit venire, eique Amalasintham filiam suam in matrimonio iungit*“.

Cassiodorii Eutharicum cumque eo Athalaricum efferentis vestigia apud Iordanem minime latere vides. Sic Berismundum, Thorismundi filium, Eutharici, ut asserit, avum, ab Ostrogothis ad Visigothos transiisse tradit, qui Hunnorum iugum ferre non sustinuerit. Et licet nec de Berismundo, nec de Witericho, Eutharici patre, quidquam laude dignum constituisse appareat, Cassiodorius nihilominus non est inops consilii. Nam Berismundum consulto se occultasse simulat, quippe cui cognitum fuerit, „regnantibus semper de regali stirpe genitos esse suspectos“. Verbis: „et illi iam post mortem Valiae Theodericum ei dedere successorem“ scriptor nihil aliud significare voluit, quam, nisi Vallia electus fuisset, Visigothos profecto Berismundo, ex Amalorum nempe stirpe procreato, regnum delaturos fuisse. At ipse „passus est ignorari“. Ita Athalarici maiores Cassiodorius duplicata laude regno quamvis per originem dignos, pacis reipublicae causa ultro abstinuisse ostendit. Neque curat, quod nemo de origine eorum atque nobilitate quidquam compertum habuit. Privatae virtutes ex mente eius efficiunt, ut honorifice excipiantur itaque obscuri vitam degunt Berismundus, eiusque filius Widericus et ipse Eutharicus, donec forte fortuna Theodericus, Ostrogothorum rex, „comperit Eutharicum — Amalorum de stirpe descendantem, in Hispania degere —. Ad se eum facit venire, eique Amalasintham filiam suam in matrimonio iungit“. Hinc natus est Athalaricus.

Si quis quaerat, quid haec sibi velint, sintne vera an ficta, equidem minime possum dubitare omnia paene a Cassiodorio inventa fuisse pari ratione, qua idem stemma Theoderici, Amalorum catalogum, invenerit, aliquot rebus seorsim traditis, obscuraque fama nisus, inprimis autem politico quodam ductus consilio.

Ad quam sententiam stabiliendam remittere ad ea, quae priore capite de ratione inter Amalorum proceres ac Gothorum reges intercedente monuimus, iisque nonnulla addere placet. Unde stemma Theoderici ipsius non minus facticium esse perspicies, quam Eutharici affinitates atque originem.

Primum moneo ne de patre quidem Theoderici apud veteres scriptores certo constare, quippe cui alii nomen Walamiro, alii Theodemiro tribuant. Walamiri filius Theodericus asseritur a Malcho (ed. B. p. 237, 250), a Theophane (ed. B. p. 202), in Excc. Vales. c. 58, in Marcell. Com. Chron. (ed. Murator. p. 45 „Theodericus cognomento Valamer.“). Theodemiri contra filium eum prodidit inprimis Cassiodorius, quod quum Iord. c. 14, tum Var. IX, 1 comprobant; post illum Iordanes De orig. Get. capp. 14, 52, 56 et in lib. de regn. succ. ed. Murat. p. 239, 240, nec minus Historiarum Misc. Cod. Ambros. l. 15 (ed. Murat. p. 99). Ne Cassiodorio quidem Theoderici originem a suspitione liberam fuisse, Iordanis locus docet c. 52: „Theodericus eius filius, quamvis de Erelieva concubina, bonae tamen spei puerulus natus“. Neque cetera, sive rationem inter patrem illiusque fratres intercedentem, sive Theoderici ius succedendi spectantia, certiora videntur. Immo ubique vestigia dilucere rerum licet per se se iunctarum, consulto tamen atque artificiose connexarum, ex his facile tibi persuadebis Iord. c. 48: „Ostrogothae *Ermanarici* regis sui decessione a Vesegothis divisi. Hunnorum subditi ditioni in eadem patria remorati sunt, *Winithario tamen Amalo principatus sui insignia retinente*“. Quem a Balambre (Balamire) Hunnorum rege, accito in illius auxilium Sigismundo (al. Gesismundo), *Hunimundi Magni filio*, sagitta missa interentum narrat. Illius autem neptem Waladamarcam Balamir Hunnus uxorem duxit. „*Et mox defuncto Winithario, rexit eos Hunimundus filius quondam regis potentissimi Ermanarici*“. „Eoque defuncto successit Thorismund, filius eius“. — „Quo defuncto sic eum luxere Ostrogothae, ut 40 (al. 60) per annos in eius loco rex alius non succederet, quatenus — tempus accederet, quo *Walamir* ambitum (al. habitum) repararet virilem, qui erat ex consobrino eius genitus *Wandalario*, quia

filius eius Berimund — ad partes Hesperias Vesegothorum fuisset gentem secutus. Hic etenim *Wandalarius, fratruelis Ermanarici* et supra dicti *Thorismundi consobrinus* tribus editis liberis, in gente Amala gloriatus est, id est Walamir, Theodemir, Widemir. Ex quibus per successionem parentum *Walamir* in regnum conscendit. Quae omnia cum Amalorum catalago cap. 14. exhibito diligenter comparata docebunt, quam callide Cassiodorius Eutharici et Theoderici stemmata quum finxerit, tum inter se connexerit. Non plures enim quam quatuor maiores utriusque, partim aliunde comprobati, pro certis habendi sunt Ermanaricus, Hunimundus, Thorismundus, Walamir, quorum tribus prioribus, aliis quibusdam interpositis, Eutharicum adungere studuit, quartum Walamirum, simili modo per Winitharium et Wandalarium, quos, ut Hunimundo et Thorismundo potestate aequales efficerentur, reges fuisse contendit, in Ermanarici necessitatem intexuit, ita ut Athalaricus utriusque parentis origine genuinus Amalus comprobaretur. Porro Cassiodorius Walamirum nec Theoderici patrem habere, nec regem fuisse negare ausus, fratrem Theodemirum, Theoderici scilicet patrem, illi paene aequare conatus est. Cf. Iord. c. 48: „Erat tunc in tribus his germanis contemplatio grata, quando mirabilis Theodemir pro fratris Walamir militabat imperio, Walamir vero pro altero iubet ornando, Widemir servire pro fratribus aestimabat. Sic eis mutua affectione se tuentibus, *nulli penitus deerat regnum, quod utrique in sua pace tenebant*“. Theodericum puerulum a rege Walamiro, iure regiae potestatis, Leoni Imp. obsidem traditum nequaquam scriptor concedit, rem contra ita dissimulans; Iord. c. 52: „Quem dum pater cunctatus daret, patruus Walamir exstitit *supplicator, tantum* ut pax firma inter Romanos Gothosque maneret“. Post Walamiri mortem „Gothos ad fratrem eius Theodemirum confugisse“ narrat, „*qui quamvis dudum cum fratribus regnans, tamen auctoris potestatis insignia sumens, Widemire fratre iunior accito*“ sqq. Widemirum porro, „*sorte hortatum*“ a fratre discessisse et Visigothos petisse idem fingit, ita ut Theodemiro soli universi Ostrogothorum populi regi relicto postea Theodericus solus rex succedat. Quae omnia satis

callide inventa ac disposita sunt, neque tamen ita comparata, ut attentius quaerentem fallere possint.

Ipsae vero non regum tantum, sed etiam populorum necessitates vel conditiones obscurae a Cassiodorio „magna intentione“ ita compositae sunt, ut ex Hunnorum aliorumque populorum nexu Ostrogothi prae ceteris eminent, qui revera haudquaquam integri, plurimis contra alienis elementis ita intermixti erant, ut ne praecipua quidem membra colluviei Scythicae Romanis discernere semper contigerit. Non semel Gothos pro Hunnis, hos pro illis habent. Sic Walamirum, quem Hunnis coniunctum fuisse Iord. c. 38 tradit, non unus Priscus Scythae appellat nomine, illo quidem tempore solis Hunnis indito (ed. B. p. 217, 218. ad a. Chr. 456) et multo gravius eundem Apoll. Sidon. (Paneg. Anthemio Aug. dict. v. 223 sqq.) regem exhibet populi, cuius mores (v. 243 sqq.) tales describit, quales solis Hunnis proprios fuisse scimus. Ad rem cf. Iord. c. 52, ubi Walamirum cum Theodemiro, Marciano Imp. regnante, Illyriam depopulasse narrat. Eadem nomina utriusque populi primoribus non semel indita esse, satis constat, quorum unum protulisse sufficiet e Prisco p. 203: „*Βέριχος, πικρὰ Σκῆθαις ἐδ γεγονὸς ἀνήρ,*“ quum Bericho duce Gothi vixdum e Scanzia egressi Vandalos subegissent (Iord. c. 4), rursusque Gebericho rege iterum Vandalos, in alia autem regione et inferiore aetate, vicissent (Iord. c. 22). Ceterum harum rerum, ut hoc in transcurso moneam, priorem ad alterius similitudinem paucis mutatis fictam esse puto. Pari ratione alius nobis se offert Walamir s. Balamber, Hunnorum rex, affinitate ita cum Amalorum stirpe coniunctus, ut facile Walamirum quoque, Theodemiri, ut Iord. ait, fratrem, Hunnum et Theodemiro omnino alienum fuisse coniceremus, si alia argumenta nobis in promptu essent praeter illa supra e Prisco et Apoll. Sidonis hausta, quibus idem non Ostrogothus, sed Scythia s. Hunnus efficeretur.

Iam inquirenti, qua lege et quo iure Cassiodorius Amalorum catalogum aut aliunde acceperit, aut ipse finxerit, conicere licebit, eum nomina passim apud scriptores graecos romanosque laudatos cum aliis aliunde haustis nonnullis adeo mythicis (cf.

Grimm. Deutsche Mythol. 1854. p. 345 sqq.) ita copulasse, ut totam seriem satis probabilem compleret. Quam quominus fide historica dignam habeamus, ea insuper prohibet ratio, qua ante Athalaricum, cuius scil., ut idem stemma conderetur, maxime interfuit, sedecim non minus proceres enumerat. Nam apud plerasque gentes praesertim Germanicae originis ei qui ab ingenuis oriundus inter primores censi voluit, minimum quatuor, interdum octo, plerumque sedecim maiores numerandi erant, cuius numeri explendi causa vel se ipsum sextum decimum adiciebat. Sic Hecataeus logographus teste Herod. II, 143 sextum decimum gentis suae divinitus oriundae gradum se tenere asseruit. Pariter in chronico Simeonis Dunelmensis Wodenus sextus decimus inde a Noë numeratur. (Pfeiffer. Germania. I. p. 396. Annot.) In stemmate Theoderici concinnando Cassiodorius nomina Gothis maxime nota vel Romanis non prorsus incognita, reges, primores singularum stirpium, ita inter se coniunxit, ut coniuncta Athalarici auctoritatem auferent. Ideoque Amalorum nomen, me quidem iudice, primum Theoderico proprium (sicut Baltharum nomen primum Alarico), ad totam stirpem a se inventam propagavit, quo magis singulos ei adnumeratos unius corporis quasi membra efficeret, eadem nempe ratione usus, qua in Iustiniani honorem Aniciorum gentem (a Cass. Var. X, 11. 12 ascitam) commenti sunt, vel ipse Cassiod. in Chronico Latii reges inde a Silvio, Aeneae filio, usque ad Amulium et Numitorem, Eusebium secutus, omnes nomine Silviorum donatos percensuit. Gentis profecto indoles ac nomen unis Romanis propria hinc ad barbaros propagata sunt atque ita Amalos, quos celeberrimae cuique Romanorum genti aequaret, condidit Cassiodorius „lectione discens, quod vix maiorum notitia cana retinebat. Iste reges Gothorum longa oblivione celatos latibulo vetustatis eduxit. Iste Amalos cum generis sui claritate restituit, evidenter ostendens in decimam septimam progeniem stirpem nos habere regalem. Originem Gothicam historiam fecit esse Romanam“. (Var. IX, 25.)

Iam id mihi effecisse videor, ut illa Athalarici verba multo clarius quam antea perspiciantur. Nam in ea prorsus quadrant, quae proprio studio Iordanis libellum cum Variarum epistolis

comparantes de tenore atque consilio historiae Gothicae Cassiodorii coniecimus. Ex quibus in memoriam placet revocare hoc: eum, qui Romanis quoque scripturus esset, duodecim volumina minime domesticis Gothorum fabulis explere, sed Romanos potius fontes adire oportuisse. Cui scil. nulli paene alii patebant, ex quibus alia erueret, nisi fabulas de egressu Gothorum e Scanzia (quam non possum non habere mythicam, quae ipsam originem gothici generis illustraret), de morte Ermanarici, alias paucas. Non multa profecto ei in promptu erant „maiorum facta, quae modulationibus citharisque canebant, Ethespamarae (?), Hanalae (Amalae?), Fridigerni, Uvidiculae (Uvidicojae) et aliorum, quorum in hac gente magna opinio fuit, quales vix heroas fuisse miranda iactat antiquitas“. (Iord. c. 5.) Ex quibus Fridigerni quidem et Uvidiculae recentiore demum memoriam fuisse facile ostendi potest, quum alterum in Valentem signa movisse, alterum, Prisco apud Iordanem teste, „Sarmatum dolo occubuisse“ constet. Nec Theodericum citharoedis multum indulsisse scimus. Apollinaris Sidon., Romae ac Ravennate commoratus, amico scribit (ep. I, 2), raro in aula inter coenandum „mimicos intromitti“, nullum ibi „lyristam, choraulam, mesochorum, nullam tympanistram, psaltriam“ canere, „rege solum illis fidibus delinito, quibus non minus mulcet virtus animum, quam cantus auditum“. Idem in altera epistola (I, 8) „Ravennate omnium rerum legem perversam ideoque foederatos literis negotiari“, literis scil. Romanis, scribit. Neque illis litteris carens Cassiodorius ullo modo „originem Gothicam historiam Romanam esse“ ostendisset. Cui enim Romanorum fide dignus visus fuisset, si Gothorum quidem fabulas diligenter contexisset, Romanorum vero notitias prorsus neglexisset. Quibus ex Romanis scriptoribus vel res etiam minus credibiles pro veris venditare ei non verendum erat. Sic Gothos, quo eos magis efferret ac vel Romanis antiquiores redderet, non tantum Getas olim appellatos, sed ipsos Scythas fuisse ideoque cum Sesose, Aegyptiorum rege, pugnasse, contendere sibi permisit, memor profecto illius Trogi sententiae, Iustin. II, 1: „Scytharum gens antiquissima semper habita: quanquam inter Scythas et Aegyptios diu contentio de

generis vetustate fuerit". Quos nihilominus tamen e Scanzia oriundos asseruit, quippe illa aetate transdanubianorum barbarorum „ultimi“, inprimis Heruli, aut in universum ex plagis arctois, aut ex Thule insula, Scanziae vicina, profecti ferrentur apud ipsos Romanos. Nihil igitur mirum et illis capitibus, quibus Iord. de Scanzia, et illis, quibus de Scythis ac Getis agit, non obscura Cassiodoriana stili vestigia nobis se obtulisse, quorum nonnulla etiam ex „Gothorum“, plura ex Visigothorum rebus narratis eruere nobis contigit. Nam qui Athalarici originem et auctoritatem apud Romanos Gothosque efferre sibi proposuit, ei historiam Visigothorum, ex quibus Eutharicus, Athalarici pater, processit, praetermittere nullo modo licuit, neque id factum esse, ex ipsius Cassiodorii de Alarico verbis (Var. XII, 20) accepimus. Visigothos rursus cum Ostrogothis antiquitus coniunctos probare non valuit, qui historiam antiquam tradere contempserit, qua tractanda vel invitus facile pervenisset, ut Gothos Getasque eosdem haberet. Perpensis igitur, quae superioribus capitibus statuimus de stili Cassiodoriana vestigiis per totum Iordanis libellum obviis, de auctoribus, Iordani laudatis, omnibus paene Cassiodorio lectis, de reliquis argumentis singulatim uberius disquisitis, de ingenio denique atque animi intentione, qua Cassiodorius historiam Gothorum scripturus erat, nihil profecto habemus, cur eidem non tribuamus vel singula omnia, quae apud Iordanem leguntur, praeter capituli 50 finem, caput 51 totum, nonnulla alia loca supra indicata. Nemo enim amplius dubitabit ea, quae, si Iordani tribuuntur, confusa omnino, perversa ac cruda videntur, contra, Cassiodorio vindicta, satis dilucide in universum disposita, non sine arte concinnata, quamvis ex parte tralaticia exstare. Nam eum, qui Athalarico totam paene Gothicam historiam condidit, plurimi facere oportuit, quod illi consilio favebat, minimi habere vel nullo modo commemorare, quod eidem adversabatur vel prorsus non attingere eum visum fuerit. Inde explicabis omnia fere, quae in Iordanis libello aut ficta sunt aut secum pugnant.

Iam libello nostro finem imponere liceret, nisi relictum esset officium inquirendi in Iordanis quoque ingenium et animi in-

tionem, qua Cassiodorium excerptum aggressus sit. Quo facto novum quoddam allatum erit argumentum ad ea, de quibus adhuc disputavimus, magis magisque stabilienda. Neque, omissa illa quaestione, supersedebimus investigare rationem, qua Iordanes omnem paene Theoderici regis historiam praeteriverit. Quam Cassiodorio uberius tractatam fuisse, nemo sane dubitabit, etiamsi nobis in Excc. Vales., me quidem iudice, nonnulla ex illa Cassiodoriana operis parte exscripta non suppetarent. Et Iordanem ipsum, quamvis breviter ac summatim, Cassiodorium in his quoque secutum fuisse, quod per se magnam veri speciem habet, e forma nominis „Lodoin“ (Iord. c. 59) pro Chlodovaeo concludere licebit, quae item Cassiodorio (Var. II, 41; III, 4) usitata fuit.

VI. Iordanes, quis fuerit et quo auctore Cassiodorii historiam Gothicam exscripserit, exponitur.

Iordanes unde oriundus fuerit, ipse nobis aperuit cap. 50, quo se „ante conversionem suam“ notarii munere functum dicit: „Sciri vero et Satagarii et ceteri Alanorum cum duce suo nomine Candax Scythiam minorem inferioremque Moesiam accepere. Cuius Candacis Alanouvamuthis (al. Alanovilamuthis) patris mei genitor Peria i. e. meus avus, notarius quousque Candax ipse viveret fuit, eiusque germanae filius Gunthigis qui et Basa dicebatur, magister militum, filius Andagis, filii Andalae, de prosapia Amalorum descendens. Ego item, quamvis Agrammatus, Iornandes, ante conversionem meam notarius fui“. Ex his, comparato c. 60: „Nec me quis in favorem gentis praedictae, *quasi ex ipsa habentem originem*, aliqua addidisse credat, quam quae legi aut comperi“, cum aliis vv. dd. Sybelius p. 10 Iordani originem Gothicam vindicavit, quum tamen ex Alanis se oriundum neque Amalibus nisi affinitate coniunctum fuisse, ipse satis aperte testetur. Ex nominibus supra allatis nil certi concludere licebit, nam eo tempore diversae originis hominibus interdum eadem nomina indita erant, velut alterum Candacem Var. I, epist. 37 exhibet, et ad

nomen Alanowamuthis s. Alanovilamuthis adsonant Alamod, diaconus medii sexti saeculi in diplomate ap. Marinium, Papiri diplomatici raccolti ed illustrati. Roma. 1805. n. 118 (cf. Glöden. Das röm. Recht bei den Ostgothen, p. 118. 119), Πατερομόθιος, Martyr Diocletiani temporibus ap. Euseb. de Martyr. Palaest. App. II. ad hist. eccl. I. VIII. Cf. C. I. Gr. n. 4982. 5021, — Ταρμύθος ap. Proc. I, 29 (ed. Bonn. II. p. 140), Ταρτιμόθ ap. Proc. B. V. I, 10 (ed. Bonn. I. p. 357), Φιλημόθ, clarissimus Herulorum dux, alii. Pluris ipsius Iordanis nomen habendum de quo vv. dd. sententiae fluctuant. In Codd. plerumque Iordanes vel Iordanis, interdum, ut ap. Anonym. Rav., Iordanus scribitur. At I. Grimmus formam „Iornandes“ praetulit; cf. eiusdem: Diphthonge nach weggeworfenen Consonanten. 1854. p. 231; Ueber Iornandes. 1846; Gesch. der deutschen Sprache, 1853, ubi inter alia p. VII. mirum in modum res plane diversas alteram quasi in auxilium alterius advocat: „Mir begann einzuleuchten, wenn die namens form Iornandes durch sich selbst, dem beglaubigten Iordanes der handschriften zum trotz haltbar bleibe, müsse noch vielmehr die innere wahrscheinlichkeit des geleugneten zusammenhangs unserer Gothen mit älteren Geten über lähmende zweifel siegen und gegen den sie uns eine weile lang verleiden den machtspruch aufrecht bestehen“. „Iornandem“ enim eum interpretatur, quem lingua vernacula hodierna „Eberkühn“ diceremus, gothicum nan̄s idem ac latinum „audax“, ior per synopen loco ibor-s. ibur pronuntiatum ratus. Formae scilicet Iburnan̄s alteram Germaniae superioris veteris dialecti Eparnand s. Ebernand respondere docet. Quibus concessis alia addi poterant exempla, velut hodiernum Angliae oppidi nomen York, Romanis Eboracum pronuntiatum, vel Odobagar (in Vita S. Severini. A. S. S. Antv. t. I. Ian. p. 486—497. c. 40), Odouacer (ap. Iord. et Isidor.) pro Odoacre, fortasse formae quoque Iandusis (in vulgata Iordanis Tanausis) et Iantyrus (ap. Iord. Antirus) pro nominis pleniore forma Ἰδάνθυρος (cf. A. v. Gutschmidt in Jahn. Jahrb. II. Suppl.-Band. 1855. p. 194. 197). Attamen v. d. lucubrationibus obiciendum erit, quod ipsum neutiquam praeteriit, apud Procopium B. G. I, 8. Theodahadi generum non

Iormuth sed Ἐβριμόθ exstare. Neque I. Grimmus formam Iordanes plane reiicit, sed eundem virum „ante conversionem“ „Iornandem“, postea „Iordanem“ appellatum credit. Cum Iordane comparare nolo nomina vernacula saeculo octavo in polyptycho Irminonensi obvia: Iordildis, Iordoin (cf. Förstemanni librum: Altdeutsches Namenbuch. I. p. 811. s. v. IORD.) quum Iordanes, Iordannes, Iordanis, Iordanus non semel occurrant inde a saeculo quinto, nec dubium videatur, unde illud nomen derivandum sit.

Iordanem quendam Arcadii temporibus magistrum militum (στρατηλάτην) per Orientem fuisse, Const. Porphyrog. in lib. I de themat. testis est; de quo comp. Salmas. Plinian. Exerc. p. 565. Eundem fuisse coniicio, cuius pater, Ioannes Vandalus, quum Honorio mortuo in Valentinianum Romae tyrannidem suscitare moliretur, ab Asparo et Artaburio, romanarum Theodosii copiarum ducibus, captus, fide accepta, Constantinopolim adductus, Chrysaphii spadonis dolo a. 438 occubuit (Theoph. ed. Bonn. I. p. 149. 160). Eundem in Italia interemtum Olympiodorus tradit (ed. Bonn. p. 471). Quem tamen filius ita ultus est, ut Chrysaphium a Pulcheria sibi traditum, pari, qua pater interierat, mortis genere mulctaret. Alterum Iordanem cum Severo Cos. legimus in Fast. Coss. a. u. 1222, a. Chr. 470. Quorum neutrum nostrum fuisse putabis. Cuius tamen nonnulla certa testimonia non desiderantur. Duo nempe eiusdem nominis medio sexto saeculo se offerunt, alter in Fragm. Damnationis Theodori Episcopi Caesareae Capadociae a Beato Vigilio Papa Factae a. 551: „— nos — cum Dacio Mediolanensi cet., Paschasio Aletrino, atque Iordane Crotonensi, fratribus et episcopis nostris“ sqq. Quo loco nisus Caselius Iordanem nostrum Episcopum Crotonensem declarasse videtur. Multo verisimilius tamen eiusdem mentionem altero loco, a vv. dd. adhuc praetermisso, contineri puto, ep. 5 (al. 6) Pelagii ad Episcopos Tusciae, „quos ob schisma reprehendit“, ubi haec: „Directam a vobis relationem, *defensore Ecclesiae* nostrae *Iordane* deferente, suscipientes, satis mirati sumus ita vos apostolicae auctoritatis oblitos sqq.“ Quae epistola XV. Cal. Martias anno XV post consulatum Basili viri clarissimi scripta Iordanem anno Chr. 556 defensorem Romanae ecclesiae fuisse

declarat. Iam videndum erit, quatenus id cum temporum ac rerum conditione congruat. Ipse annus, quo Iordanes libellum suum e Cassiodorio exscriptum confecit, constat. Nam cap. 19 haec leguntur: „Defuncto tunc Decio Gallus et Volusianus regno potiti sunt Romanorum, quando et pestilens morbus pene istius necessitatis consimilis, *ut nos ante hos novem annos experti sumus, faciem totius orbis foedavit*“. Qui locus nobis tum tempus, quo Iordanes scripserit, tum regionem, in qua versaretur, indicare valet, si eum cum ceteris quibusdam, quae nobis tradita sunt, contulerimus. Nam trium maximarum pestium medii sexti aevi memoria servata est. Prima, cum ingenti fame coniuncta, Tusciam anno quarto Iustiniani cum Gothis belli (Proc. B. G. II, 20) (i. e. a. Chr. 538) vastavit, quam si Iordanes in mente habuit, anno 547 scripsisse censendus est. Altera duodecimo eiusdem belli anno Romam, a Totila obsessam, invasit (Proc. B. G. III, 17. 20), anno Chr. 546, quam ubi praefers, anno 555 libellum Iordanis editum habebis. Tertia denique omnium saevissima Constantinopoli atque per omnem fere Orientem anno 542 grassata est (Proc. B. P. II, 22. 23), ex qua Iordanes anno 551 Cassiodorium exscripserit. Aliunde novimus, libellum de Origine Actuque Getarum absolutum fuisse ante eiusdem auctoris lib. de regnorum ac temporum successione, in cuius praef. Iordanes „aliud volumen: De origine cet. quod iam dudum communi amico Castalio edidisset“, illi se iunxisse testatur. Lib. de successione cet. annum 24 Iustiniani, i. e. a. Chr. 551 attingit. Unde sequitur, aut pestem anni 538, aut alteram anni 542 ab Iordane significari. Quominus illam praeoptemus, Iord. capp. 14. 48. 60 prohibent, quibus posthumum Germani filium laudat. Germanus, Iustiniani propinquus, Italiam petiturus, in Dalmatia diem obiit anno belli Gothici sexto decimo, p. Chr. n. 551. Unde constat, Iordanem anno 551 utrumque libellum absolvisse, quamvis initium scribendi anno praecedente facere potuerit. Iam non aliam pestem significari videmus, quam illam praecipue Orientis imperio perniciosam neque Iordanem, verbo „nos“ usum, eo tempore in Oriente versatum esse negabis. Id certe constat, novem annis post libellum de historia Gothorum

Constantinopoli conscriptum esse. Nam in praef. ad Castalium haec legimus: „*relictisque opusculo, quod inter manus habeo, i. e. de breviatione Chronicorum*, suades ut nostris verbis duodecim Senatoris volumina — hoc parvo libello coarctem“. Libellum rursus de temp. succ. eodem anno confectum Vigilio dedicat. Vigilius inde ab anno Chr. 538 usque ad a. 555 Pontifex Max. fuit, annos tamen octo inde ab a. 547 usque ad a. 554 Constantinopoli commoratus, quo Iustiniani Imp. iussu deductus erat ob damnationem „trium capitulorum“ ab ipso recusatam. Cui Romam reverti, non antequam Imperatoris sententiis se subiiceret, anno demum 554 concessum quidem, ipse tamen in Urbem nondum advectus, Syracusis anno 555 diem obiit. Praefationem Iordanis in lib. de temp. succ. eidem Vigilio adscripto attentius perlegentis oculos incurret, consuetudinem auctoris cum Pontifice talem fuisse, quae illum Romae, vel alio Occidentis loco scripsisse, dum Vigilius Constantinopoli versatur, minime probabile reddat. Neque Castalium, utriusque „communem amicum“ (Praef. ad Vigil.) a Constantinopoli abfuisse puto. Qui nempe Vigilio proxime coniuncti erant, illi profecto non deerant in rerum maximo, de quo scimus, discrimine. Plurimos eosque nobilissimos Italos vel anno belli quartodecimo, a. Chr. 548, Constantinopoli versatos esse, Procop. B. G. III, 35 expresse tradit, quibus certe belli vicissitudines reditum in Italiam intra breve tempus non suaderent. Quorum alii ecclesiae, alii reipublicae negotiis vacabant. Quenam tum eorum, tum Vigilii consilia fuerint, paucis adumbrare, quammaxime ad rem pertinet.

Gothos et ecclesiae Romanae et Senatui Urbis, inprimis bello Iustiniano saeviente, inimicissimos fuisse, constat. Nam et Romanorum partes in illos minus propensae erant, ex quo Belisarius, ubi primum Romam ceperat, Silverio Antistite, ob suspicionem proditionis cum Gothis factae, sede pulso, Vigilium ad Pontificatum a. 536 promoverat (Proc. B. G. I, 25). Inde Vitigis, ira tumens, Senatores, quos ineunte bello Ravennatem abduxerat, interfici iussit, quorum nonnulli fuga mortem evitarunt, ut Reparatus, Vigilii frater (Proc. B. G. I, 26). Nimirum Vigilius a. 545 e Sicilia, ubi, Constantinopolim petiturus, morabatur, Ro-

manis a Gothiſ obsessis naves frumento onustas auxilio misit (Proc. B. G. III, 15), neque in aula Principis Gothorum causam fovebat. Una cum illo plurimi Itali nobilissimi Imperatorem urgere non desistebant, ut viribus omnibus Italiam sibi vindicaret (Proc. III, 35). Qui tamen dogmatum religiosorum valde studiosus, controversis ecclesiasticis magis, quam belli curae animum advertere solebat. Quo certe partem Italorum a se alienavit, ita ut, qui Gothorum ditioni parere nollent, non magis ipsius Imperatoris legibus obtemperare parati essent. Sed nacti sunt mediam viam. Erat Germanus Iustiniani ex fratre nepos, armis clarus et inter Romanam pariter ac barbarorum militiam valde dilectus. Hic Matasuntham, Athalarici sororem, una cum Vitige Constantinopolim adductam, illo mortuo, uxorem duxerat, sperans fore, ut Gothi libenter se dederent ipsi, quippe Amalorum stirpi affinitate coniuncto (Proc. III, 39). Hunc certe Vigilius atque ceteri in aula versantes Itali ducem belli sibi postularunt, iisque Iustinianus demum cessit. Germanus ita in Italiam quidem profectus paulo post in Dalmatia diem obiit. Neque ulla amplius spes illis relicta erat tum Gothorum, tum Iustiniani imperium effugiendi, nisi Germano mortuo Mathasuntha filium enixa esset, cui regnum Occidentis quondam evenire posset.

Iam non fortuitum habebis, omnium, quae modo monuimus, rerum et consiliorum, vestigia quam plurima in libello Iordanis patere, quorum gravissimum exemplum integrum subiicere curavi. De Germani filio posthumo non semel loquitur, velut c. 14 (ita nempe, ut eum Amalorum stemmati addat), c. 48, in lib. de temp. succ. ed. Murat. p. 242. D. A. Inprimis huc pertinet finis capitis 60, quo libellum de hist. Goth. claudit: „Et sic famosum regnum fortissimamque gentem diuque regnantem tandem deinde millesimo et trecentesimo anno *victor gentium diversarum* Iustinianus imperator per fidelissimum consulem vicit Belisarium, et perductum Witigim Constantinopolim patricii honore donavit. Ubi plus biennio demoratus *imperatorisque in affectu* convictus, rebus excessit humanis. Mathasuentam vero iugalem eius fratri suo (c. 14. 48. fratrueli) Germano patricio coniunxit imperator. De quibus posthumus patris Germani natus est filius, item

Germanus. *In quo coniuncta Anitiorum gens cum Amala stirpe, spem adhuc utriusque generis, Domino praestante, promittit.* Huc usque Getarum origo et Amalorum nobilitas, et virorum fortium facta, ac *laudanda* progenies *laudabiliori* principi cessit et *fortiori* duci manus dedit: *cuius fama nullis saeculis, nullis silebitur aetatibus.* Haec qui legis, scito me veterum seculorum scripta, ex eorum spatiosis pratis paucos flores collegisse, unde *inquirenti* pro captu ingenii mei coronam contexeram. Nec me quis *in favorem gentis praedictae, quasi ex ipsa trahentem originem, aliqua addidisse credat,* quam quae legi aut comperi. Nec si tamen cuncta, quae de ipsis scribuntur, aut referuntur, complexus sum: *nec tantum ad eorum laudem quantum eius laudem qui vicit exponens.* Talium sententiarum gravitas Sybelium (p. 43-45) quidem non praeteriit neque tamen ex iis hausit aliud nisi hoc, Iordanem „Romanos Gothosque, iam diu amicos et foederatos, nunc omnino coniungendos esse“, monuisse. Quae nobis minime satisfaciunt. Nam in universum pari ratione, qua Sybelius Iordanem disserere pronunciat, iam ante illum Cassiodorius amicitiam inter Romanos Gothosque colendam commendavit. Neque Iustinianum et Aniciorum familiam efferre praetermisit, cf. Var. X, 11. 12. Cum Iordanis loco c. 33. „Sic Africa, — *Wandalico iugo erepta, in libertatem revocata est regni Romani, et quam dudum ignavis dominis, ducibus infidelibus, a Reipublicae Romanae corpore gentilis manus abstulerat, solerti domino et fidei ductore tunc revocata, hodieque congaudet.*“ optime congruit Cassiod. Var. XI, 3: „*Libya meruit per te (Iustinian.) recipere libertatem.*“ Ne igitur alteri proprium tribuas, quod utrique commune est. Multo autem plus ponderis Iordaneis sententiis inest, quae Iustinianum Romanumque imperium non in universum tantum, sed tam aperta ratione efferunt, ut scriptorem totum e Vigilio eiusque partibus pendere videas. Quod non miraberis, perlectis praefationis ad eundem verbis: „*Vigilantiae vestrae, nobilissime Frater Vigili, gratias refero, quod me perlongo temporis dormientem vestris tandem interrogationibus excitastis.*“ Neque Iordanem c. 50

de sua conversione verba facientem alia spectare puto, quam hanc dormientis excitationem ex Ariana scil. fide inque catholica ecclesiam transitum. Vigilus rursus ab Iordane per lib. de regnorum ac temp. successione discere voluit „quomodo regnum a Romulo et deinceps ab Augusto Octaviano in Augustum venerit Iustinianum“ (cf. eandem praef.), quum ipse literarum graecarum prorsus expers fuerit. Cf. Vigilii Constitutum de tribus capitulis (ed. Migne p. 104) „et quia graecae linguae (sicut cunctis et maxime pietati vestrae notum est) sumus ignari“ sqq. Profecto ei non in votis erat, Gothorum aequae ac Romani imperii fata cognoscere eo tantum consilio, ut „diversarum gentium calamitate comperta, ab omni aerumna liber fieri cuperet et ad Deum se converteret, qui est vera libertas“. (Iord. praef. ad Vigil.). His verbis spes fracta loqui videtur, quae paulo ante erecta erat et summa annitebatur, et rerum necessitates comperriri studebat, quo melius sibi ipsi consuleret. Extra dubium scil. Vigilium cum suis in aula Iustiniani maiora moliebantur, quorum testimonia ex Procopio iam supra erui, eo nempe tempore, quo Germanus adhuc vixerit, et Iordani historiae Gothicae compendium concinnare mandatum fuerit. Certe neutrum libellum sponte conscripsit. Que de re ipse satis aperte testatur. Nam quum iussu Vigilii inter conscribendum de temp. succ. libellum versaretur, a Castalio monitus, illo relicto alterum aggressus est, quem conscribi eo temporis puncto illorum sine dubio magis interfuit, ut sive ipsi celeriter et perfunctorie capita historiae Gothicae cognoscerent, sive iis, qui in aula Imperatoris aliquid valebant, succinctum commentarium porrigerent. Minime autem Theoderici regis historia exaranda erat, quippe in vulgus fere tum Romae, tum Constantinopoli cognita; multo maioris pendebatur cognoscere, unde Gothi oriundi, quaenam fata in utroque imperio usque ad Theoderici primordia perpessi fuerint. Itaque de superioribus plurima, de recentiore aevo fere nihil Iordanes exscripsit. Cui historia Cassiodoriana brevianda committebatur, tanquam Vigilio atque illius partibus valde dedito et notarii munere functo. Nec multum temporis ei datum fuit, quum Vigilii sectatoribus Iordanis epitoma celeriter et fortasse ad tempus proxime instans opus

esset. Ita festinanter unum Cassiodorium, „ad triduanam lectionem“ sibi concessum, exscribere curavit; excerptis postea eum nonnulla e graecis romanisque scriptoribus addidisse puto. Aliter enim equidem verba praefationis ad Castalium procul dubio post opus absolutum scripta interpretari nequeo. „Superat nos hoc pondus quod nec facultas eorundem librorum nobis datur, quatenus eius sensui inserviamus. Sed, ut non mentiar, *ad triduanam lectionem dispensatoris eius beneficio libros ipsos antehac relegi*“. Ita opus Cassiodorianum, ei fortasse iam antea aliquando lectum, ad exscribendum tradebatur „*dispensatoris eius beneficio*“. Quem minime dispensatorem Cassiodorii habeo, nam „dispensatoris eius“ pro „illius dispensatoris“ vel simpliciter „dispensatoris“ loco ab Iordane positum esse, nemo mirabitur. Dispensatorem rursus non alium, quam ipsum Castalium fuisse statuo, quamvis hunc alias secunda persona usus aperte alloquatur. Ita Castalium, Vigilii Pontificis dispensator, Iordani auctor existit libelli conscribendi, quem postea editurus illi dedicavit ac quasi supplendum permisit his verbis: „quare sine contumeliam, quod exegisti, suscipe libens, libentissime lege, et si quid parum dictum est, et tu, ut *vicinus genti*, commemoras, adde“. Facile perspicies, si non erravimus, Iordanem Orienti, vel ipsi Constantinopoli adscribentes, Castaliumque dispensatorem cum Vigilio ex Italia transvectum esse recte arbitrati sumus, qua ratione Iordanes Castalium *vicinum gentis* habuerit, nempe non origine Gothum, sed Gothi in Italia constitutis eadem patria atque eiusdem reipublicae periculis coniunctum.

Quae brevius proposita ita se habere concedes, etiam si forte iniuria Iordanem quinto anno post finitos libellos defensorem Romanae ecclesiae existisse statuimus. A veri tamen similitudine ne id quidem abesse dabis. Nam facile evenire potuit, ut Iordanes Vigilium, cui eum valde addictum fuisse vidimus, in Italiam reversurum secutus, illo mortuo, Vigilii successor, Pelagio, qui Iustiniano obedientissimus erat, dignus videretur, quem Imperatori defensorem ecclesiae Romanae creandum commendaret, eoque magis, quo diutius Iordanes Constantinopoli et fortasse in ipsa aula Principis versatus fuerit. Defensoribus Ro-

manae Ecclesiae iniunctum erat munus, ut pauperum potissimum et ecclesiarum defensionem et utilitatibus invigilarent, interdum etiam a Summo Pontifice in provincias mitterentur, ut ecclesiae auxilium implorantibus adessent. Qui plerumque ex clericis quidem eligendi, iuris tamen haud prorsus expertes essent. Iordanem igitur nostrum, olim notarium, postea ab ipso Vigilio Pontifice conversum ac verisimiliter ordini clericorum adscriptum, satis aptum fuisse concedes, qui defensoris munere fungeretur. De defensorum Ecclesiae Romanae officiis qui plura cognoscere volet, adeat Ducangii Gloss. Med. et Inf. Latin. s. v. Defensor, A. I. Binterimi: Die vorzüglichsten Denkwürdigkeiten der Christ-Katholischen Kirche. I, 2. 1825. p. 43 sqq., Eichhorn. § 188, Cassiodorii Var. III, 45. IX, 15. II, 30.

Sententiae controversae.

1. Gothos antiquitus ad ripas Vistulae superioris sedisse.
2. Orationem Dominicam, quae Wolfgango Lazio Herulorum falso dicitur, unde profecta sit, posse demonstrari.
3. Finnicas gentes antiquitus non longius, quam hodie, Austrum versus sedes habuisse.
4. Historiam nostris temporibus minus quae in rebus propinqua sunt et finitima componere, quam secernere aliena debere.
5. Mythologiam nostris temporibus minus aliena distinguere ac secernere, quam componere propinqua debere.
6. Geographiam Rittero non methodum criticam sed describendi tantum rationem quandam acceptam referre.
7. Neque Ethnographiam neque Geographiam, si iam nostris temporibus coniunctae similique methodo tractatae fuerint, quidquam proficere.

EMENDANDA.

P. 6 l. 1 l. Regum	P. 40 l. 21 l. <i>Αἰδομένη</i>
12 33 primum	42 16 inquirendi
13 13 fortasse	45 16 ὑπὸ
13 14 redundatione	47 3 ex infrascriptis
16 14 conamur	48 26 ab
17 14 plurimae	58 34 exstat
18 5 dictionis	59 4 Uualamer
18 29 (Uualamer)	59 5 esse, manifestum
21 13 contexuisse	60 36 dilucidemus
21 36 notitia	62 15 utrorumque
22 36 ceterum meminisse magis	62 16 tractandae
27 6 laudato	63 11 tripartitam
28 8 asserit laudatos	64 13 ex
28 17 recentloris	64 29 leguntur, mentionem facere
30 3 laudat	72 30 praedam
32 1 narret	76 5 nisi
36 7 videatur	84 16 eo pervenisset
40 20 Ἀβλαβιον	84 26 vindicatur